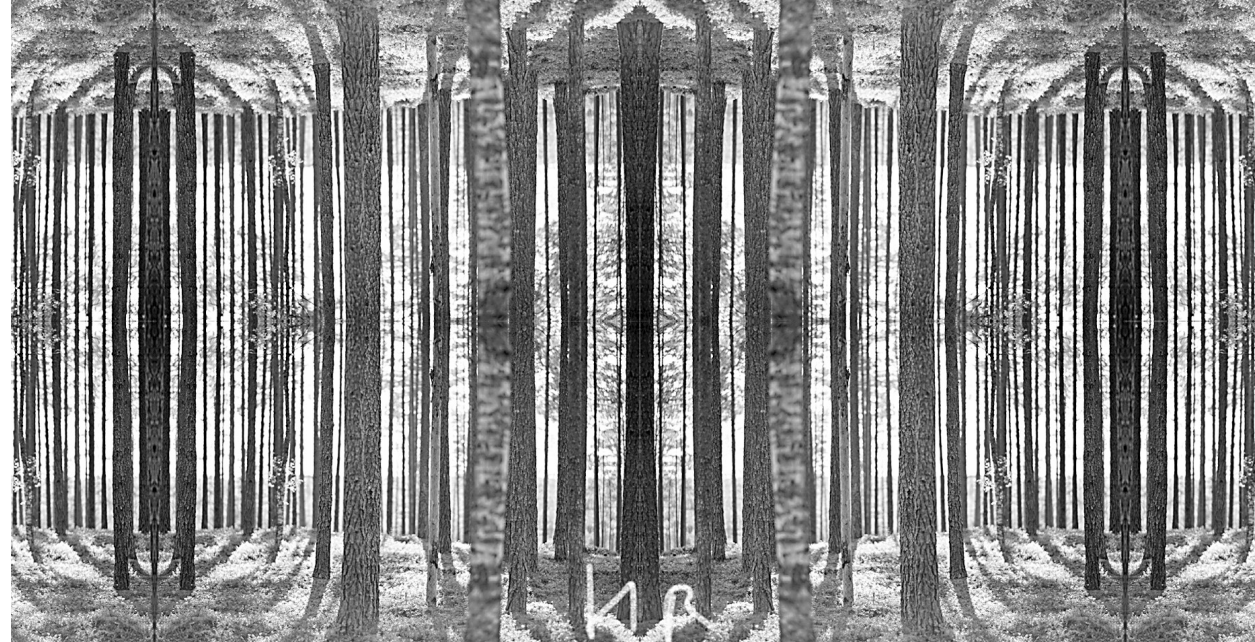

VÄRSKE RÕHK

SVETA GRIGORJEVA
NATALJA NEKRAMATNAJA
MARI - LIIS MÜÜRSEPP
AURELIA AASA, JOHAN HALDNA
LEGNA RODRÍGUEZ IGLESÍAS
INTERVJU JOOSEP VESSELOVIGA
ELSBETH HANNA AARSALU TÖNIS VILUST
ALEXANDRA TUULING PAUL RAUAST
MARTHA RATTUS PEEDU SAAREST
ILLUSTRATSIOONID KATARIIN MUDIST
FOTOD HELIN RAUDSEPP

*

KÜÜRIN HIGI VANAEMA LUUDEL

vaikivatelt suudelt otsin mälutõde
vana sõber surm vaid paitab tema juukseid
nahk on peenest paberist kus kirjas võõrad nimed

küürin high vanaema luudelt

inetusest võrsub tõde – piilun kõntsakihi varju
prügikastist küünitavad õitsvad lillekimbud
nuukseid kuulen mida võim võib sosistada kõrvu

küürin high vanaema luudelt

pöoran selja – õitsev olnu riimub varemetes teega
külmad aastad aga võtnud luuletajalt hääle
üle mere hääled läinud juba enne sõja lõppu

küllap issandal on lödvad põhimõtted

küllap inglitel on moodne ilutaju
teha maailm ümber – mis on selle mõte?
sügis juba – tuhka langeb vaikivatelt puudelt

N N
A E
T K
A R
L A
J M
A A
T
N
A
J
A

*

isegi esivanemate nooruspõlve fotodele
ilmuvad esimest korda kortsud
munakollane valgub pragudest
ja kleepub valede asjade külge

väga kaua peeglisse vaadates ilmub
kodumaa aukartustäratav ajalugu
aga vanaema muutub aasta-aastalt
nooremaks talle tuleb jälle eluvaim sisse

vaarisade pärandatud vaba isamaa
ja vaimuhaigus
lutt suus moskvitši tagaistmel

*

kas me täna jälle peitust mängime emme
suvepäeval sillerdab päike nii kaunisti
nii kaunisti ja kiired tungivad läbi
äbariku küüni katkiste seinalaudade

mängime ja mängitigi emme poeme nüüd
heinakuhja sisse ja teie tulge ja otsige
meid üles ja tuldigi paksudes palavates
mundrites mehed tulid ja otsisid päike paistab

ja kui lapsel jonn peale tuleb surub emme
mõlemad käed nii tugevasti nii tugevasti
lapse näole ja ühtegi piuksu ei kosta

ja kedagi ei leitud emmet ei leitud ja lapsu-
kest kes nii vaikseks jäi ja ikka edasi mängib
meie võit meie võit mitte midagi ohverdamata

*

umbisikuline laps joonistab õhku
perekonna
kõikvõimalikud olekud

ruumitu emme paberilehel kortsutamiseks
kaminasse visates moondume sulame
kokku ja muutume väärdjateks

alles mõne päeva pärast
avastab lapsuke sügavuse
ja nihutab end kaugemale

*

me ei saa väsida vaatamast kaht idiooti
vaimuhaiglaesisel lagendikul
totakas krae ja suur plaaster

istun armukese kõrval tugitoolis ta on väga vana
jalad nagu paisunud värvilärakad parkunud põsed
jalad laual vaatan fotosid perekonnaalbumis

me ei saa väsida armumast surevatesse meestesse
nähes mustvalgeid pilte nende nooruspõlvest kujutada
ette end vaikides kõndimas pilditagustes ruumides

*

lõpuks heidan riided seljast
keset
surnud ruumi
ihualasti
hõõrun nibusid

ilu enne üürikest rasedust

koer liputab saba
tahab mind
limpsida
ajan jalad harali
temagi pistab plehku

vaatan
peeglist ennast
ja kõiki inimesi

nemad vaatavad mind
ja minust läbi
vahel polegi tahtmist
midagi muud teha
viitsimist
kui vaadata tühjusesse
avastada sealt
tühjus

AUTORIST: NATALJA NEKRAMATJANA (32)

Teed Värskes Rõhus oma trükidebüüdi. Räägi taustaks veidi endast – millega tegeled, kuidas luuletamiseni jõudsid?

Luule juurde jõudsin varakult. Vanaema luges mulle kogu aeg luuletusi ette. Talle meeldis eriti Aleksander Blok. Mind hämmastab siiani, kuivõrd palju luuletusi ta peast ette suutis kanda. Gumoljovi, Ahmatovat, aga ka Puškinit ja Goethet. Tal olid pikad poeemidki peas. Mäletan, et ta üritas iga teksti puhul leida selle n-ö ainuõige tonaalsuse. Bloki tekste luges ta peaaegu Brodski häälega ja see mõjus väga müstiliselt. Seda olen isegi au sees hoidnud – olen õppinud luuletusi järjekindlalt pähe.

Viimasel ajal olen hakanud lugema ennekõike ingliskeelset luulet (nt Seamus Heaney, Frank O'Hara, Elaine Feinstein, Jenny Joseph jpt).

Eks luule lugemise kõrvalt tegin päris varakult esimesed katsetused ka ise midagi kirja panna. Alguses pigem vene keeles, hiljem mitmes keeles. Kirjutan luuletusi iga päev ja iga luuletus sünnib keeltevahelise loksutamise tulemusena. Alguses teen märkmeid eesti või vene keeles, siis tõlgin need näiteks inglise, prantsuse või saksa keelde, seejärel uuesti edasi mõnda järgmisse keelde ja lõpuks üritan leida parima versiooni eesti keele jaoks.

Sinu luuletustes paistab silma mälu, mälestuste ja ajaloo teema. Miks need teemad sulle olulised on?

Minu jaoks on oluline see olnu, mis on olemas. See, mida ma nähtusi lahti pakkides võin enda eest avastada. Kas või ukse eest mati alt. Olen mõelnud näiteks nii: ma näen enda vaarisasid – nad pärandasid iseseisva riigi, aga samuti ka suguvõsa läbiiva närvihaiguse.

Hea luule teeb minevikuga midagi kummalist. Ühelt poolt kannab ta mineviku hetki kaasas, toob selle olevikku, lugemisse, aga samal ajal annab võimaluse kunagi olnud sündmused, tunded ning emotsioonid siin ja praegu üha uuesti läbi elada. Kunagi mõtlesin, et kui kaugele saab sellega minna. Kas hea poeet suudab alustada luuletust fraasiga „Olen gaasikambris“ ja luua teksti, mis tõesti toob selle olnu proustilikult nüüdsesse? Loomulikult kirjeldan siin väga kvaliteetseid tekste. Arvan, et mina muidugi kunagi nii heaks ei saa, aga annan endast parima.

Mõni suurem hiljutine lugemiselamus?

Kõige suuremad lugemiselamused on seotud tekstide ülelugemisega. Usun, et ise loen rohkem uuesti kui esimest korda. Suurim lugemiselamus on, kui luuletus, mida loen juba sajandat korda, pakub järsku midagi täiesti uut! Eesti luulest mõjub mulle väga Contra.

SIIM LILL EROOTILINE NOVELL

I

Ma olin ju alati kirjutada tahtnud. Igast kraami, mis need ongi, romaane ja luuletusi ja esseistikat ja monograafiaid. Polnud ainult aega. Või siis, kui oli aega, nendel pikkadel-pikkadel jalutuskäikudel, kui kõik on selge, on klaar, neil uitamistel, mil pea on täis lõpmatut potentsiaali, jah, siis ma kirjutasin peas küll, kohe palju, aga kahjuks alati lõpuni. Hiljem paberi või klaviatuuri ette jõudes ei olnud enam tahtmist ega viitsimist, lugu oli räägitud, tegelased läbi tunnetatud. Aeg voolab ju pääs teisiti, alati ei saa sellest aru, üks väike jalutuskäik võib kätkeada terveid ajastuid. Aeg kaotab linearsuse, kristliku taaga, ja saab sääraseks nagu unenägu, mis sätib ennast nõnda, et öösel kell neli akna taga kostev kopsimine satub ühele ajale luuüdi poovi andmisega unearstile; nagu unenägu, mis viib sind apokalüpsisemaastikelt lapsepõlv-rongile, mis lõputult ringiratast sõidab, ei peatu; nagu unenägu, mis ei taha lõppeda, kuigi eelmisest kellavaatamisest on möödunud pelgalt paar minutit.

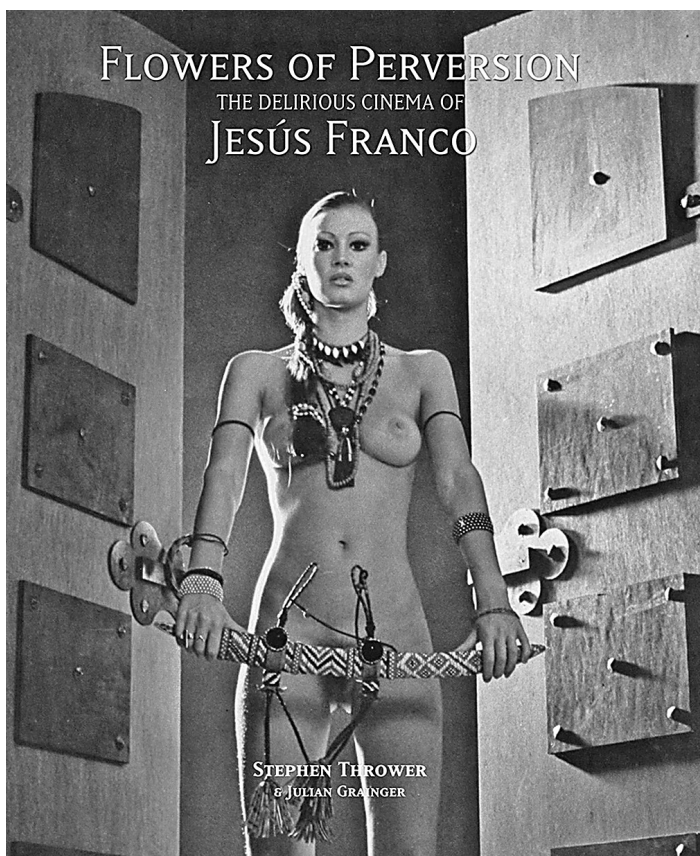
Siuke sissejuhatus, säärane sõnadevool. Igatahes istusin kohvikus, pärast toda koroonakriisi, mis pani linna kui sellise olemuse kahtluse alla, kui kõik panid maha kartuleid või lootsid, et seekord saab ikka veel oma lemmikrestoranist õlist nõretavat einet tellida. Kohv oli must ja kange, päris mitmes juba. Vaatasin aknast välja, ees taaskasutatud paberist märkmik: A5, 70 lehte, 80 g/m², Lätis tehtud, delikaatse kiiliga kaanel. Kiil meenutas mulle tol hommikupoolikul miskipärast Félicien Ropsi kaanekujundust Joséphin Péladani romaanile „L’initiation sentimentale” („Tundeinitsatsioon”). Kaanel on suur perse, mille külge kinnitub üks lüder Amor, luustikuni kõdunenud, iharad tuharad miskipärast puutumata jäänud, ühes luukäes vibu, nõrgad tiivad ilmselt kuivanud, teises luukäes õnnetu meesterahva baretiga pea. *Diaboli virtus in lumbis est!*¹

1 Saatan tugevus on tema niuetes (lad).

Eks ma sain aru ka, miks kiil erootilisi mõttelõngu üles keris. Olin nimelt otsustanud lõpuks ometi kirjutama hakata. Esimesed märksõnad olidki juba kirjas. Sellest pidi saama erootilis-poliitiline novell. Põnev seiklus postökoloogilises maailmas, kus anorgaanilised poliitikud teevad oma võikaid toiminguid. Moto oli juba valitud: „Inimene siin, Jumal seal. Nõrkus ja tühisus siin, igavene loov jõud seal. Siin täielik pimedus ja rõske külmus, seal terve Päike.” Leo Metsari tõlkes Jungilt, keda kõik pidasid miskipärast ikka mingiks saksapärase terve mõistuse kehastuseks. Zürichi järve ääres elavad Jungi naabrid teadsid paremini ja kutsusid teda vanaks võluriks. Kamoon, pistke persse oma terve mõistus!

No moto oli olemas ja mingi hägune temaatika: erootika ja poliitika. Mitte küll päris Kati Murutari stiilis, et Õnne 13, bordell ja värgid, pigem siuke peen erootika. Peategelane pidi olema naine, sest mehed on mu meelest koledad, ei ole erootilised. Vaatasin õhtuti Jesús Franco vampiirfilme ja lõristasin nutta. Pidid olema kultusfilmid, aga kõik olid halvad. Igatahes sattusin filmidelt kuidagi raamatuni „Flowers of Perversion: The Delirious Cinema of Jesús Franco”. Õieti oli see raamat tellimiseks liiga kallis, aga kaanepilt oli mõjuv.

Sealt ma oma esimese peategelase idee saingi. Siuke saatuslik naine (*sic transit gloria mundi*), esialgu küll riides, aga eks poliitilised ja erootilised intriigid pidid novelli jooksul pidevalt kerima, lõpp polnud paigas, ei olnud tegelikult ju alguski.

Nõnda kaugel ma siis oma kirjutamisega olin, kui kaks asja seda segasid. Esiteks sain Facebookis sõbrakutse kelleltki Kathryn Mossilt, kes lubas muu hulgas sääraseid asju: „Tere kõik 🙋 Asutasin grupi WhatsApp xxx 18, selles rühmas on palju seksikaid ja ilusaid naisi, kes vajavad seksi 😊. Kui soovite seksida ilusate seksikate naistega, kellel on suur perse ja suured rinnad, võtke ühendust siin ==> 📞👉👉.”

Ja teiseks astus kohvikuuksest sisse naisterahvas, kes oleks justkui Franco raamatust välja kukkunud, ja ma ei mõtle siinkohal Francisco Franco poolautobiograafilist romaani „Raza” („Rass”), ikka seda eespool mainitud raamatut.² Igatahes lõi veri keema, hõikasin mõttes nagu Marinetti: „Võtke toikad ja haamrid ja lööge austet linnade vundamentid kõikuma!” Minu vundament kõikus nõnda, et löin kohvitassi lauale ümber. Enne veel, kui suutsin midagi adekvaatset ette võtta, kuulsin enda kõrval naisterahva häält: „Lubage, ma aitan teid!”

Lummutis ise, lihast ja luust. On liha, on kala ja on seeni, on lapsepõlve hirm, kui naaberpüstaku pimedasse trepikotta vaatasin, kus üks verevil silmade ja vist ka näoga mees mind jõllitas. Küllap oli ta lihtsalt pekka saanud või näo peale kukkunud, kuigi see on rohkem naisterahvaste pärusmaa – joodikuid olid tollal kõik majad täis, meil allkorruselgi olid ühed ingerisoomlased, pussitasid üksteist ja rüüstasid kortereid. Aga tollal mõtlesin, et see on vampiir. Ka nüüd, kas siis liigsetest filmiõhtutest või millestki muust, tundsin nõrka veremaitset huultel ja palge kahvatumist. „Lubage, ma aitan teid,” kordas naisehää ja pühkis emalikult (miks emalikult?) laualt tilkuvat kohvi punasesse salvrätikusse. „Minni,” tutvustas ta ennast ja ma teadsin, et enam pole pääsu, on lõpp.

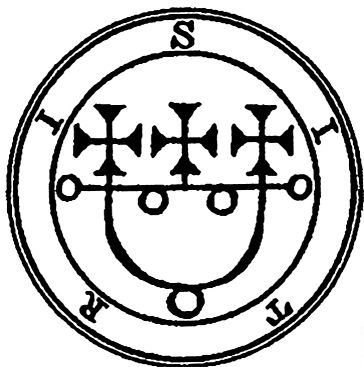
„Mu ema sai selle nime ühest Mati Undi romaanist, ei mäletagi, millistest. Kas pole kummaline, üks raamat võib nimesid muuta!”

---

2 Huvitaval kombel on neid kahte Francot ka võrreldud. Lugeja võib küll pahandada, ent tunnen end akadeemilises maailmas kodus ja lisan siia sestap mõningaid viiteid ja vihjeid, mis aitavad pime-das hingeöös leida tulukesi: „Mittmel moel paistab Jesús Franco olevat oma nimekaimu, *generalísimo* Francisco Franco peapeale pööratud irooniline vastand. Diktaatori filmihuvi on teada-tuntud, see viis isegi autobiograafilise filmi „Raza” valmimiseni. Jesús Franco huvi õuduse, pornograafia ning superspioonide ja musklimeeste *pulp*-kujundite vastu võib näha püüuna kujutada kõike seda, mille fašistlik valitsus oli ametlikult maha surunud. Tema eneseportreteeringuid, näiteks hullumeelse katoliku preestri tegelaskujuna, võib näha nende Francisco Franco eluseikade väljamänguna, mida ametlik ajupestud kinolik versioon teadlikult välja jättis.” (Tatjana Pavlovic. „Despotic bodies and transgressive bodies: Spanish culture from Francisco Franco to Jesús Franco” – Albany, NY: State University of New York Press, 2003, lk 120.)

Naise olekus oli midagi kaalutletut, temast kiirgas tahet: tahet koristada kohvi, tahet istuda minu vastu ja alustada vestlust – midagi, mida mina poleks kunagi julenud teha.

Tema vasakul õlal, sest ta kandis käisteta leopardimustrilist särki või kuidas neid riideesemeid nimetataksegi?³, oli miski tätoveering, mille olemust taipasin kahjuks alles tagantjärele, aga vaevalt oleks see mind järgnevast päästnud. Lisan siia igaks juhuks pildi nii varrukata sargist kui ka õlapealsest märgist.

3 André Breton muidugi protestiks: „Ja kirjeldused! Nende tühisusele ei leidu võrdset; see pole muud kui kataloogipiltide asetamine üksteise peale, autor käib nendega ringi üha vabamalt, ta haarab kinni võimalusest mulle oma postkaarte nina alla toppida, üritab veenda mind oma klišeedega nõustuma ...” (André Breton. „Sürrealismi manifestid” – Tallinn: TLÜ Kirjastus, 2019, lk 18. Tlk Kristjan Haljak.)

Pean siinkohal ütlema, et kui dadaistides on midagi veenvat, siis sürrealism oma automaatkirjutamisega on pelk spiritismi vārdvorm, mis teeb temast seega ühe vārdvormi vārdvormi, halleluuja: nagu Freudki ei osanud nad esmastest sibularingidest kaugemale piiluda. Nii et, Breton, siin sa mind ei veena! Leopardimustrilise sargi teksti sissetoomine on õigustatud ning kannab esteetilist ja sümbolset rolli, mida sa mult võtta ei saa! Õnneks nõustub minuga siinkohal ka parun Evola: „Dadaismile järgnes peagi sürrealism, mis minu arvates andis tunnistust taandarengust.” (Julius Evola. „The Path of Cinnabar: An Intellectual Autobiography of Julius Evola” – London: Arkto, 2009, lk 22. Tlk Sergio Knipe.)

II

Olime ööklubi helesinisel diivanil, mis voolas ümber metalse laua. Minni istus vaikides, samal ajal kui mu sõber rääkis erudeeritud nalja, mille siin mälus kobades ära toon:

„See Zeus sai bänni mult, saadab kogu aeg *dicpic*’e; a eile tuli nii nummi härg mul voodisse, ütles, et ta ei kannata ka seda Zeusi, lohutas mind; nüüd olen jalast rase. Pliis öelge, mis teha!”

Päris humoorikas nali. Rumm koolaga oli soodukaga, seitse eurot, ja üks neid mahtus makku päris mitu tükki. DJ mängis selle suve lugu, mis oli magusvalus ning meenutas eelmist suve ja suvesid enne seda: randu, kus ma ei käinud, olemata jäänud oleskelusid sõprade ja looduse seltsis, metsamajakesi, mida ma polnud näinud, nappe riideid, mida mul oli ebamugav kanda. Valus oli ikka, igapidi on, ükskõik mis sa teed või ei tee. Minni kandis lühikest toppi, mille peal oli miskipärast kole greif. Ta vaatas mu sõpru ja haigutas elegantset. Jah, igas tema teos ja liigutuses oli elegantsi, ent mitte üleolevat, vaid säärast loomupärast, delikaatset, mis ei pannud mind end tema kõrval ebamugavalt tundma, kui ma ei osanud kohmakusest sõnu valida või käisin oma tavapärast taaruvat sammu. Sellest unenäolisest kohvikusse sisenemisest oli möödunud juba hea hulk nädalaid. Vahel tõgas ta mind lesbivampiiride pärast, kelle esindajaks teda oma tollases meeleseisundis pidasin. Vampiir oli ta tõesti, ent see vampiirius kuulus õnneks täiesti aktsepteeritavasse subkultuuri.⁴

Paari nädala pärast toovad ta „anonüümseks jääda soovivad” kontaktid kogu vajaliku kraami ja terve maailm saab teiseks, aga enne seda oli aega lihtsalt olla. Mida muud see koroonajärgne maailm lihtsalt olemise all ikka mõtles: tuli juua joomata jäänut, sittuda sittumata jäänut, lennata suvalistesse kohtadesse, tulistada siile ja oravaid, võimaluse korral põristada ATVga mõnes soos või astuda suguühtesse mõne tundmatu noormehega, kes sind pärast tänaval ei tereta. Oluline oli ka hästi palju osta. Veetsime Minniga mõnusaid pärastlõunaid poodides, riiulid ja kapid, toanurgad ja taskud täitusid kõiksugu asjadega, mida kellelgi vaja polnud. Ah, meil oli lihtsalt nii palju aega. Käes oli tiirane suvi, espenbergilik iha haaras noori ja vanu, ei jäänud meiegi sellest puutumata. Ei ole minus jaksu kõike seda hormoonimõllu kirjeldada, olgu vaid öeldud, et usupuritaan Darwin eksis

4 Vt nt Emyr Williams. „A Quantitative Investigation into the Paranormal Beliefs of the Contemporary Vampire Subculture” – *Paranthropology: Journal of Anthropological Approaches to the Paranormal*, nr 7(1), 2016, lk 33–39.

rängalt seksuaalsuse olemuses. Aidaku mind välja tsitaat: „Jessas, missugune eit! Mul hakkas lausa suu vett jooksuma. Ja mu väikemees hakkas tasakesi tuksuma.”⁵ Jah, see oli meie viimane suvi. Jäägu seda kirjeldama üks kaader Antu ja Tõnu muusikavideost.

III

„Sa kujutad mind nii üheplaaniliselt,” ütles ta mu kohale kummardudes ja tema negližeehõlmadest õhkus hüatsindilõhn, „see on teie, meeste viga, mõni üksik riideese, lause ja erootiline aura ja ongi kõik. Võta näiteks Maria de Naglowska, kellest sa viimasel ajal soninud oled. Näikse, et temas polegi muud kui mõned poomismängudeks üles säätud köied ja suitsune kohvik, kus „musta maagia” printsess oma jüngreid võlus. Kui palju mitmekesisem on ta elu, põgenemine oma ettesäätud tuleviku eest Venemaal (stabiilsus,

---

⁵ Vt <https://maaja.ee/sex-must-go-on/>.

pere, sotsiaalsed kohustused), üksikema heitlused, seksuaalmaagia ja kolmainuõpetuse mitmepalgelised tahud, sümbolid, too läbilõikav intelligents, mis lõhkus kildudeks nii mõnegi tollase mõttehiiglasest mehe ajukurrud ja südame. Ja mitte ainult naised. Kõik su tegelased on paberil nõnda plassid. See nimetu poiss, kes endale mantli alla žiletiterad monteeris, et nõnda kordnike vastu meelsust avaldada. Kõik need õnnetud sürrealistid, kes sisutühjade loosungite eest surma jooksid: Vaché, kes otsustaski oma oopiumiunelmate maailmadesse seiklema jääda; Crevel, kes ei osanud muud teha kui ekstaatiliselt jah! karjudes oma surmale varakult vastu joosta; või too Rigaut, kes joonlauaga kuuli teekonna südamesse välja mõõtis. Kui üheplaanilised nad su paberil kirjapanduna paistavad. Läbipaistvad narrid. Kasvata nende ümber liha. Kasvata minu ümber liha!”

„Ma ei oska,” ütlesin ja suudlesin tõustes ta läikvel huuli.

Kui ärkasin, seisis Minni mu ees ja nägi välja, nagu oleks ta maha astunud mõnelt 1920. aastate Berliini lesbibaari reklaamplakatilt. Must smokingkleit või mis iganes asi see tal seljas oli, monokkel oli küll puudu, aga see-eest oli ta käes relvataoline ese, mis tähendas, et laadung oli kohal ja aeg oli mesinädalatelt naasta.

„Tempel on avatud, mu kallis,” sosistas ta rahulolevalt naeratades.

Meie plaan oli imelihtne. Pidime seisma täpsel kellajal täpses kohas ühe maantee ääres, kust pidi mööduma üks Riigimetsa Majandamise Keskuse keskmise tähtsusega ametnik. Pidime teda tulistama ja see pidi muutma kogu maailma käiku. Ühe liblika tiivalöök ja kõik see

„MONOKEL“

die Bar der Frau

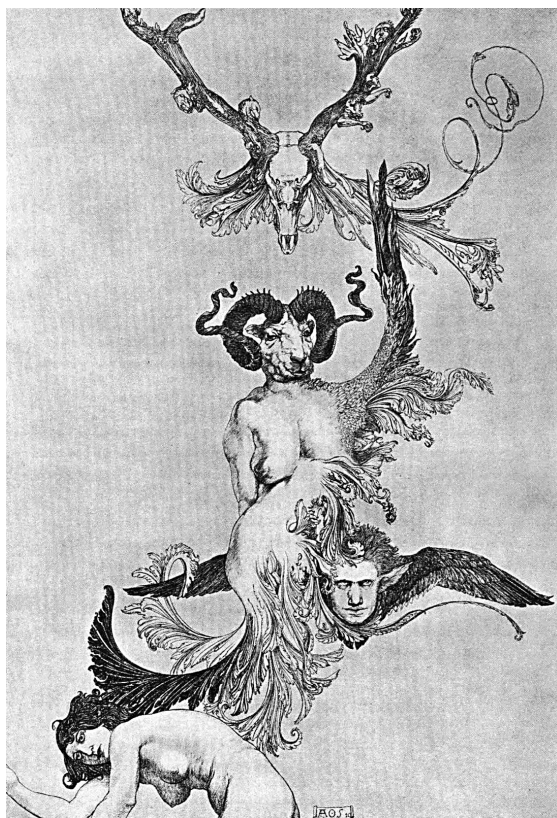
(früher K Ü K A) Budapestor Straße 14

★
Das
Tanz-
Kabarett
der
mondänen
Welt

★
Eintritt frei!
Gepflegte Blere

muu. Mingil kummalisel kombel, ühel neist eeroses ja parfüümist läbi imbunud, peaaegu hallutsinogeensel ööl, oli Minni mind selles veennud. Õieti ilmus mu ette üks Minni-häälne sokupää, rääkides midagi kaosest ja korrast, näidates mulle tolle metsamajandamise ametniku fotot, mis oli küllaltki udune ja halva nurga alt tehtud. Hiljem tundsin selle sokupea ära ühelt Austin Osman Spare'i pildilt, mille muuseas olevat endale ostnud Jimmy Page. Minni väitis küll, et mingit sokupead tol õhtul meie armurõõmu küllastamas polnud, ent naise sõna on alati heitlik ja ma jäan enda arvamuse juurde.

Igatahes ootasime ühel kaunil suvehommikul maantee ääres, mõlemal käes relvataoline ese, millest laskmist olin küll varem ainult televusserikastist näinud. Sõjaväes ma käinud polnud, eri põhjustel, aga üldiselt on raske mõista, kuidas saab masin teha poisist mehe ja tüdrukust naise. Ja masinaid on sääl sõjatandril igasuguseid, alates kõögipliidist ja lõpetades uhkete tuldpurskavate sugumürskudega. Mõõgavõitlust aga kahjuks tänapäeval ei õpetatud. Küllap oleks see minust mehe kasvatanud. Õnnetult lehitsen vahel Gérard Thibault d'Anversi mõõgakunstiraamatut ja mõtlen sellest, kes minust oleks võinud välja tahutud saada.

Keskpärase ametniku saabudes vajutasin päästikule ja märkasin oma õnnetuseks, et tabasin auto asemel Minnit, purustades sellega igasuguse lootuse inimkonna pääsemiseks ja viies ühtlasi korda täiusliku sürrealismiakti. Oli 21. juuli ja 60 musta varju langesid me pääle, kui metsametnik rahumeeli edasi oma koosolekule kulges ja Minni alasti keha vaikselt varjude najal õhku tõusis. Ta oli väga ilus.

IV

Tagantjärele mõeldes tundub see kõik tobe. Minnist maha jäänud paberitest selgus, et ta nimi oli hoopis Sitri, aga kust ta tuli ja kes ta oli, ma ei tea. Vähemalt sain oma novelli valmis. Ja üldiselt läheb elu hästi, olen üritanud veel mõned kirjatööd lõpetada, aga siiani olen saanud avaldamispalvetele ainult eitavaid vastuseid. Tühja kah, pärlid hambututele koortele, austrid kodututele lastele, ma saan hakkama. Kõik on hästi! Ainult mõnel suveõhtul, siis kui päike värvib pilved eri toonides roosadesse ja lilladesse varjunditesse ja kui olen ära joonud mõned klaasid liiga palju mõnda hääd Nero d'Avolat, natukene kusagil nagu tuikab. Aga mis täpselt, sellest ei saa aru. Ja vahel, kui klaasi on täidetud juba sobimatult palju, sosistan endale vaikselt Heibergi ridu:

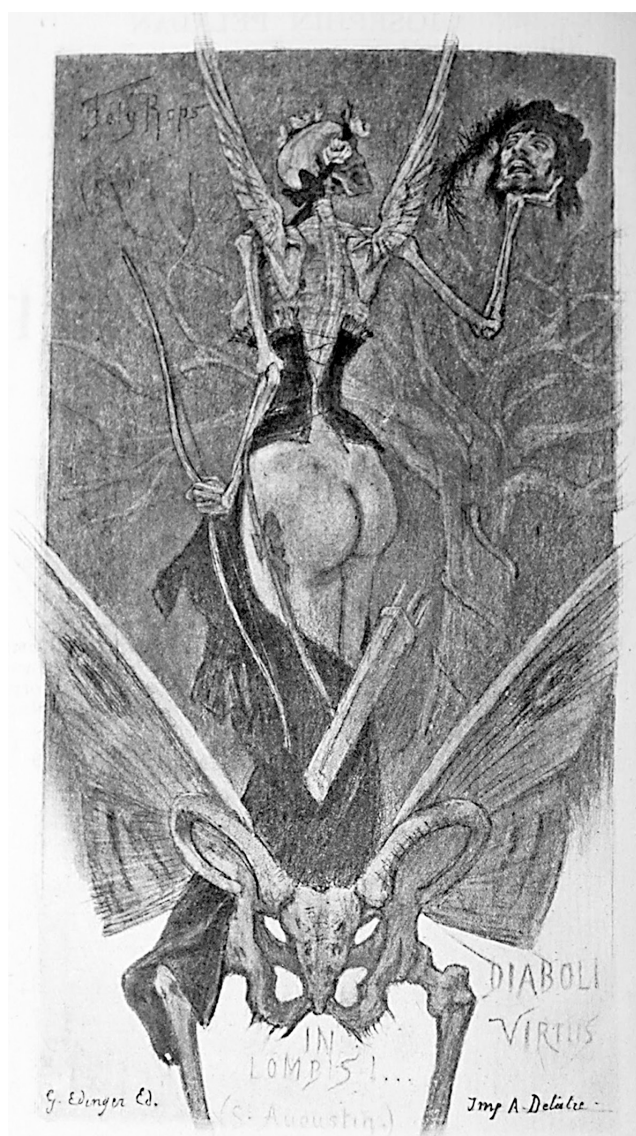
Võid petta end, et päike rinnas põleb
ja eeter sätendab mu silmades –
kui kustunud on viimsed sihituled,
kõik tähed kadunud öös pilkases.

Küllap see on lihtsalt arusaamine, et selles ühes tillukeses terroriaktis kajastus kogu maailma viimane püüe kurssi muuta, et selles ühes juhuslikus hetkes peitus võimalus muuta kõike. Ja ma ebaõnnestusin. See vist panebki tuikama. *Factum est illud, fieri infectum non potest.*⁶

---

6 Mis tehtud, see tehtud (lad).

LEGNA RODRÍGUEZ IGLESIAS

hispaania keelest Kaisa Ling

ma ei hakka sulle lugema Ezra Poundi luuletust teatab ema mulle telefonis
loen sulle värskema seaduse mis on tänavu välja antud ja on ka luule ja sa rõõmustad
kuuldes et ainuüksi isikukoodiga saab nüüd abielluda ei peagi
ootama elamisloa saamist peab lihtsalt olema inimene ja tahtma abielluda
et lugeda üksteisele just nii palju Ezra Poundi luuletusi kui hing ihkab just siis
kui ise tahad ja vabalt valitud asendis teatab ema mulle telefonis
lihtsalt isikukood peab olema ja inimesed saavadki abielluda ega pea üldse ootama
elamisloa saamist peab lihtsalt olema inimene ja tahtma abielluda et lugeda teine-
teisele just nii palju Ezra Poundi luuletusi kui hing ihkab just siis kui ise tahad
ja vabalt valitud asendis jään korrutama mina muutustele vastuvõtlik jutuveski
mitte selleks et lugeda luuletusi ja veel vähem Ezra Poundi ei abiellu ma sinuga vaid selleks
et sa minu sisse tuleksid just siis kui soovid kus iganes tahad ja mil viisil sulle
meeldib et sa kõik seal katki rebiksid ja pühaduse teotaksid kui tahad või ei taha

käsikiim millega Godot'd oodates maha saan lõhnab nagu makrell tomatikastmes
ilma tomatita ja õli ja basiilikuta ja ilma madala leegi ja kõrge leegita
emotsionaalselt kehvem kui käsikiim kell kaks öösel
lisandiks tung helistada kõikide uksekelli siin majas
ja paluda igaühelt üht tikku et süüdata pliit
igal viimasel kui päeval sel aastal mil mälestatakse minu kolmekümnendat juubelit
valetaksin kui väidaksin et käsikiim mul oodata aitab
muudab mind taas tomati ja õli ja basiilikuga naiseks
kel on kindlapeale makrellid kõikjal kehas ja mõttes ja vaimus
valetaksin kui väidaksin et kui liigutan üht sõrme aeglaselt kiiresti aeglaselt
läheb meelest mida pean edaspidi tegema
valetaksin kui mu vaim kujutleks et ühel päeval
sel üllataval aastal mil mälestatakse midagi juba eelmistes värssides mainitut
Godot naaseks ja oleks täpselt seesama oleks kõik mida mul on vaja

mu Jumal sa kinkisid mulle elusa seakeele mis liigutas elektrilises kiirkeedupotis ja näitas mulle keelt ja kannustas mind tema peale haukuma ja teda näksima ja teda

endale vagiinasse toppima

paks ja roosa seakeel nagu minu keel mis liigub samamoodi nagu minu oma tunnen seda liikumist ja oskan keelt samamoodi liigutada ja tekitada samasugust provokatsiooni ja õndsust mu Jumal see kink kukkus taevast ja ajas mu hulluks ajas

segadusse kõige hullem

oli see kui keel läks pehmeks hülgas liikuvuse hülgas minu mina ta siia tõin sellesse uimasesse aega ja ruumi ta suremine kestis pool tundi mu Jumal miks on surm kaunis ja miks me seda naudime kui päriselt tahab keel jääda saba liputama elada igavesti maailmas ükskõik millises riigis isegi Ameerika Ühendriikides riigis mis nagu juba teame on samatähenduslik potiga niisiis võtsin välja noa ja võtsin välja kahvli ja sõin keele ära ja nüüd lähen ja heidan voodisse ja magan sügavalt ja näen unes kuidas sa potis liigutad

mu hing on täis metafoore mida on põlvest põlve edasi antud
mu hing on täis enam-vähem põnevaid võrdlusi mis toidavad headuseusku minus
mu hinge paremale küljele on sopistunud vägev mitmemillimeetrine inversioon
ja vasemal samavõrra sopistunud ilmselgelt ülemäärane onomatopöa
mu hinges on hüperbool mis vajab nii feminiinset kui ka maskuliinset afekti
täna hommikul otsustasin halastada hingele ja kogusin kokku prügikotitäie
ilusaid kasutatud agronoomia- ja veterinaaria- ja matemaatikaraamatuid
oksüümoron ja paradoks mu hinge loogiliste kujundite võnkumine tugevnes
mitte miski pole võrreldav õnnetundega millega eksperimenteerin et teid mitte tüüdata
näen oma hinge kõrvalt pungil sümptomitest mis mind noorena hoiavad
dialoogilised ja pateetilised kujundid dialektilised ja ilukirjanduslikud kujundid
kõik ühes nagu väikesed lõhnaseepide pakikesed
mis meeldivad eriti kuue- ja enamaliikmelistele peredele

SVETA GRIGORJEVA PÄEVIK

*

Üks ohtlikumaid asju maailmas on vaadata mehele jõusaalis otsa.

*

Läksin oma ereoranžis mütsis välja. Vastu tuli erekollases mütsis vanamees. Naeratasime üksteisele.

*

Kui ma ei teeni raha kunstiga, siis ma ei teeni raha.

*

Naljakas on lugeda, kuidas minu kohta kasutatakse mõistet „progressiiv”. Mõnes asjas olen tõenäoliselt rohkem konservatiiv kui need, kes mind sedasi sildistavad.

*

Olen oma vast leitud klassivihas veeretanud sellist mõtet: oletame, et mind vägistavad päeva jooksul ära üks töölisklassipoiss ja üks ülemkeskklassimees. Ideaalis ma andestaksin esimesele, tapaksin teise. Tõenäoliselt muidugi tapaksin nad mõlemad. Veel tõenäolisem: ei tapaks kumbagi.

*

Kas mõni mees on tõesti nii naiivne ja arvab, et *Herr* Ruuben Kaalep on esimene riigikogus istunud nats ja eelmises valitsuses neid polnud ühtki? Või OK, oletagem, et ta on esimene nats, kes kunagi riigikogus istunud. Aga kas see on OK, et seal istuvad misogüünid, seksistid, venelastevihkajad? Kust jookseb piir? Minu jaoks on need kõik ühe kamba jõmmid. Ma ei tunne ennast paremini, kui riigikogus istub seksist, aga nats mitte. Mis loogika see on?

*

Vaatan su Instagrami. Näen, et sõbrustad Kaja Kallasega. Klõpsan su mehe Instagrami kontole ja näen, et tüüp paneb üles pilte vaestest kilekotiga Kopli joodikutest stiilis „naerame nüüd koos nende üle, internet”. Ei imesta. Radikaliseerun vaid. Panen teile mõlemale kord pommi alla. Luules, muidugi, luules. Proosaliselt.

*

Kõige ohtlikumad ja jälgimad ongi jürirattad – põhimõttelagedad limukad, kes oma väikese võimu käestlibisemise võimalikkuses annavad kas või pigem terve riigi ära. Ja terve Eesti on neid täis. Ene Mihkelsoni kirjandus on neid täis. Kõige ohtlikumad inimesed: jürirattad. Eichmannid.

*

Olen nii palju ja demonstratiivselt sedastanud oma soovi lapsi mitte saada, et kardan, et Universum või Murphy või Muu Saatuse Iroonia on nagu: *HAHA, BITCH, YOU'RE GOING TO BE AN OCTOMOM!*

*

Maaailmas on liiga palju kasse, aga mind on ainult üks.

*

Pärast kooli jõulupidu otsustasin alkoga lõpparve teha. Pidu meenutas mulle liialt mu kümne aasta tagust mina. Mõni vb igatseb oma 20ndaid, mina mitte. Pühapäevasuitsetamisega tegin lõpparve juba kolm kuud tagasi.

*

Fleur Jaeggy, Cookie Mueller, Clarice Lispector – õed.

*

Tüüpiline lasnamäelane näeb välja nagu midagi Kim Kardashiani ja Juhan Liivi vahepealset. Üleelusuuruste persete, kurva-morda, lahtiste hõlmadega vaesed luuletajad. Persed, mida on söödetud odava õli (ema ütleb: poslamasla) peal praetud kalapulkadega ja joodetud 2 l Coca-Cola või odava õllega. PS! Kurva-morda on hea sõna magala tähistamiseks. Lasnamäe ongi kurva-morda: „Sõrmuste isand” *meats* „Lilja 4-ever”.

*

Kui suur roll on olnud vene estraadil minu psüühe kujunemisel? Ma ei taha mõeldagi, mida Filipp Kirkorov või Maša Rasputina mu alateadvuses ja alateadvusega teevad ...

*

Tsitaat ühest Balabanovi filmist: „Ammu juba joon. Oli mul periood. Ükskord armusin ühte näitlejatari. Ta pani ette, et kui joon edasi, läheb minema. Kaks kuud suutsin kaine olla, pärast enam mitte. Ta läkski minema. Ma ei saa jätta muutmata oma seisundit. Muidu on igav. See on huvitav. Siis, kui on hea. Ja pärast, kui on halb. Siis on jälle hea.”

*

Üks kolleeg ütles mulle, et ma olen alfa, ja kuna tema on ka, siis me ei saagi eriti hästi läbi saada. Keegi päriselt mõtleb sellistes kategooriates? See on nii loll ja. Ja nii 2000ndad. Ma ei saa aru, kuidas ma saan alfa olla, kui hoian suurema osa ajast omaette. Kas alfad ei ole mitte mingid grupiliidrid? Mingid Oshod ja muud võimujanused pervod? Aga vb see ma olengi ... hahaha. Kõik on veel ees, Sveta. Ükskord leiad sinagi oma ajusurnud Mansoni-jüngrid ja te lähete mõnda kuulsat eesti näitlejatari tapma. Või noh, näitleja elukutse on tegelt juba *out*, nüüd on suunamudijad need, kes tahetakse olla. Nii et – mõni praegune *influencer* peab surema. Näitleja jääb ellu. *Old school never dies*.

*

Meelis Oidsalu ütles oma saates, et Eestis pole eliiti ja tema on ka vaene. Mul hakkas nii halb, et oksendasin ja nutsin pool ööd. Hommikul proovi ei läinud, silmad olid nii paistes, et ei saanud pool päeva neid lahti. Vanematele end näole ei andnud. (Vähendan sõnamänguga oma valu, pane tähele.) Mul on tunne, et mulle lihtsalt situti näkku. Ja mitte ainult mulle. Kui Oidsalu on vaene, siis mis olen mina? Mis on mu vanemad? Eestis pole eliiti? EESTIS POLE ELIITI??? Mis üksisarvikumaal mõni mees küll elab? Võta privileegiprill eest ära, Meelis! Mis on see Eesti ja need eestlased, kes elavad reaalselt allpool vaesuspiiri (ja ei, ma ei räägi endast praegu, eks)?

Mõtlesin, et see vist ongi see tunne, mis mul kunagi elada ei lasknud. See terav Teise tunne. Kogu aeg pendeldan kahe maailma vahel. Nagu kummitus. Üritan end kuskile sobitada. Tahan ka kellegi kampa. Tahan nagu Pinocchio olla päris poiss. Või vähemalt kunagi tahtsin. Tänu EKRE

võimuletulekule on see tagasi. Kõik on pinnale ujunud. Reformarite tegemata töö. Venelaseks olemine. Vb on see isegi hea, nüüd peab selle kõigega tegelema. Mingit osa ühiskonnast ei saa enam lihtsalt vaiba alla pühkida, sest nagu me näeme, ta tuleb ja tõmbab meie ilusa Eduka Eesti plakati seina pealt maha. Muide, ma tean vähemalt kahte tüüpi, kes valisid Helmeid. Miks? Üks ütles, et kättemaksuks. Teine ei vastanud. Ma ei taha nüüd ühe inimese näitel siin meeletuid vandenõuteooriad ja hüpoteese püstitada, aga mõtteainet peaks see andma küll ...

Ei ole nii, et ainult mingid neoliberaalsed keskklassi puhtaetnoeestlased valivad EKREt.

*

Mina. Teine. Ja teised. Peab tegelema privileegipimedusega (eeskätt muidugi enda omaga).

Peab tegelema nende inimestega, kellele on näkku situtud juba mitukümmend aastat. Ma ei ole oma klassikuuluvust vist kunagi nii teravalt tajunud. Ja üldse mõelnud selle peale, et need inimesed, kellega ma siin veinikest olen libistanud viimasel viis aastat ja kelle ringkonda ma end „lugenud” olen – me ei ole ju sama „klass”. Kõikidel nende vanematel on kõrgharidus, peaaegu kõik nad on käinud eliitkoolis. EKRE võimuletulek on väga teravalt andnud mulle teada, kuhu tegelikult kuulun. Peab ületama nii EKRE kui ka Reformi (koos Keskiga). Saatma nad pensionile.

Peab mõtlema alternatiive neoliberaalsele maailmavaatele, kus kõigest, aga nüüd juba ka inimesest, on tehtud (alg)kapital, väikefirma. Ja see väikefirma on ise loomulikult süüdi ses, kas ta ujub või upub. See, et inimene on lõppkokkuvõttes vaene, rabagu ta terve elu või mitte. Struktuuril, mis hoiab üleval perversset asjade seis (kus vastutus isikliku heaolu nimel on veeretatud indiviidi enda turjale ja kaela, selmet sellele, kuidas ühiskond on organiseeritud, ning ajalooliselt kujunenud ebaõiglusel pole sellega muidugi mingit pistmist, oo ei). Neoliberaalne ühiskond toimib printsii-bil, kus inimesed suhestuvad üksteisega eelkõige konkurentsi mõiste ja prisma läbi. Kogu eksistents on tõmmatud majanduslikule loogikale. See on ka see, miks me maailm praegu soojeneb ja upub. See on eelkõige viimase kolmekümne aasta vili. Kui Aimar Ventsel ütleb oma kultuur.err.ee kommis, et proletariaat ei mõtle revolutsioonile, on tal loomulikult õigus. Inimene, kes elab neoliberaalses maailmas, on pandud muret tundma eelkõige oma perse suuruse, peenise väiksuse või väikefirma edukuse pärast. Sestap pole tal ka aega olla pahane struktuuri peale, mis lõpuks seda

väikefirma möödapääsamatut pankrotistumist juba eos tingib ja toidab. (Ja seda, et armastust ei tule ega tule Vargamäele). See on ka see, mis toidab indiviidi kui sellise endaga mitteläbisaamist. Siis ei olegi aega mõelda millelegi muule. Nt revolutsioonile. Kuigi, mina ka ei mõtle sellele, ise vasakpoolne ja puha, nii et ma ei saa aru Ventseli murest, või oligi see kommüksnes vastus Oudekki Loonele, mis lihtlabaselt karikeeris ning taandas vasakpoolsuse (nagu see oleks mingi üks asi) mingisugusele revolutsiooni-ihalusele? Mida vittu?

*

Maailm ütleb inimesele: kui sa oled vaene, siis sina ise oled selles süüdi!
See on Reformierakond. See on ka suures osas EKRE.
Ja see on *bullshit*.

*

Inimene on läbikukkunud liik. Õigemini: valge inimene.

*

Sakslased on nii kuiv rahvas. Suhtlen siin enamjaolt mittedakslastega, pea-aegu kõik väljastpoolt tulijad on huvitavad inimesed. Sakslased aga eelkõige korralikud ja tublid. Käsitäitja rahvas. Ja eelkõige räägin kunstirahvast, eks. Kui nemad on juba nii igavad, siis mis veel teiste elukutsete esindajatest? Sellepärast Berliin ongi nii lahe, et ta pole Saksamaa. Giessen, see väikelinn, kus mina õpin – vot see on tõeline Deutschland. Ma ei tahaks siin kunagi elada. Üldse, idaeurooplased tunduvad olevat kõige normaalsemad.

*

„Eesti natsid on mulle sümpaatsemad kui saksa natsid. Kas see teeb must natsi?”
„Teeb küll.”

*

„Tead küll ju, see piip-piip-piip-heli.”
„Sa mõtled „tuut-tuut-tuuti või?”

*

Eesti naiste siledus ajab kõhedaks. Karvad naise kehal mõjuvad mulle viimasel ajal kuidagi eriti erootiliselt. Meie osakonnas on pooleks neid, kes

ajavad karvu, ja neid, kes ei aja. Ma ise pean raseerimisdieete vahelduva eduga. Eriti meeldib mulle kasvatada tuuste kaenla all. Samas, sellise sügavalt tumeda karvase sääremarjani ei jõua ma vist kunagi. Mul jääb poole peal lihtsalt kannatusest puudu ja siis raseerin jälle selle üleminekutsooni, marcaugéliku mitte-enam-mõnusalt-sileda-ent-mitte-veel-täisjõus-karvase mittekoha uuesti siledaks.

Tuleb meelde, kuidas üks kolleeg siin Saksas tuli ühel suvepäeval nahkseelikus ja kontsades koosolekule ning ma lihtsalt ei suutnud pilku ära pöörata ta tumedate karvadega kaetud jalgadelt. Puhas seks. Must mini-seelik. Mustad karvad. Mustad basanoškad. Meenutas mulle üht teist episoodi, hetke, mil nägin ühel ammusel näitusel pilti Mare Tralla karvasest jalgevahest. Mäletan, kuidas mul sähvatas selle pildi peale väga tugevasti enda, tol hetkel veel siledast jalgevahest. Vb panen päevikužanri vaimus lugeja rõõmuks nüüd juurde, aga ma vist isegi pärast kodus masturbeerisin, kujutluspilt Tralla tussist silme ees. Huvitav, miks ma end üldse heteroks pean?

*

Lugesin Märt Väljataga kommi kirjandusauhindadele kultuur.err.ee-s. Ma ei tea. Miski on sügavalt häiriv ses viisis, kuidas Väljataga end väljendab. Ses mõttes, Väljataga on mul olnud paar väga sümpaatset kirjavahetust ning omal ajal kirjutas ta ka raamatule „kes kardab” soovituskirja ja olen talle lahkete sõnade eest lõpmata tänulik. Aga. Miski viisis, kuidas Väljataga räägib kirjandusest, meenutab ebameeldivalt tõekuulutamist. Ma ei usu nt, et Hasso Krull või Kajar Pruul end kunagi sedasi väljendaks. Väljataga kirjandusest rääkimise viis ei anna eriti ruumi seisukohavõtuga mittenõustumiseks, ei anna võimalust lugejale ei öelda, sellele vastu hakata. Isegi kui Väljataga ütleb, et see on vaid tema arvamus, loen justnimelt ja eelkõige viisist, kuidas ta kirjandusest räägib, välja, et tegelikult antakse mõista: nii on. Ja üldse, seda kommi lugedes tundus, et eesti kirjandus on olemas ainult selleks, et Väljatagale meeldida või mitte meeldida. Muud funktsiooni tal nagu polekski. Hakkan vaikselt sellest paavsti tiitlist aru saama.

*

Kui Eesti teatriõpe lisaks kas või mõne aine, mis õpetaks noori näitlejaid-lavastajaid poliitilis-kriitiliselt mõtlema, siis ehk ei määriks mõni idioot enda nägu meelelahutuslikes massile mõeldud saadetes musta värviga kokku. Ning mõni ei sõidakski äkki Iisraeli Eurovisioonile tausta laulma.

*

Päike oli punane ja kuum. Loojus kiiresti.

*

Kolmapäev. Kaks orgasmi. Olen iseenda Artur Adson.

*

Kuna ma ei taha näidata Väljataga üksnes ebameeldivana, räägin ühest ammusest intsidendist. Umbes kümne aasta eest jõin end täis (miks need lood alati nii algavad?) ja saatsin kopsaka manuse väga (VÄGA) halbu luuletusi (mind polnud veel kuskil avaldatud) otse Väljatagale (mis mul ometi viga oli?). Hommikul kaine peaga ja suurt häbi tundes vaatasin, et tüüp oli vastanud ja veel sõbralikult. Eks ma saatsin ka väga purjus-dramaatilise kirja stiilis „kellel neid luuletusi ikka vaja on ...” (tõsiselt, mis mul viga oli?), nii et eks ta mõtles, et oleks ebamoraalne mõnele ebastabiilsele suitsiidikule vastamata jätta. Kuna ma jätsin kirjas oma nime ütlemata (nii palju oidu mul oli), siis ta küsis selle kohta sõbralikult oma kirja lõpus. Loomulikult ma kainest peast talle enam ei vastanud ja mu nime ta õnneks teada ei saanud. Läks veel kolm-neli aastat, enne kui julgesin Vikerkaarde uuesti mõne luuletuse saata. Siis juba oma nime alt. Olin selleks hetkeks ka aktiivne Värske Rõhu autor. Aga Väljatagale olen selle sõbraliku vastuse eest siiani väga tänulik. Need olid ikka tõsiselt halvad luuletused.

*

Tunnen end alatasa ilusaima tüdruku ja *incel'*i vahepealsena. See ongi, mida mõtlen *American beauty* all. See koht, kus nad ristuvad, sealt võibki mind leida. Ma vihkan ka neid mehi, keda vihkavad ja kadestavad *incel'*id. Seda prototüüpi. Kuigi ma võiks selt sellilt iga kell keppi saada. Ja tean, et temagi on patriarhaalse struktuuri ohver. Kuid mu süda kuulub luuserile, alati.

*

Permanentne piip-piip-piip-nagu-tuut-tuut-tuut-tunne. Tõsiselt.

*

Nii kui käin Eestis ja näen mõnda lavastust, hakkab halb. Häid asju näeb nii harva. Veel halvem on aga lugeda mõnda sitta ülistavat kriitikat. Kui palju meelelahutust kunsti pähe. Kui palju problemaatilist teatrit. Peaks

selle asja ette võtma, kui jälle Eestis olen. Sitt asi on see, et see on nii väike ringkond, olla korraga lavastaja ja kriitik on väga raske – kui mitte võimatu. Aga midagi peab tegema. Asi on ikka päris õudne. Samas, eesti kirjandusmaastik meeldib mulle näiteks väga. Jällegi, hüpotees, et lugevad inimesed lihtsalt on targemad, peab paika. Nii et marss lugema.

*

Kõik väikelinnad on midagi Sigatüüka ja Dogville'i vahepealset.

Pluss, ainult väikelinnades on võimalik ehmuda iseenda varju peale. Võimalus megalomaaniaks on päris suur. Pean selle kooli lõpetama ja jõudma suurlinna. (Kõlan nagu Vargamäe Indrek.)

Plusspluss, kui ilm on väikelinnas hall, on see hall su pea kohal, vajutab asfaldini välja. Majad on madalad ja kõik see hall on justkui lagipähe. Oled üks üleni hall hall. Ja kui päike on väljas, on täpselt vastupidi. Siis oled üleni päike, kiirgad seda. Kõrgemate tornidega linnas saab ise rohkem valida, mis tujus ja tujuga parasjagu olla. Väikelinn limestab. Surub oma ilma peale. Totalitaarne režiim. Väike inimene.

*

Arvan, et Kajar Pruul ja Pille-Riin Larm ei tea, kui väga ma hindan nende toetust eesti kirjandusmaastikul.

*

Tavaline keskklassikirjanik ei satu nüüdseks küll juba kinni pandud kohadesse nagu Merekeskus või 16-euro-hostel või mõnda veel olemasolevasse (kohta, mille nime ma ei ütle) vähelahedasse mitte-hipster-pärisprolebaari. Sinna, kus on töötanud mu ema, mu parim sõbranna või mina ise niisama käind. Sellepärast ma nii veidraid asju me uudisteankrutest ja näitlejatest teangi. Nad arvavad, et nende ringkond ei käi seal. Ja ega käigi. Aga Grigorjevad käivad ja näevad ja teavad, mis te oma vabal ajal teete, härrased.

*

Kui ma kunstiga raha ei teeni, hakkan kurjategijaks. Nn ausat tööd ma tegema ei hakka. Kindel surm.

*

Cam-girling oleks ka ehk teema. Mulle meeldib masturbeerida, võin seda sama hästi ka kaamera ees raha eest teha. Muidugi, see on ka ohtlik ala, peab end õppima pervertide eest kaitsma. Samas – kas ma seda naisena juba eos ei oska? See on omadus, mida iga naine peab tahes-tahtmata oma enesekaitseridikäilis kaasas kandma. See tuli meile koos ribiga kaasa. Ja kui ei taha ribidesse saada kodus või teatriparklas, siis, noh ... See on tõenäoliselt rohkem bioloogia kui bioloogiline kell ise, rohkem bioloogia kui nn emainstinkt ise: osata kaitsta ennast pervertide eest!

Tuli emapiimaga kaasa.

*

Ainus *hustler*, keda olen elus lähedalt näinud, on mu ema. See naine ei jää nii lihtsalt hätta. Loeb inimesi. Ma ei ole sellist naist veel kusagil mujal kohanud. Ka endas mitte. Huvitav, mis oleks n-ö vabas maailmas kasvamine temaga ja temast teinud. See on raske mõte.

Kindel on see, et kui Nõukogude Liitu poleks olnud või mu vanemad ja sugulased oleks põkanud läände, ei oleks mu vanemad praegu tõenäoliselt koos. Ja mu lemmiktädi Linda oleks elus. Ja tädi Maia. Ja ehk isegi tädi Marta. Ja tädi Elviira ei oleks ehk psühh ja me saaks taga suhelda.

*

Filosoof ja asotsiaal on oma kehalises olekus, selle lõtvuses, väga sarnased. See, kuidas nad istuvad jalga üle põlve. Loobumise pehmus, teravalt välja joonistatud askeetlike lihaste lõtvus. Justkui võist tehtud luudega. Vahustatud koore luude keha. Olen märganud, et saan just tema kehalise oleku järgi aru, kui inimene on sügavalt kurb. Sellest, kuidas ta keha – ja kehana – selles maailmas on. See keha tõmbab mind. Tajun selle lähedust isegi perifeerse pilguga. Asotsiaalne keha. See ei ole reformierakondlase indu ja maailmavallutamistungi täis keha. Minul on ka ju pigem reformierakondlase keha. Asotsiaalne keha, see ei ole pingul keha, hommikujooksukeha. Stardijoone taga pauku ootav ühe põlve maha asetanud oravaratajooksukeha. See on loobumise keha. Keha, mis on maha istunud. Pannud jala üle põlve. Vaadake kevadel ja suvel pinkidel kaugusse vaatavate, istuvate asotsiaalide kehasid. See on minu unistuste keha. *Asotsialia nervosa*. Loobumise keha, loobunud keha, loobunu keha. Tal pole enam kunagi kuhugi kiire.

*

Kunagi andis üks õpetaja mulle head nõu, mis peab siiani paika: kui tahad joosta kiiresti, tuleb joosta kiiretega. Nii mõnus on ju tunda, et oled nii suur tegija, kui kõnnid kõrvuti ratastoolis vaevu roolivate inimestega. See ongi Eesti.

*

Ma armastan Balabanovi filme. Ja tõenäoliselt on tema sovetijärgne lihtgänger mu ideaalmees. Või noh, ma tahaks tegelt ise üks sovetijärgne lihtgänger olla. Põhikooliharidus, suur vene hing. Lõpmatu jooma, korruptsioon. Rassism, seksism, batjuška. Kuplid ja Kafka. Paksud hõbeketid, nahktigid, baabad, bljadid, pizdaad ja pisdetsid. Elu, mis seab kahtluse alla väga vähe ning peab ise ka väga vähesega hakkama saama. Ja siis see loll lohh otsibki neis filmides muudkui elu mõtet ja vastust küsimusele: mis see õnn siis on?

Õnneks ma juba tean.

*

Vaatasin lõpuks ära Svetlana Baskova kultusfilmi „Roheline elevand”. Vene realismi saabki vist ainult sedasi ette kujutada. Psühheedselt.

*

Proovisaalis olen enda ees täiesti alasti. Kõik mu ebakindlused – mu keha, mu mõtete, mu ande suhtes – on rõõmsalt kohal, on hästi ligi. Kleepuvad nagu armastajate vedelikud. Aga veega neid maha ei pese. See pole romantiline kohting iseendaga, see on see, kui tahad sündmuskohalt ruttu ära. Sest see kõik on lihtsalt nii rõve ja tüüp ei mõista ei irooniat ega musta huumorit. Ainult et proovisaalis olen mina see tüüp! Kaks minutit millegagi katsetanud, eksperimenteerinud, ja juba ma taban end mõttelt, et see kõik on pask. Reaalselt, kaks minutit või isegi vähem ja juba mul vasardab kukla taga läbikukkumine! Põrumine! See ei toimi ju! Mida sa üldse üritad! Ma pole veel midagi teindki, kui juba on kriitik Sveta kohal. Laseks ma endal siis midagi vähegi teha, aga ei, juba eos: pask, pask, pask!

See prooviprotsess on olnud õpetlik, üldse on soolo tegemine alati nii raske just ses mõttes, et selle esmane tingimus on iseendaga läbisäämine. Ja minu üllatuseks: ma ei saagi endaga läbi! Või vähemalt mitte nii hästi, kui olin seni arvanud. Jah, ma olen õnnelikum, palju õnnelikum kui varem, kuid teatud tegemata tööd pressivad rasketel hetkedel ligi ja välja

ja ma pean nendega tegelema. Ses mõttes on jube tüütu, et pool proovi läheb stoppideks ja stoppimiseks, kus panen aktiivselt vetot iseenda kriitikale iseendale, muidu läheb pool proovi pelgalt enda vihkamise nahka. Kirjutades nt seda(si) mul ei ole. Ma ei pea endaga läbi saama, et kirjutada head luuletust. Sellepärast on see Lepajõe vaimus kujuteldav vaenlane, elukutse (elu kutse) ja ülesanne mul tants (ja teater), mitte kirjandus.

*

10 aastat tagasi tundusid Simone Weil ja Ella Ilbak oma pühendumises „ideele” – ühel siis eelkõige jumala (ja sotsiaalse võrdsuse) ja teisel tantsu kujul – mulle liialt ekstreemsed. Juurdlesin toona, kas peab tõesti see olema nii „kõik või mitte midagi” ... Sellises „kutsele” vastamises on midagi äärmiselt askeetlikku, mõtlesin, rõhutatult ja epateerivalt ranget, ning Weili puhul oli see ju lõpuks tappev. Toona, 20selt, tundus nende elu mulle – kuigi loomulikult imetlusväärsena – peamiselt siiski ebavajalikult ekstreemse ja punnitatuna ... Nüüd, kümme aasta hiljem, tundub see ainuvõimalik. Täiesti normaalne. Ses pole õigupoolest midagi erilistki. Mis see siis nii väga on – surra oma idee eest ja selle idee läbi. Tõeline pühendumus ongi alati askees. Millegi arvelt. Ka elu enda. Pealegi, Ilbak elas ju kaua ning hästi, kuigi elas vaid tantsule ja tantsust. Peab lihtsalt selle õige võtme leidma, et kutse sind ikka toidaks, mitte ei raiskaks.

*

Nonii, lugesin üle, mis ma siin kokku olen kirjutanud ja nomaitea, mingi „neoliberaalne, neoliberalne, reformierakond, reformierakond” ja sellele kõigele Mare Tralla tuss veel takkaotsa ... Elo Tuglase päeviku mõõtu nagu välja ei anna! Paavst poleks ka vist kõige uhkem ... Muide, Elo ei sallinud minu lemmikut Ellat, nii et polegi vaja sellistest naistest ja nende päevikutest siin šnitti võtta (ega ei võtki). Ilbaku „Otsekui hirv kisendab...” on jällegi üks parimaid ilukirjanduslikke päevikundusi, mida olen kunagi lugenud. Peakski selle uuesti ette võtma. Siis, kui jälle Eestis!

*

Olen must kümme aastat nooremate seltsis. *I believe they call them z-generatsioon*. Esimese asjana hakkam koristama sitta üle ääre ajavat kassiliivakasti. Sel hetkel saan aru: ma olen mu ema.

*

Ilbakuga seoses tuli veel selline asi meelde. Kunagi andis meil TLÜs tunde Ago-Madis Herkül, tantsuajalugu vms, kellele pidime siis kursuse lõpuks ühe essee kirjutama. Mina ei tahtnud tema väljapakutud tantsijatest kirjutada, panin ette, et teen hoopis Ilbakust. Tema lahkesti lubas, ütles veel, et ongi hea, äkki ma suudan ta arvamust selle tantsija kohta muuta, tema nimelt pole tast seni just kõige paremini arvanud. Mis aga pärast juhtus: sain ta käest sellist tagasisidet nii essee kui ka minu mõtlemise kohta, paar nii lahket lauset, et nutsin koju jõudes terve ülejäänud päeva. See, et mõni õppejõud sedasi minusse uskus või ütles mulle nii hästi – see mõjus kui külm dušš, šokeerivalt. Olin ikka harjunud kõigi õppejõududega alatasa tülli minema. Aga tema hoopis julgustas mind edasi olema. Julge. Olin nagu hirv autotulede valguses. Paralüüsis. Praegugi hakkab pillima, mõeldes tema sõnade peale. Ja kõik selle Ilbaku pärast. Isepäine Ilbak. Isepäine Grigorjeva. Tulevane tark inimene (oli üks lause, mis ta mulle ütles).

*

Jätan vist mulje, nagu ma pilliks kogu aeg. Aga ei. Suuremad nutud tegin lapsepõlves juba ära. Lapsepõlve sulaaeg. Tegelesin tollal suht päevast päeva peamiselt nutmisega. Teiste ees ka veel. Huvitav, mis mulle siis nii väga haiget tegi? Ei mäletagi enam. Lihtsalt, üks hetk tuli lasteaeda üks tüdruk, kes nuttis must veel rohkem, ja siis vaatasin ise ka, kui tüütu ja raske see on. Kui keegi muudkui nutab su kõrval. Talumatu. Tekitab tahtmise tappa anda. Nii keerasin päevapealt kraanid kinni (ellujäämisinstinkt? haha). Nüüd nutan väga harva, aga siis korralikult. Iga nutmata päeva eest. Ja nii, et teised ei näe. Pluss, mu nägu läheb nutmismaratonist nii paiste, et järgmine päev ei aita enam midagi. Ja siis peab nelja seina vahel nutmispohmelli pidama. See on ka tüütu. Aga vahel lihtsalt ei jaksa mitte nutta. Ja siis tuleb.

*

Vaatasin täna meikides peeglist, et mu lainerijoone pikkus ei vihja vist vähimatki, et oleksin Hegelit lugenud. Tõmbasin selle lolli mõtte peale jooned veel pikemaks. Nüüd näen välja nii, nagu ma poleks Kanti ka lugenud.

Ja ega ma polegi.

ADEL MÜÜRSEPP

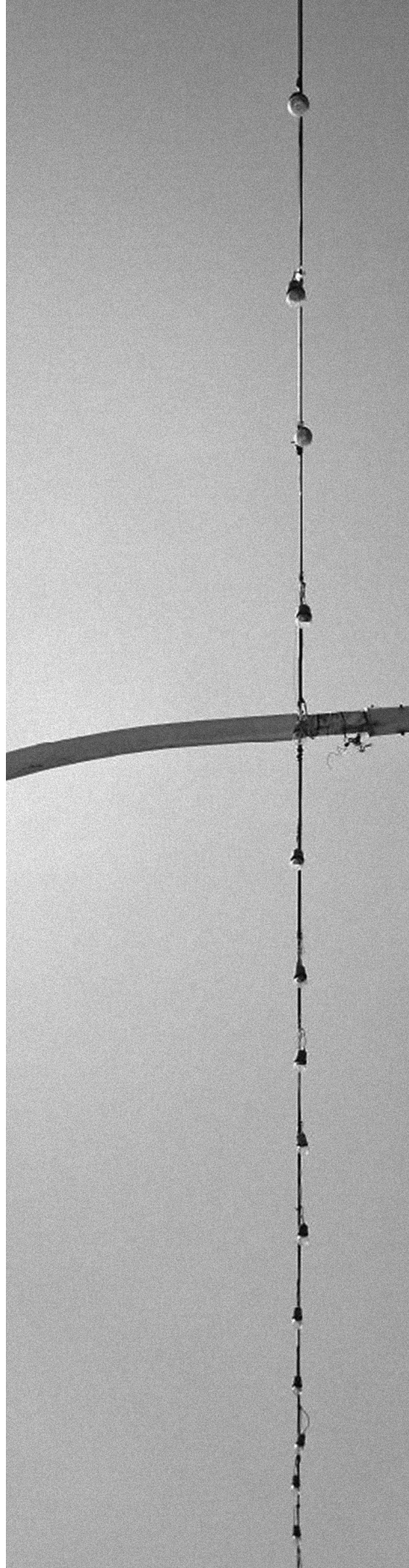
*

ohe ja hilisõine
tinisev vaikus
seinalalged ja seinasuured
silmad ei sulgu
nagu jumala
viis tuhat
igavikulist helendavat
teleskoopi

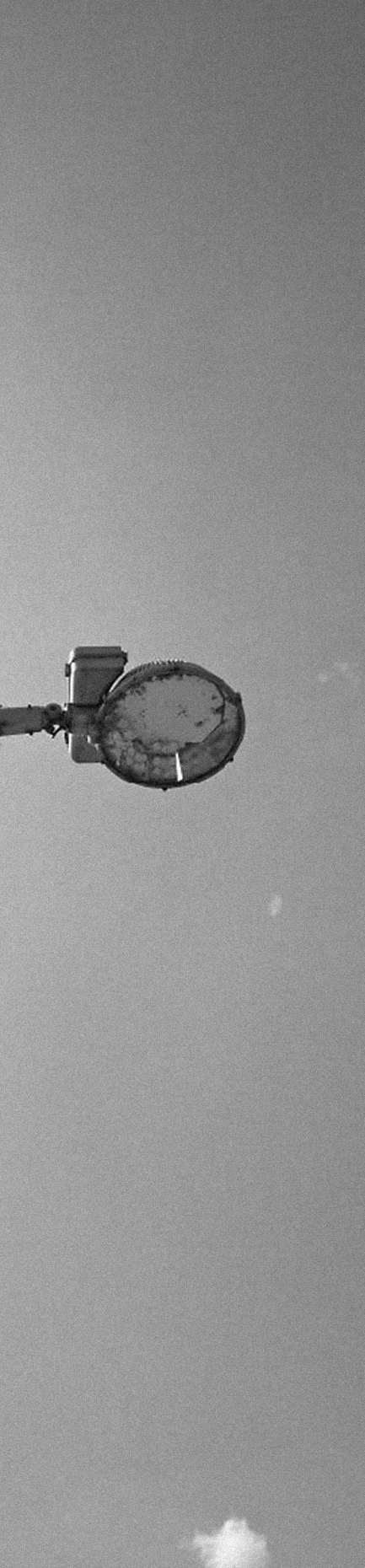
väljas on haudkülm
valgesse pilvisesse
tekki olen mässitud
loomulikult nagu
loogeline kärestik

varsti on päev
tõusen ja naeran
veeren treppidest alla
näolapile kleepub
porina jumestuskreem
ja hakkab
paberile tõmbama
sirgeid ja kõveraid
jooni

kuidas saan pimeduses
uskuda et
kõik hakkab
jälle?

*

öisele vanalinna tänavale
lumena kukun
mööduvad näod
reklaamid sõnad
maailm tahab ju
lörtsist ette kihutada
haisevad videote pealkirjad
toidud litrid
sefiirid õpetaja
siinusemula ja nüüd
märtsi algul näha on
musti munakive
lõpphetke mil
olen nii kiire
ja aeglane kui
kõik mis mind
määrib
kadunud on
karjuv hüsteeria
ja jäänud
vaikne sulandumine
üheks musta
tallatud munakiviga

*

imekspandavaim avastus
on leida juuksepuntras
lipsu taga
müra ja häälte
ridade vahel
konarustes ja
soojuses teadvus
teine jumalus
mu silmad seletavad
kui läbi on
puuritud su iga
kehalise ja sõnalise
kihi ma
näen sind
neuronitevaheline
maagia kui
sa jood
dieetkokat

trammiaken kajab

läbi peegelduse
haakub pilk
trammisõitja äkitselt
ellu ärgeanud silmaga
kaitstud võõrus
tagab tingimusest usalduse
veerevad rattad
viivad unistuse
keegi hoolib!

ka tulev tramm
viib unelmad
tarvitamata armastus ja
valge taevas ei
erine kooruvast
seinavärvist magamistoas
kurb trompet ristmikul
kajab õhtuses tees

ainult teki all
on üksindus
mugavam

MARI-LIIS MÜÜRSEPP

TIIU

Tiiu oli muutunud. Paul teadis seda. Kui mees hommikuti neile mõlemale süüa valmistas (tavaliselt praevorstiga omletti või sprotivõileibu), ei ärganud Tiiu enam hüüdmise peale üles nagu varem. Mõnikord võis ta pärast Pauli ärkamist veel mitmeks tunniks voodisse jääda ning ilmuda kööki alles siis, kui vorst oli juba kõvaks kuivanud, omlett jahtunud ning kalavõileibadest levis tuppä väljakannatamatut lehka. Alguses ei teinud Paul sellest väljagi. Tal jätkus Tiiu jaoks lõpmatult aega. Mees viskas toidujäägid prügikasti

ning valmistas heameelega uuesti värske hommikusöögi. Tiiu väaris parimat, sest Paul armastas teda üle kõige maailmas. Aja möödudes hakkas aga tunduma, et Tiiu jääbki nüüd igavesti selliseks: isepäisemaks ja tema vastu ükskõiksemaks kui kunagi varem. See mõte tegi mehele haiget. Ta nuttis nii mõnigi kord üksinda köögis, kui oli kindel, et Tiiu ei kuule.

Kui Paul sel reede hommikul magamistuppa minema hakkas, et vaadata, miks Tiiu ometi ei ärka, kuulis ta trepikojast pudikeelset lallamist: „RIIITAAA! Kurrrrradi kurrrr! Laamindsisse ... mussikeenee ...” Paul teadis, et larmaja on tõenäoliselt keegi piduline, kes veel hommikukski kaineks polnud saanud. Neid oli Pauli ja Tiiu trepikojas palju, igas suuruses, pikkuses, rahvuses, vanuses ja ka igast soost. Paulile ei meeldinud inimesed, kõige vähem sellised, kes lärmi tegid. Talle meeldis rahu ja vaikus. Tiiu kõrval elada ning mõelda mõtteid, mis nii mõnigi kord oleksid kellegagi jagamiseks liiga kummalised olnud. Seepärast läks Paul nüüd korteriuukse juurde, avas selle ja virutas uksematil külitavale meeskodanikule päevalehega vastu pead. Külitaja käed olid mustad ja nägu tugevasti üles paistetanud nagu inimesel, kes sageli alkoholi joob. Ta pööras selle viinast tursunud üsna inetu näo hämmeldusega Pauli poole ja küsis purjus inimesele omase abitusena: „Ööäääiita? Kus Rita on? Mulonvaaaa Rit...” – „Siin ei ole ühtegi Ritat,” ütles Paul, „minge koju ja ärge segage pensionäride rahu.” Nende sõnadega pani ta ukse jälle kinni, keeras selle kaks korda lukku ja läks magamistuppa.

Aknast püüdis tuppa pääseda varasuvine päike, mille kiired sirutasid end helerohelise ruloo alt nii kaugemale tuppa kui võimalik. Igal õhtul keris Paul ruloo alla. See traditsioon kinnitas ühe päeva lõppu, niisamuti nagu hommikuti katte ülestõmbamine tähendas uue päeva algust. Paulile meeldis rulood üles kruttides jälgida, kuidas magamistuba päikesest järk-järgult valgumaks läheb. Päikeselaik muutus Tiiu rahulikult näol üha laiemaks ja mõnikord äratas ta üles. Vahel ei lasknud Tiiu end aga valgusest üldse häirida ja magas edasi. Magades tundus Tiiu soojem, hoolivam ja pehmem. Magades näis ta Pauli kordades rohkem armastavat kui siis, kui oli ärkvel.

Sel reedel varises aga Pauli maailm kokku.

Kui mees hakkas jälle oma igapäevast päikesemängu mängima ja oli pilgu ruloolt voodile tõstnud, pani avanev vaatepilt ta õudusest tarduma. Paul tundis, kuidas süda sekunditega õõnsaks voolab, tema kaelale tekkis külm higi ja näost kadus viimnegi vanadusega säilinud värv. Ei puudunud palju, et mees oleks minestanud.

Tiiu ei olnud voodis.

Ühtäkki meenus Paulile kõik uuesti. Päev, mil ta pärast Tiiu haiglasse viimist esimest korda tühja voodit nägi. Tiiu oli viimastel kuudel kogu aja voodis veetnud. Hiljem muutus tema olukord hullemaks ning talle määrati haiglaravi. Viimaks öeldi haiglast, et Tiiu on siit maailmast lõplikult lahkunud ... Pärast seda jäi ka Paul haigeks. See juhtus aprilli alguses.

Varsti tõi Paul Tiiu jälle koju. Mees ei saanud siiani aru, miks talle haiglast valetati – Tiiu oli ju täiesti terve! Tõsi küll, mitte enam endine. Ta oli ükskõiksem kui kunagi varem ega öelnud enam, et armastab Pauli. Mees ütles Tiiule seda sageli, viimane aga käitus, nagu ei huvitaks Paul teda üldse.

Ja nüüd pidi Paul jälle tühja voodit nägema, kuigi Tiiu polnud isegi mitte haiglas. Kus ta siis oli? Paul teadis, et sureb ilma Tiiuta. Tal polnud kedagi – ei sõpru, lapsi, naabreid, ühtki inimest, kes siiralt mehe tervise pärast muret tunneksid. Peale Tiiu suhtles Paul veel ainult oma psühhiaatriga, aga harva ja vastumeelselt, sest arst püüdis pidevalt selgeks teha, et Paulile tuleks kasuks pisut aega haiglaravil olla. *Absurd!* Paul ei vajanud kedagi ega midagi peale Tiiu. Haiglasse minnes pidanuks nad jälle teineteisest eemal olema. Kes teab, kui kauaks. Pealegi oli Tiiu pärast haiglas viibimist tundmatuseni muutunud ja Paul ei tahtnud, et temaga samamoodi läheks. Ei, haiglasse ta küll ei lähe! Ta võib arstile nii palju vastu tulla, et võtab igal hommikul neid imelikke rohtusid, aga ei rohkemat!

Paul vaatas igaks juhuks vannituppa, kuigi teadis, et see on tühi. Kui Tiiu oleks vannitoas askeldanud, olnuks seda kindlasti kuulda. Paul ei kuulnud aga muid hääli peale lindude rõõmsa sirina, mis äsjase kaotuse õuduses talle eriti mõnitavana tundus. *Vastikud linnud!*

Paul kontrollis ka elutuba. Seal oli nende nõukogudeaegne vaip, vana diivan, televiisor ja klaasustega seksioonkapp. Selle taga seisis räbaldunud kaante ja puuduvate lehekülgedega kolletunud raamatud, millest mõni pärines 20. sajandi algusaegadest, ning pidulikumad nõud, mida nad kasutasid ainult siis, kui ühel neist oli sünnipäev või kui olid jõulud. Pronksikarva raamides seisis riulitel vanad fotod Paulist ja Tiiust. Aga Paul ei tahtnud pilte. Ta tahtis Tiiut ennast füüsiliselt enda kõrvale. Ja Paul otsustas, et läheb Tiiut otsima. Linn oli ju piisavalt väike ning Tiiu ei saanud ometi maa pealt kaduda. Enne teele asumist heitis Paul pilgu esiku seinal rippuvasse kalendrisse. *Issanda ristivägi!* Punase markeriga kirjutatud meeldetuletus „ROHUD!” polnudki veel täna maha kriipsutatud! Tuli minna tagasi kööki ja kaks tabletti kraaniveega kurgust alla uhada. Alles siis sai Paul võtta jalutuskepi ja kaabu ning välja minna.

Varahommikune linn kihas liiklusest ja tööle ruttavatest inimestest. Enam pakkunud magamistoa ruloo varju ja päike kõrvetas armutult Pauli niigi valutavat pead, millele pikk ja raske elu oli jätnud kõigest paar karva. Mees pani kaabu pähe.

Nüüd vajas Paul abi. Mehele see ei istunud, talle ei meeldinud inimesed. Siin maailmas ei saanud usaldada kedagi peale Tiiu, sest ka Tiiu hoidis võimaluse korral teistest eemale. Inimestevaenulikkus ühendas neid ja tugevdas nende omavahelist sidet. Nüüd aga oli Tiiu kadunud ja Paul pidi ta üles leidma, maksku mis maksab. Tuli põhimõtted kõrvale jätta ja inimeste käest küsida.

„Kas te Tiiut olete näinud?” küsis Paul vibaliku valges põlles jäätisemüüja käest tänavanurgal. „Kuidas?” – „Tiiu on kadunud,” selgitas Paul veel kord. „Kesse?” kõrgendas noormees häält, siludes samal ajal kulbiga jäätisepalli koonuses. „Mu elu mõte,” pomises Paul vastuseks ja pöördus minekule. Jäätisemüüja oli tema aitamiseks ilmselgelt liiga juhm.

Kui Paul oli veidi maad edasi kõndinud, jõudis ta koolimaja ette, kus kaks ranitsatega koolipoissi keset melu teiste seas trepil mingeid kaarte vahetasid. Mees täheldas ühe kaardi peal sinist draakonit. „Tere, noormehed,” alustas Paul. „Äh?” Poistel tundus tegemist olevat. Nad vaatasid ainult korra Pauli poole, pöördudes siis tagasi draakonite juurde. „Kuulge, kas tahaksite veidi taskuraha teenida? Täna juhtus vat nihuke asi, et mul läks ...” – „Oota, me ei saa praegu,” katkestas üks poistest Pauli järsult. „Davai, hellab,” ütles teine, mille peale mõlemad naerma pahvatasid. Just selliste arusaamatute labasuste pärast Paulile inimesed ei meeldinudki. Ta vajas väsinult jalutuskepile, nii et see korra vankuma löi. Aga aega ei saanud raisata ja tal tuli edasi otsida, kasvõi ükski, kui vaja. Seega jättis ta poisid sinnapaika ja läks edasi.

Mida kauem Paul Tiiust eemal oli, seda rohkem ta süda valutama hakkas. Mees tundis, kuidas sisemus kortsu tõmbus. Tiiu hoidis teda noorena ning kui Tiiut polnud, muutus Paul iga sammuga aina vanemaks, haigemaks ja väsinumaks. Enam ... ei jaksa ... jõudis Paul veel mõelda.

„Vabandage? Härra? Kas kõik on korras?” Paul avas silmad. Ähmaselt nägi ta tumedapäise neiu nägu, mis hõljus pilvede vahel. Tema paksud lokid tekitasid valgete taevapilvede vahele kontrastse musta pilve. Kui Pauli pilk selgines, sai mees aru, et küsija pole mitte taevast, vaid seisab püsti, samal ajal kui ta ise on tänaval pikali. *Nii piinlik ...* „Kas kutsun kiirabi?” küsis neiu edasi, hakates juba oma väikesest seljakotist telefoni otsima. „Eeh ...

Ei-ei, mis te nüüd, ma ... vist libisesin,” ütles Paul kohmetult ning ajas end jalutuskepi najal püsti. „Juba saan.” – „Okei,” ütles neiu, „ma siis lähen.” Nende sõnadega galopeeris ta mustade lokkide, kollaste retuuside ja valgete tenniste välkudes ülikoolihoone poole.

Paul küsitles veel mitut inimest: roosa kübara ja lillalise kleidiga vanaprouat, kes valget mopsi jalutas; kaht kontoririietuses ja kontsakingades daami, ühekordsed kohvitopsid käes; keskealisi punkareid, kelle igast sõnast õhkus Pauli näkku vastikut suitsu- ja mitu päeva pesemata hammaste haisu; kuuma ilma kohta liiga soojalt riietunud kerjust ... Vanu, noori, sõbralikke, ükskõikseid, pilkavaid – inimesi oli igasuguseid, aga kellelgi polnud kas aega või tahtmist, et otsingutega liituda.

Möödus tunde. Pauli lootus Tiiut leida vähenes iga hetkega. Kui raske oli Tiiust mitte midagi teada! Kus ta küll olla võis? Kellega? Miks ta Pauli juurest ära läks? Valusad küsimused kuhjusid Pauli peas, ähvardades enda alla matta igasuguse ratsionaalsuse, ja vanamees hakkas soovima, et poleks koolitüdruku hääle peale silmi avanud. Ta oleks võinud sinna tänavale lebama jäädagi. Igaveseks.

Kuid Tiiut võisid üksinda ähvardada paljud ohud. Ta oli liiga habras ja õrn, et nii pikka aega kodust eemal viibida. Paul pidi edasi otsima ja tugev olema, kui lootis Tiiu kunagi jälle üles leida. Mees püüdis tugev olla. Ta polnud juba pool päeva midagi söönud, ent kinnitas endale, et ei vaja toitu. Puhkust vajas Paul aga küll, seda ei saanud salata. Tema samm jäi üha aeglasemaks ja olukorra raskus vajutas mehe üha enam longu. Viimaks avastas Paul, et on sootuks seisma jäänud. Temast möödusid liiga meigitud noored neiu liiga lühikestes seelikutes. Tüdrukute kõne meenutas nende varasemate mõnituslindude sädistamist. *Vastikud tüdrukud!* Kui elavad näisid nad Paulile võrreldes tema endaga, kes ta seisis küüru vajunult, kahe väriseva ja pigmendilaigulise käega kramplikult oma jalutuskepilt tuge otsides! Jumal, kui väsinud ta oli ... Paul tundus endale halli anomaaliana värvikirevas ja rõõmsas maailmas, mida need tüdrukud esindasid. Aga mis siis. Pauli ei huvitanud tema ise, oluline oli Tiiu. Tema silmad, habras keha; see, kuidas Tiiu magas, sõi, Paulile mõnikord salapäraselt üksisilmi otsa vaatas, andmata vähimatki aimu oma mõtetest või kavatsustest. *Ei, otsustas mees, ma võin väsimusse surra, aga kui ma Tiiut ei leia, suren nagu ni.*

Ja Paul kõndis edasi.

Viimaks jõudis ta oma rännakutega ühe jõugu juurde. Neli noormeest valgete triipudega ääristatud dressides suitsesid poe ees ja jõid õlut,

kuulates autokõlaritest lõhkuvat muusikat. „BMW” oli kirjas auto kapotil väikese ringi sees, mille moodustasid sinised ja valged kolmnurgad. Muusikal puudusid sõnad. Kõlas, nagu lööks keegi muudkui juukseharjaga vastu metallpange, ning Paulile tundus, et iga löök viib endaga kaasa tüki tema ajukoorest. Pea hakkas jälle valutama. Paul hingas mitu korda sisse-välja, enne kui meestele läheneda sõandas.

„Ou, kepivend ä,” karjus üks nokamütsiga jõmm juba kaugelt ja püüdis Pauli tühja õllepurgiga tabada, „kes su välja lasi? Uneaeg ei ole vä?” – „Sul pappi pole, papi?” küsis teine mees ja lõi nalja tähistamiseks nokamütsijõmmiga sõrmenukke kokku. – „Pappi ...” Paul oli segaduses. – „Raha noh, djengi jest?” *Ahjaa, muidugi.* „Härrased, ma annan teile kogu oma raha, kui aitate mul Tiiut otsida.” – „Härrased!” osatasid loikamid ja purskasid ootamatu pöördumise peale naerma. Üks neist tegi Pauli poole aupakliku kummarduse, mida saatis elegantne käeviibutus. „Oota, tegelt vä? Sa ei huia praegu vä? No davai, sott näkku siis,” teatas kolmas, valge maika ja jämeda kuldketiga musklimägi kaaslaste naerumõirete saatel. „Kui mind aitate, annan teile kõik, mis mul pinsist alles on jäänud. Täna avastasin, et Tiiu on kuhugi omapäi uitama läinud, ja ma ei suuda temata elada, ta on mu elu mõte ja ...” – „Kuule, kepivend, ära jaura, öelnud kohe, et mingit tutti otsid. Kui ära armume, läheb sul miljonit vaja, et teda tagasi osta, höhöhöö ...” räuskas nokatsis tüüp, tõmbas tatti kurku ning tulistas kõnritele korraliku låraka sülege. Vana mees ei teinud kohatust märkusest välja. Tema vaene nõrk süda oli niigi muret ääreni täis ja rohkem sinna ei mahtunud.

„A davai, kuule, kõhi välja siis,” nõudis kaelaketiga maikakandja, mille peale Paul raha välja otsis. Mitte küll nii palju, kui mehed nõudsid, aga rohkem tal lihtsalt ei olnud – ega surmgi võta ju sealt, kust võtta pole. Ometi sirutus jõmika käsi kiiresti Pauli pakutud raha järele. – „Ou, tänks ä, nii lahke sinust! A kuule, davai siis. Hoia kõva!” Ning enne kui Paul jõudis veel midagi öelda, pressisid mehed end naeru ja käratsemise saatel endiselt tümpsuvasse autosse ja kihutasid kummide vilinal minema. Äsjasõlmitud kokkulepe nende lårmakate kiilaspeadega andis Paulile hetkeks uut lootust, aga bemari jäetud tolmutpilve vaadates jõudis olukorra reaalsus talle aeglaselt kohale: Tiiule lisaks oli ta nüüd ilma ka nende viimasest rahast. Aga õigupoolest polnud rahal ilma Tiiuta tähtsust. *Ma võin nälga surra, aga kui ma Tiiut ei leia, suren nagunii*, mõtles Paul ja kõndis mööda puiesteed edasi.

Kell sai üheksa. Paul istus pingile puhkama ja põrnitses tühjal pilgul enda ette. Üle tema pea lendas häälitsevate lindude parv ning taevas võis täheldada loojuva päikese roosat, oranži ja lillakat tooni. Tema ees, teisel pool väikest teerada, seisis paar kaske heleroheliste lehtedega. *Täpselt sama värvi on meie rullo*, mõtles Paul kurvalt ja tundis koduigatsust. Ta polnud ammu tervet päeva kodust eemal olnud. Aga Tiiu oli kodust tähtsam. Kõige tähtsam.

Paul otsustas, et kui Tiiu järgmise päeva hommikuks välja ei ilmu, lõpetab ta oma elu unerohu ja pudeli lemmikviskiga. Viskit jõi Paul harva. Pudelist piisaks kindlasti, et poleks vaja enam päevagi Tiiuta olemist taluda. Võimalus ise oma valule lõpp teha muutis Pauli tuju natuke paremaks. Saatus oli tema enda kätes. Ning Paul tõusis pingilt ja hakkas jalutuskepilt tuge otsides kodu poole liikuma. Väljas hämardus, taevas muutus aina tumedamaks ja kusagil haukus koer.

Äkki kuulis Paul mingit pladistamist. Ainuke koht läheduses, kus vett leidis, oli purskkaev, ja mees vaatas sinna poole. Purskkaevust püüdis kuivale pääseda noor musta-valgekirju kass, kes tundus olevat väga räpane ning näis karvade vahel palju kirpe kandvat.

Mõnda aega Paul lihtsalt jöllitas täielikus uskumatuses. Siis täitusid tema hallid, niigi kurblikud silmad pisaratega, mis valgusid kohe edasi Pauli põskedele, liikudes vagudega näol lausa uskumatult kiiresti. Parema silma pisar jõudis lõuani esimesena, tegi seal Paulile aga kodi ning mees pühkis võitjapisara käeseljaga kiiresti ära. Sel hetkel tundis Paul, kuidas tema sisemuses kõik jälle sirgeks ja pingule tõmbub. Päeva kannatustest muserdunud hingest kadusid kõik kortsud justkui võluvael. Rääkigu psühhiaater, mida tahab, Paul tundis end sel hetkel täiesti tervena.

„Tiiu!” kähises ta ja komberdas kepi toel vaevaliselt, ent püüdlikult purskkaevu poole nagu vigastatud marionett.

*

Raekoja kell lõi täpselt kaksteist korda. Kesköö. Kogu linn oli pime, ainsaks valgusallikaks nõrgad tänavalambid, mille pealt linn püüdis raha kokku hoida. Äsja oli sadanud hoovihma ja selle lõhn täitis kogu õhu.

Inimesed möödusid raekoja purskkaevust ja nägid seal istumas vana väsinud meest, kes hoidis õrnalt süles värisevat kassipoega. Kõik möödudjad

pidasid Pauli asotsiaaliks ega vaadanud tema poolegi. Nad kartsid, et kodutuna näiv mees võib neilt raha küsida, ja pidasid paremaks eemale hoida.

Paul aga silitas kondise käega ettevaatlikult oma kassi, korrutas tema nime ja ülejäänud maailm ei läinud talle enam korda.

AUTORIST: MARI-LIIS MÜÜRSEPP (28)

Mõlemad sinu Värskes Rõhus ilmunud novellid („Elajad” 52. numbris ja nüüdne „Tiiu”) lõppevad väga selge ja üllatusliku puändiga – selles mõttes on nad tõepoolest just novellid. Kuivõrd oluline on sinu jaoks puänt kui selline? Kas sa ehitad oma loo selle ümber üles või tuleb miski muu esimesena?

Armastan tõesti klassikalisi puändiga novelle. Lugejana olen isegi füüsiliselt külmavärinaid tundnud, kui mõni lõpp eriti üllatab, see on hästi mõnus tunne. Autorina on jällegi põnev leiutada, kuidas teemat arendades puänti varjata, et lugeja seda kohe ära ei arvaks, ehk teda ka veidi eksitada. See keerukus annab kirjutamisele justkui mingi lisavõlu. Enamasti tuleb kõigepealt idee „üllatusest”, mis võiks lugejat loos tabada. Aga vahel hakkab lihtsalt kirjutama, teadmata, kuidas asi täpselt lõpeb. Puändiga, seda muidugi.

Kas sul on ka mõni lemmik puändimeistrist kirjanik?

Kindlasti vana hea Tuglas, temast sai kogu novellindus minu jaoks alguse. Uuema aja tegijaist on mu lemmik Armin Kõomägi, tema ongi mind vist peale Tuglase kõige rohkem üllatanud. Margit Lõhmus meeldib mulle ka väga ja Daniel Kehlmann. Viimase aja lahedaima puändielamuse andis aga Madis Aesma novell „Pastor ja kurat”¹, mõtlesin sellele kohe mitu päeva.

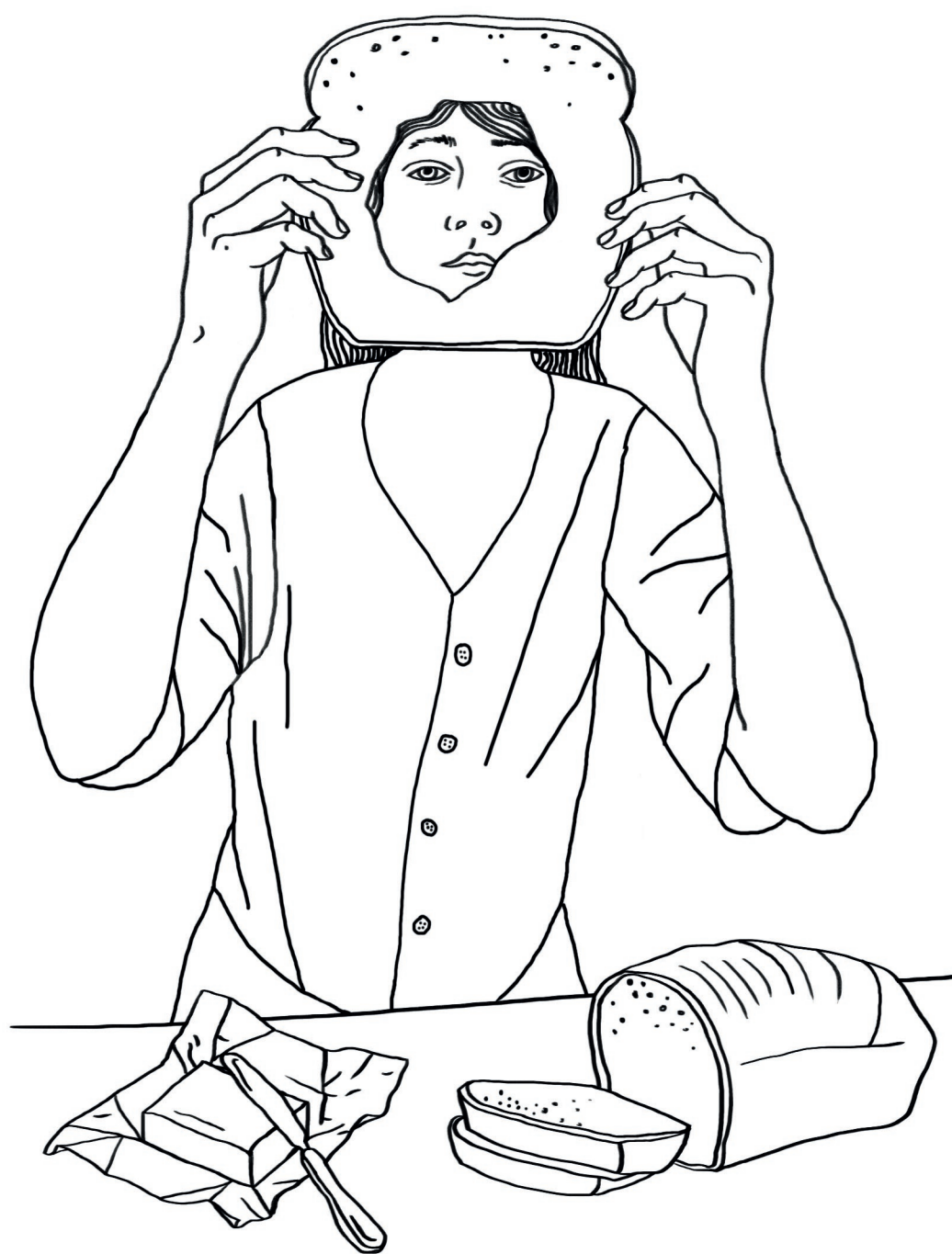
Täiesti teisel teemal: kuidas möödus/möödub sinu „koroona-aeg”? Kas see on su loomingulist tegevust kuidagi mõjutanud?

Normaaltingimustes ei ole ma paigalpüsija tüüpi. Selles mõttes mõjus karantiin loomingule väga kasulikult – koos asjaoluga, et kolisin, ja eks keskkonnavahetus pakub ikka uut inspiratsiooni. Tööülesannete kõrval kodukontoris lugesin palju, kirjutasin luuletusi ja nikerdasin oma novellide kallal. Ju see süllekukkunud aeg oli ka üks põhjustest, miks „Tiiu” Värskesse Rõhku saadetuks osutus.

1 Madis Aesma. „Pastor ja kurat” – Vikerkaar, nr 4–5, 2018, lk 7–10.

JOOSEP VESSELOV

saun

kõik eestlased
on alati olemas olnud.
nad on lihtsalt oodanud,
viheldes maa-aluses saunas,
head aega sealt välja tulla.

kõik praegused eestlased olid seal,
maakeskme kerise ümber,
kõik miljon ja midagi eestlast.

tõnu õnnepalu oli seal, kaalep ja kaplinski
olid seal, kareva ja pihelgas olid,
krull ja kruusa,
hannes võrno oli seal.

mina olin seal
ja seal olid sinagi –
sina,
sa istusid minu kõrval ja
vihtlesid mu selga,
aga sa ei mäleta seda
ega mäleta minagi,
see oli ammu,
see oli sügaval soojas niiskes
saunas ja me olime veel lapsed,
kõik me miljon ja midagi eestlast.

meist keegi ei saagi seda mäletada,
aga me kõik tuleme ühest
soojast kohast, kus üksteist
hanereas vihtlesime, kus

laulsime saunalaule, viskasime
kordamööda leili ja jõime
põhjatust vaadist kõrrega
maailma magusaimat õllekest.
kõik me miljon eestlast
ja natuke peale.

sina istusid mu kõrval ja
küsisid, kus mu
pintsak ja lips on.
ma vastasin, eesruumis
põrandal, tahma ja nõe sees,
neid ei lähe mul niipea vaja,
küll pärast koos peseme.

ma küsisin sinult, kus su kingad on.
sa vastasid, saunaukse ees
märjas rohus, saagu pealegi niiskust,
pärast paneme koos ahju otsa kuivama.

me naersime ja võtsime selle peale
ja, teised eestlased, teiegi naersite
ja võtsite niisamuti. me kõik
naersime ja võtsime
tohutud maotäied õllekest,
kuni põhjatu vaat sai tühjaks.

kell oli juba öö ja
poed olid juba kinni,
aga kurgud kuivasid,
me panime
kõik miljon pead kokku
ja pidasime nõu.

võtsime üheskoos vastu otsuse minna
allkorruse naabrite juurde
õllekest küsima
ja nõnda läksimegi

tahmaseis riideis ja lirtsuvais kingis
lätlastele külla.

tee peal laulsime lorilaule
ja rääkisime omavahel
hanereas juttu,
jüri tuli meie juurde soga ajama,
ta rääkis meile loo
neljast poeedist, kes
vedasid kord kihla ja läksid
kunsti nimel kuningat solvama.

kuningakotta oli kogunenud
tohtu rahvamass, kes tahtis
sündmusest osa saada.
esimesena astus kindlal sammul kuninga ette
poeetidest vanim. tema oli aristokraat.
aristokraat luges luuletuse, milles
ta kuningat familiaarselt sinatas.
kuningas kuulas esituse ära,
naeratas soojalt ning
sinatas poeeti vastu:
„sina, aristokraat, võid meile kõigile
olla eeskujuks,”
ega solvunud ühti.

teine poeet oli proletaar.
ta trampis kuninga ette
võltsilt vihasel sammul ning
luges poolkisades luuletuse,
milles ta kuninga eesnimepidi perse saatis.
kuningas naeris lõbusalt ning
saatis proletaarigi sõbralikult perse.

kolmas poeet, eremiit,
ilmus kuninga ette ei-tea-kust
ning luges ähmase mõtliku luuletuse.
ta rääkis pilvedest ja rohust, ojust ja jõest

ega teinud luules
kuningast väljagi.
kuningas jäi troonil mõttesse,
kirjutas midagi märkmikku
ja tänas eremiiti vagalt.

nõnda ei suutnud ükski
kolmest poeedist
kuningat solvata.

neljas poeet astus kuninga poole,
viskas tema jalge ette kotitäie kulda
ning pöördus rahva poole teatamaks,
et tähelepanuväärse seadusloome toetuseks
pakub ta kuningale rahva maksudest kogutud
igakuise stipendiumi.
rahvas aplodeeris.

nüüd sai kuningas tõesti vihaseks.
tõusis püsti ja lõi jalaga kullakoti
mööda saali laiali ning hüüdis, et
temal pole raha vaja, selle võib
poeet rahvale lahkelt tagasi anda.
rahvas aplodeeris.

seepeale tõstsid kära
esimesed kolm poeti,
kes vaidlesid, et loometöö
on siiski töö, mis väärib
tasustamist, ning hakkasid
laialipillutud münte maast
taskuusse korjama.

kolme poeedi kerjamise peale
solvus jällegi rahvamass.
nad süütasid lossi ja
surusid selle ukse kinni, jättes
kuninga ja neli poeti,

taskud kulda täis,
sinna lämbuma.
lossi leegid ulatusid pilvedeni.
rahvas aplodeeris.

teises ilmas pidid aristokraat,
proletaar ja eremiit tunnistama
neljanda poeedi võitu,
kuna üheainsa lahke teoga
suutis ta solvata kogu maailma.
kolm poeeti tegid neljandale
õlle välja.

kui me, eestlased, kohale jõudsime,
olid lätlased juba magama läinud.
nad olid õhtu eeli mäe otsas lauldes
end ära väsitanud, aga unepahuraina
tulid nad siiski uksele, nad kõik,
peaaegu kaks miljonit lätlast,
ja kuulasid meie palvet:
„palume õllekest, meil sai otsa
ja poed on ammugi kinni.”

lätlased pidasid nõu,
kuna neilgi vaid üks põhjatu vaat oli,
ja laulsid siis meile:

*ennem söödan linnaksed
naabrimehe seale
kui et minu õllekest
joodaks ilma lauluta!*

õlle nimel olime nõus laulma küll
ning laulsime koos ainsat laulu,
mille sõnad meil kõigil juba eos peas olid.

tõime maki, võtsime ritta,
seisime püsti ja mõirgasime

cd-orkestri saatel:

muu-ii-saa-maa!

makk mängis viiuleid ja pasunaid,
meie, kõik miljon eestlast, kisasime edasi:
saa-oo-leed-minnd!

kõlareist kostis trummide kõminat,
sina pühkisid juba pisaraid,
mina mõtlesin, kus ja kuidas käsi hoida,
rinnal hoida ju ei tohi, taskus veel vähem,
selja taga oleks kuidagi kahtlane ...
lätlased irvitasid, eestlased karjusid edasi,
aga natuke tasem:
suu-üü-lee-juu...!

näod veel saunast hõõgvel ja tahmas,
janus õllekesse järele, hüüdsime
kähisevi kurgu viimast korda:
ii-saa-maa-aaa!

sa ütlesid,
„kurat, kui ilus,
kurat,”
aga lätlased irvitasid
ja ütlesid:

*oijah, maki hele hääli,
nagu puhtast kullast ta –
kauged külad kuulavad,
peiud palja peaga!*

ja kõik lätlased tõstsid irvitades
lubatud vaadi päade kohale
ning jootsid kogu lõputu õlle
makile.

makk hakkas sädemeid pritsides luksuma,
eestlased tõstsid kära, nõudsid õigust,
lätlased selgitasid, et laulu
ei olnud laulnud mitte kõik eestlased,
üks oli tagareas vaid
vaikides maigutanud suud.

ja lätlased näitasid näpuga
minu peale.

lõin pilgu häbist maha.
teie, eestlased, karjusite minu pihta
oma ürgsemaid roppusi ja etteheiteid,
minul polnud teile midagi öelda.
ma ei kuulnudki teid, vaid
üritasin läbi voolavate pisarate
rohuliblesid loendada.
tundsin sinu kätt oma seljal
ja kuulsin, et üritad mind
sosinal lohutada. kuid
kogu maailma vihakära summutades
summutasin ka sinu pehmed sõnad
ja lugesin
kaksteist-kolmteist-neliteist.

tundide möödudes karjusite teie,
eestlased, end lõpuks kaineaks
ja hakkasite tagasi minema,
lauldes tee peal, et kunagi
tulete tagasi, tulete järele
oma õllekesele, tulete
riiga rikkumaie.

lätlased juba magasid toas,
irved suudel.
sina seisis veel mu kõrval
lätlaste koja ees.

küsisid tasa,
kas läheme ka,
ja läksimegi.

me kõik, eestlased, läksime ja
tulime maa peale oma kodudesse laiali
ning lasime soojal saunal tühja jahtuda.
teie, eestlased, uinusite kiiresti ja vihaselt,
mina vähkresin suurest süüst ja häbist
hommikuni.

sauna jahtudes jahtus ja ununes unes
ka meie mälestus saunast, ununes
mälestus lätlastest ja ürgõllest,
ununes mälestus meist endist, sõpradest
eestlastest ja sellest, et me teineteist tundsimegi.

nii ununes ka teie viha minu vastu,
aga läbi sinu silme vaatate
mulle siiani vahel viltu, kui hakkab
sulle ette teatamata soga ajama.

sa näed mu häbi, tunned seda,
näed nõeplekke mu riideil,
tunned kuskilt järsku
märgade sokkide haisu ja vaatad viltu.
mina löön jälle pilgu häbist maha,
vahin löikelaua juustutükke
või tassist tõusvat auru
või vaatan aknast, kuidas all tänaval
puude raagus oksad minu pisarais
üheks ähmaseks pilveks saavad.

me nutame veidi koos,
palume teineteiselt andeks ja
siis ma lähen, märkmik taskus,
tänavale hulkuma
ja tulen mõne tunni pärast

tubakahaisu, poriste kingade
ja rõõmsa tujuga tagasi.

sest seda me, mehed, oskame –
ainult minna ja tulla.

kui tulen, küsid, kuidas
end nüüd tunnen,
vastan, et hästi,
jättes ütlemata, et istusin
forseliuse pargis pingil,
üritades selgeks mõelda, mis
veidrat mõnu (nagu
õigesti pandud diagnoos)
ma kuklas tunnen, kui
kujutan enese tahtmata ette,
kuidas
mõõk
aeglaselt
minu
pead
läbibistab.

pikk mõõk, kahekäemõõk
nagu see, mis rippus kunagi
minu vanavanemate kabineti seinal.

aeglaselt
nagu tõmp kööginuga
läbi külma või.

sest see ma olengi –
öises näljas äsja kapist võetud või,
mida peab vägisi noaga kraapima, et
oleks natukestki, mida määrides
saaks saia katki hõõruda.

vahel harva siiski sulan ka.
nagu tol suveõhtul,
kui sa unesegase ja kõhuvalusena
väänlesid voodis
minu käte vahel.
siis ma sulasin üle pika aja,
me mõlemad sulasime
ühte.
ühte teineteisega.
ühte millegagi, mis oli
me ümber.

tõesti, ma tundsin sulle kaasa –
füüsilises piinas ei ole midagi ilusat –,
aga siis hakkas päike loojuma ja
miski tuli aknast sisse.

see võis olla lihtsalt valgus,
aga minu jaoks oli ta
sula-
või,
mis tuli sujuvalt ja soojalt,
uputas enesesse toa ja voodi,
meid embasid ta magus samet ja vaht.
miski selles noroviiruslikus hetkes tõi
puhta kulla säralise selgitamatu õnne.

ja sulle ka.
ütlesid, et nägid
inglit seismas soemüüri ees.
sa tõusid istuli ja
oksendasid
kaussi, milles olime
kevadel teinud koos
meie esimese
pannkoogitaina.

kui tulen,
küsid, kuidas
end nüüd tunnen.

vastan ausalt, et
hästi.

OLEN SIIN
SELLEKS, ET MIDAGI
MÄLETADA. INTERVJU JOOSEP
VESSELOVIGA.

Siim Lill

Joosep Vesselov on üks noorema põlvkonna tähelepanuväärsematest luuletajatest. Sel kevadel ilmus tal luulekogu „Linna laul”. Et piiluda autori elu ja esikkogu telgitagustesse, küsisin Joosepilt mõned küsimused.

Sa ei ole vist Tartust pärit, aga minu jaoks oled sa lahutamatu osa Tartu kultuurielust, linnapildist. Juba enne „Linna laulu”. Kuidas sa sellesse väikesesse, puust üha enam betooniks muutvasse linna sattusid? Ja kas su luuletajateekond sai alguse siit või juba kusagilt mujalt, nt sünnieelsest eeterlikust sfäärist?

Olen pärit Pärnust, siia jõudsin sooviga saada harituks. Või pigem kohusetundega, ikka tullakse ju ülikooli, tahad või ei. Tulin ilma kindla eesmärgita õppima inglise keelt ja kirjandust. Ülikoolist sai alguse ka minu kirg luule vastu, aga mitte erialaainetest – selle huvi äratasid Marina Grišakova õpetatud narratoloogia ja Tiina Zobeli prantsuse keele tunnid. Süüdi on ka Tartu vapustavad kaltsupoed, kust võib kopikate eest koju viia sületäite kaupa vanu Vikerkaari. Ja Jõe keskuse Prismast leidsin oma esimese Värske Rõhu. Nende kolme nähtuse (eriti viimase) koosmõjul leidsingi luule vaba maailma ja keele, mis minu jaoks akadeemilise kirjutamise täielikult nüristasid.

Tartu on ka linn, kus peab luule ignoreerimiseks väga pingutama – bussides on kohalike kirjanike tekste aknaile kleebitud, tänavail on seinad luulet täis. Mitte ainult UNESCO raames naelutatud väärtkirjanduse katketega tahvlikesed, vaid ka tänavakunst. Tsitaadid Tammsaarelt, väiksed šabloonitud salmikesed kultuuriarmastajatelt ja veidrad juhumõtted K-Rautast värvipurgi ostnud noorkaabakatelt. Ja kes on kord Tartu Kirjanduse Majja mõnele üritusele sattunud, neid kutsub ikka miski tagasi. Esitlused ja loengud või küpsised ja vein.

Siiski, ka põhi- ja keskkooli ajal kirjutasin näiteks oma sõpradest ajuvabu stiilivaeseid limerikke. Ja oma sünnipärase kombega ajada pidevalt enda lõbuks teistele sogajuttu olen välja vihastanud vanemaid, sõpru ja elukaaslast. Nüüd olen vähemalt leidnud hea väljundi ja eeskujud.

Mis on see luuletaja luule? Mis see luuletamine sulle annab või hoopiski võtab? Kust tuleb inspiratsioon? Su enda sõnadega: „jah, see luuleasi / levib siin linnas / kuidagi eriti hullusti, / ma ju hoiatasin teid” (lk 24).

Inspiratsioon on minu puhul mingi seletamatu ja ohjeldamatu tung kaasa rääkida. Luulet lugedes on raske peatada end kirjutamast. Kui keegi on kirja pannud mõne huvitava mõtte, tahan kohe midagi vastata, edasi arendada, enda perspektiivi pakkuda või vastu vaielda. Luuletaja luule ongi vist seega üks kirjanike omavahel edasi-tagasi kirjutamine – suur osa luuleraamatute lugejatest on ka luuletajad.

Peale selle võin öelda, et mulle lihtsalt meeldib kirjutada. Mul on terve nädal tore olla, kui olen midagi head kirjutanud.

Eesmärgi ja essentsi otsigu targad ja haritud.

Luuletaja luule ongi vist seega üks kirjanike omavahel

„Linna laul” on debüütliku kohta vaimustav. Ei mingit tagasihoidlikkust, raamatupoed on vallutatud (bukinistina on mul selle kohta otseseid tõendeid), kultuuriajakirjade hea maitsega toimetajad võlutud. Mäherdune on selle kogu sündimislugu? Kas sul oli algusest peale terviklik visioon või kasvas liha üksikute kontide ümber? Luulekatku levimise lugulaul omandab hiljutise pandeemia taustal küll eriomased varjundid, aga selle minategelase seiklused, kelle „vasakule randmele tekkinud / sinised tinditriibud” ja kes paneb perearsti juurde aja (lk 20), on ääretult kaasahaaravad ning moodustavad hetkeülse terviku.

Keeruline öelda. Umbes kaks aastat enne raamatu ilmumist kirjutasin ühes kohvist tingitud eufoorias ca 40 lehekülge pseudonarratiivset luulet, mis jäigi mingis mõttes „Linna laulu” prototüübiks. Aga nende eufooriakirjutistega on nagu on – ega valdav osa tegelikult lugeda ei kõlba. Sai tekste kustutatud ja ka juurde kirjutatud. Ja siis uuesti. Ja uuesti. Esimesest mustandist on säilinud vist kolm stroofi ja needki ümber toimetatud.

„Linna laulu” pikemad tekstid, n-ö laulud, sündisid ükshaaval, mitte mingi kindla plaani järgi. Selles mõttes küll, et nad järgivad sama vormi või mustrit, aga kindlat süžeed ma nendega ei taotlenud, pigem oli minu pähe tekkinud suur segane pilt, mida mul oli vaja väljendada. Aga nende „laulude” vahepealsed tekstid, milles on suurem roll minategelasel, on tegelikult struktuuriline jääk käsikirja ühest varasemast variandist, mis oli kõvasti lineaarsem ja konkreetsema süžeeaga.

Neid terviklikke visioone oligi vist mitu ja suure kustutustöö tulemusena sain lõpuks valmis (peaaegu) ühele ideele keskenduva käsikirja, mille julgesin Carolina Pihelgale saata.

*edasi-tagasi kirjutamine – suur osa luuleraamatute
lugejatest on ka luuletajad.*

„Linna laulus” on midagi krullilikku. Oled ka ise maininud, et pead Hasso Krullist palju lugu. Kas see on teadlik peanootus vanameistrile või hiilisid need allusioonid märkamatuks sisse?

Seda, kui minu tekste krullilikeks peetakse, võtan alati suure komplimentina, aga krullilikkus on minu meelest midagi enam kui Krulli kujunditest ja ideedest inspireerumine. Samuti nagu lynchilikkuse saavutamiseks ei piisa öökullidest ja triibulisest põrandast. Nende -likkuste tõeliseks tabamiseks peab olema mingi suurem arusaam autorist ja sattuma hetkekski samale mõttelainesagedusele. Seega kui arvad, et olen selle saavutanud, siis tänan siiralt.

Krulli looming, sealhulgas esseed, on mõjutanud kogu minu maailmavaadet. Seega pole ime, et ka see luulekogu, millest enamiku kirjutasin pärast tema esseede „Loomise mõnu ja kiri” ning „Jumalanna pesa” lugemist, sisaldab viiteid Krullile. Enamasti tulid need viited siiski kirjutamise loomulikus käigus.

„Linna laul” on müütiline, seal on palju n-ö uusmütoloogiat, Tartu eri kohtade humoorikaid loomislugusid. Saame teada, kuidas tekkisid Lõunakeskus („lõuna keskus”) ja Kaarsild. Eriti kõitev on lugu kihlveo teinud suudlevatest tudengitest: „kaks armunud üliõpilast musutavat / seal veel tänagi, paksust tolmukihist / hallid ega suuda end liigutada, / kuulu järgi ei armastavat / enam ei neiu noormeest / ega ka noormees neidu, kuid / kumbki olevat oma põhimõttes kindel” (lk 42). Mis sind müüdis kui sellises köidab? Kuivõrd annab linna müüdi kirjutada, kas ta ei pane vastu, ei ole paindumatum kui muu loodu?

Ma ei pea end eriliselt usklikuks või spirituaalseks inimeseks, aga rahvalaulu „Üks on õunapuu mäella”¹ olen küll juba nii palju kordi lugenud, et on vaikselt tekkinud tunne, et midagi sellest peab tõele vastama, kuskilt peab see ju tulema. Pilt õunast, mäest ja kolmest põõsast on mu mällu kõrvetatud. Lisaks annab suur maailmaloomise müüt – või üldse pärimus – mulle kindlustunde, et ma ei ole siin päris juhuslikult. Olen siin selleks, et midagi mäletada. Aga ma ei tea veel, mida.

1 Vt <http://www.folklore.ee/laulud/erla/e1.htm>.

*Olen siin selleks, et midagi mäletada.
Aga ma ei tea veel, mida.*

Pseudopaganlusest ja etnoesoteerikast natuke kõrvale astudes leian, et kindlate kohtadega seotud müüdid loovad neile paikadele uusi väärtusi – mets ei ole üksnes mets, org pole lihtsalt org. Müüdid on eestlastel aidanud leppida ka võõraste võimude ja monoteismidega. Näiteks kirikuehitusega seotud lood. Meenub üks Rõugest: linna tulnud mees, kes lubanud ehitada kuue

kullakoti eest kiriku ja pakkunud ka, et kui ta nimi ära arvatakse, ehitab ta selle kiriku tasuta. Proovitud siis ta nime arvata, joodetud mees täis, aga kasutult. Mindud uurima mehe kodukanti, aga sealgi polevat keegi ta nime ütelnud. Alles külast lahkuma asudes kuuldud ühest majast: „Maga, maga, lapsekene, homme tuleb Olev kuue koti kullaga koju.” Mindud kohe linna tagasi ja jõutud napilt õigeks ajaks kohale – Olev panevat juba kiriku otsa risti. Rahvas hakanud all hüüdma: „Olev, Olev, rist viltu!” Olev ehmatanud ja kukkunud surnuks. Nii saanudki Oleviste kirik.² See lugu on ju kuidagi kodusem ja toredam kui Oleviste kiriku Vikipeedia lehel olev.

Linnas on vastiku ajalooga kohti palju ja tihedalt. Mõnele ei meeldi Kaarsild selle tõttu, mida ta Tartus kaua elanu jaoks sümboliseerib, igatsetakse Kivisilda. Mõnele ei meeldi ostukeskused. Niimoodi on linnas palju kohti, millele saab mõelda alternatiivseid (loomis)lugusid ja seeläbi ka alternatiivseid väärtusi. Nende väärtuste säilimiseks ei pea müüti otseselt uskumagi. Nii tundub mulle, et linn on isegi paindlikum kui muu loodu – on ruumi ja põhjust mängida.

2 RKM II 83, 628/9 (7). Vt http://www.folklore.ee/lepp/rouge/?sel_id=2.

Sa ei ole pelgalt krihvli külge kinnitatud luuletaja. Sind võib sageli näha esinemas nii slämmidel kui ka festivalidel.³ Kas mõtled kirjutades nende ettekandmisele või on igaks puhuks eri tekstid ja loomistehnikad?

Mulle eriti ei meeldi esineda, seega üritan kirjutades lava peale mitte mõelda. Aga noor kirjutaja peab ikka esinema. Üldiselt ei ole minu tekstid väga mõnusad esitada, aga vahel tuleb asjaga leppida ja tekst ette kanda.

Slämmiga on natuke teisiti – seal on esituse stiil keskmise luuleõhtuga võrreldes olulisem – ja slämmimalliga sobitumiseks olen aeg-ajalt vahe-tult enne lavale astumist oma tekste ümber kirjutanud, muutnud rütmi ja lauseehitust, jätnud ridu välja. Huvitav on see, et mõnikord on paaniline kiirtoimetus teksti isegi kirjalikul kujul parandanud.

Tahaksin väga katsetada ka erisuguste võtetega, mida lava võimaldab. Slämmil on kindlad piirangud – keelatud on kostüümid ja rekvisiidid, sealhulgas pillid. Seega on slämm üpriski tekstile keskenduv vorm. Aga näiteks 2018. aasta Hullunud Tartu festivalil esines Indrek Koff *looper*’iga, lasi kindlatel sõnadel ja värssidel läbi teksti korduda või ladus kihtide kaupa erikeelset teksti nii, et lõpuks mängis kõlaritest sama tekst umbes seitsmes keeles ühe ühtlase infomüraseinana.

Kas kirjanduse roll peaks praegust maailmaseisu vaadates muutuma? Mitu kirjanduslikku visionääri on viimasel ajal öelnud, et kirjanduse ainuke roll on ravida, et kunst kunsti pärast ei ole praegustes oludes enam võimalik. Veidi sarnane roll 20. sajandi alguse uuenduslike kirjandusliikumiste omaga, kes suhestusid jõuliselt ümbritseva kaosega. Milline see vahekord isikliku ja laia, puht esteetilise ja raviva vahel sinu arust võiks olla?

Usun, et igasugune avalik kunst – sealhulgas kirjandus – on iseenesest poliitiline tegevus, vahet ei ole, kas konkreetne teos on üdini isiklik või otseselt poliitiline. Ka kõige isiklikumad armastusluuletused on ümbritseva konteksti kaudu tahes-tahmata poliitiliselt laetud. Ja mulle tundub, et kõige ravivamad tekstid lähtuvadki just isiklikust kogemusest.

Seega olen nõus, et kirjanduse (kunsti) roll on tõesti ravida, aga selle rolli täitmiseks ei pea tingimata sihilikult seadma eesmärgiks kirjutada „ravivat

---

3 Joosepi mõtteid slämmi kohta võib lugeda ka Värske Rõhu 60. numbrist: Hele-Mai Viiksaar. „Kirjanduslik võitluskunst. Vestlusring luuleslämmist” – Värske Rõhk, nr 60, 2019, lk 36–45.

Linnas on palju kohti, millele saab mõelda

alternatiivseid (loomis)lugusid
ja seeläbi ka alternatiivseid väärtusi.
Nii tundub mulle, et linn on isegi paindlikum kui

kirjandust”.

See roll on kirjandusele

kaasa sündinud. Nõnda peab kirja-

nik arvestama, et tema tekst ei ole lihtsalt õhku paisatud sõnad,

vaid mõjutab otseselt või kaudselt maailma ta ümber. Tuleb veidi vastu-

tust võtta – või vähemalt teadlik olla.

Seega on mõnes mõttes tõesti kunst kunsti pärast võimalik üksnes saht-

lisse kirjutades – iga avalik kunstnik-kirjanik-muusik on automaatselt ka

aktiivne poliitik.

Kes sind kirjandusmaastikul veel on köitnud? Milliseid raa-

matuid hää meelega ikka ja jälle üle loed, millised autorid on

sind üllatanud? Kultuurisoovitusi, kultuurisoovitusi!

Ringo Ringvee „Lenni” on üks neid raamatuid, mis avas mulle luuleukse.

Kuigi ta tunnustelt on proosa, loen mina seda siiski luulena – Ringvee on

muu loodu – on ruumi ja põhjust mängida.

Usun, et igasugune avalik kunst – sealhulgas kirjandus – on iseenesest poliitiline tegevus, vahet ei ole, kas konkreetne teos on üdini isiklik või otseselt poliitiline.

täielikult vabanenud igasugustest vormilistest, grammatilistest ja süntaktilistest piirangutest. Seda on esimest korda lugeda lõbus, järgmised korrad põnev. „Lenni” vabadus on nakkav. Arvan, et see on ka raamat, mida olen oma luulevõõrastel sõpradel enim lugeda palunud. („Lennit” saab lugeda ka netis.⁴)

Samuti mässab keelega (või keele vastu) Tõnis Vilu „Libavere”. Milline ilus segadus! Seda nii keeles kui ka tundeis. Loen „Libaveret” kasvõi hektiliselt lehitsedes iga kord, kui ta kuskilt laenust minu riulisse naaseb.

Kuskilt leidsin Jos Charlesi luulekogu „feeld”, mis tegeleb (trans)naise kogemusega läbi keele, mis on vanainglise keele, internetislangi ja 20. sajandi angloameerika tüüpilise luulekeele veider ja põnev segu. Üritan tulutult teda aeg-ajalt tõlkida.

4 Vt https://issuu.com/teaterno99/docs/lenni_raamat__prew.

Ja nagu ikka, tahame kõik teada, millised on su tuleviku-
plaanid – kirjanduslikud ja vahest ka muud?

Ehk paistab eelmisest vastusest veidi läbi, et praegu huvitab mind keelega
mängimine. Katsetan erisuguseid asju, aga avastan ikka ja jälle, et kõik
reeglid on juba murtud. Loodan siiski midagi uut leida.

Talvel korraldasime kamba luuletajate ja muusikutega (Kaisa Kuslapuu,
Liisa Mudist, Gregor Kulla, Katrin Aller, Adena Anton) Elleri muusika-
kooli Tubina saalis ürituse „No. 1”, milles proovisime siduda muusika ja
luule, lava ja publiku. Väga põnev oli mõelda tekstide esitamiseks välja
uusi lahendusi. Loodetavasti saab sellest tulevikus ürituste sari.

Eraelus plaanin maksta järgmise kuu üüri ja siis koguda raha ülejäärgmi-
seks kuuks. Ikka pea püsti – julgelt ja rõõmsalt edasi!

*Katsetan erisuguseid asju, aga avastan ikka ja jälle,
et kõik reeglid on juba murtud.*

JOHAN HALDNA

laul kellelegi

ma ei näinud su seinu ma nägin su silmi.
ja kuidas sa teed need hommikul lahti.
hoia mind kinni.
puuduta mind.
ja riietu lahti.
kuidas sa liigud.
kuhu vaatad.
kuidas teed end hommikul lahti.
ma vahetan sõnu ma tiirutan ringi.
kadusin kinni.
proovi mind näha ja kaota end ära.
võtsid mind lahti.
vaadata sinna ja tunda ja minna.
su silmad on kinni ma ei lausu su nime.
mu käsi on siin ma tunnen su hinge.
ma olen nüüd lahti.
vahetan sõnu ja tiirutan ringi.
kuhugi kinni.
mõtle mind lahti.
ma tiirutan ringi.

Mis ei muutu ning on sama

Keegi kukkus vaikselt suurde jõkke ning naeris nii, nagu naerdakse.
Kogu ümbrus vaikis peale ritsikate ning sääsed olid vee kohal.
Nad olid vee kohal.
Maksa mulle ja viin sind sinna.
Ma toon su tagasi.
Jäta see meelde, siis saad sellest hiljem rääkida.
Ma näitan sulle õhulosse, mis on nähtamatud, kui sa minult küsid.
Kuidas läheb su emal ja mida ta arvab sinust.
Miks su sokid on märjad, näita neid mulle.
Oksteta tüvi uhuti randa.
Ta oli tehtud pehmest pruunist sametist.
Millal võib neid herneid süüa? Kuidas läheb, mu õeke?
Juba on ilmad külmad ja vete peal pole mu jälgi, mis jäid sinna eelmisest talvest.
Vete peal jooksevad puhtad ja hallid ja kuivaks saab kraav, mis enne oli kuiv.
Vesi tuleb sügisel merre.
Kevad tuleb kevadel tagasi.
Valgus paistab laua peale, mida nägin juba enne.

Puistan rinnast välja saepuru.
See võib põlema minna.
Saaksid korda teha katki läinud kinda?
Tahad näha minu püssi?
Kas sa aitaksid mind üles?
Puudutaksid kolme keelt mu keelel.
Ja harjutaksid, kuidas olla hea.
Harjuta mu kuuldes oma pilli.
Ja näita mulle viit puidust meelt.
Mängi omakeelset lugu.
Ja näita mulle viit puidust meelt.
Koopas kasvab orel, mis pole minu tuju järgi tehtud.
Ta on kõver nagu tee ja sirge nagu tee.
Silmadeks ma panin talle klahvid ja kuradiks ma kutsun tema nina.
Anna aega, näita valgust, mõtle veidikene.
Ja siis ütle.
Läheks ära, kui ma tahaks minna ära.

Tahan minna ära, kuid ei lähe.
Saades aru mitte millestki, saan aru mitte millestki.
Võidan iseennast pühapäeval.
See on mulle nõnda hea nagu kiri, et keegi saatis kuskilt tervitusi.
Ma ei näe, et inimesed teeksid arusaamatuid asju.
Asju, mille põhjust ma ei tea.

lõpmatu ja lõplik

ma viivitan tihti
sest kuhugi vastu
ma läksin, kui proovisin lakkuda haavu
mis kadunud? valgus
kus pimedus on?

oh, pragude vahelt
ma voolaksin läbi

see on nüüd tehtud
ja minul on häbi
mõtlen ja riietun riietest lahti

mõni on valmis
ja mõni on poolik
siis kui ma lahkun
sa küsi:
millal me näeme veel üldse?

kinni ja lahti

ma ei tahtnud näha
kedagi teist
kui kadakamarjade mulda
mulle meeldib
kõnelda kõigest

kindlusemüüride sees
on ilmalik sõna
ja kinni ei olegi keegi
vaid lahti

kustuta tuli nüüd ära
ukse panna võid kinni
maja panna võid lukku

ma muutun siis endaks
eksole

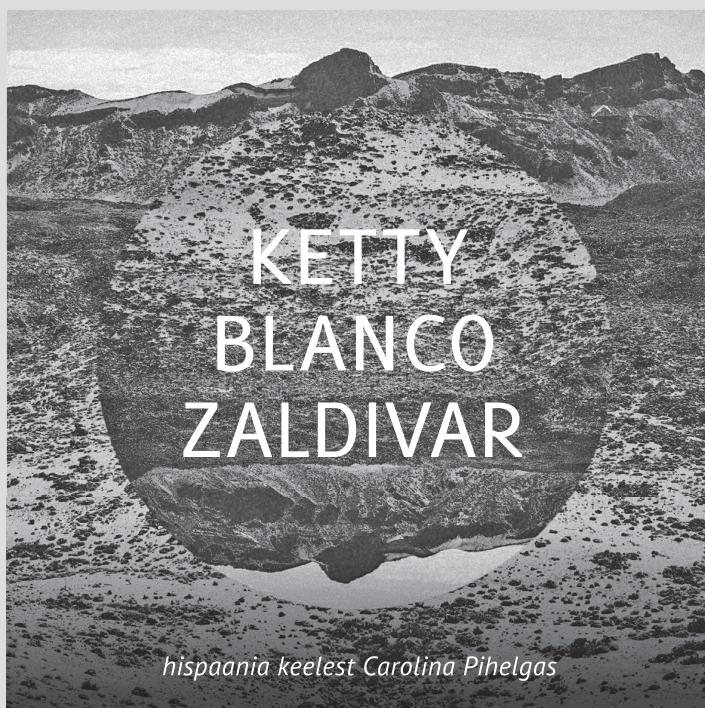
menneske

ei ütle kuidas elan
vaata mind
ma liigun
ja näitan ennast kõigile

mul on keel ja pime öö
viivitusi pole
ning kui oleks –
öö on väga pikk
tagurpidi nimi

vaata kuidas liigun
nii kukun
nii ma heidan maha
ei vaata parem vasakule
ah?
kas sa räägid ilusti?

mõnel pool läks tüli lahti
minu uks läks tuulest kinni
vaata parem lähedalt
poole viie paiku öösel
keeran külge
kuid ei ärka

Nukud

Tüdruk jookseb tuppa. Haarab lemmiknukul juustest ja hammustab näost tüki välja. Hoiab vihaselt kaelast, kisub ükshaaval kleidinööpe eest. Tüdruku nägu moondub. Ta kortsutab kulmu, näeb korraga kohutav ja naljakas välja. Siis virutab nuku vastu maad. Üks käsi kukub küljest, seejärel teine, siis mõlemad jalad. Aga tema viha see ei vaigista. Ta hingab raskelt, lööb hambad uuesti mänguasja muljutud pea sisse, ta suust aga tahab välja pääseda üks urin. Tuppa tormab ema. Tema õlal kõlgub rihm. Laps vaatab emale otsa, hoiab urinat tagasi. Pisaraid pole. Ometi peegeldavad tema silmad üht tumedat ahastust ja väikesed hambad kaevuvad veelgi sügavamale kummi sisse.

Laused romaanist, mida ma kunagi ei kirjuta

Intelligentse naise pilk.

Valgustatud silt, mis teatab „Tere tulemast!”

ja teine „Avame kell üks”.

Pikali visanud sebra nagu surnud loom keset tänavat.

Kohv, mis on äsja tõmmanud. Selle kohvi kavalus ja lõhn.

Pintsel, mis joonistab uksi ja suitsukujusid.

liveldama ajavad žestid, enne kui keegi oksendab,

aga eelkõige okse ise.

Ja mets.

Mere sügav tumedus

ja kaeblik kiljumine.

Tükike sätendavat riidet.

Must auk, mõne jumaliku kaheksajala küllastamatud kombitsad.

Küps kirss.

Võõra hingeõhk.

Lugu, mis on üles ehitatud mitmele ebausaldusväärsele häälele.

Olen see, kes olen.

Mind pole olemas.

Olemine

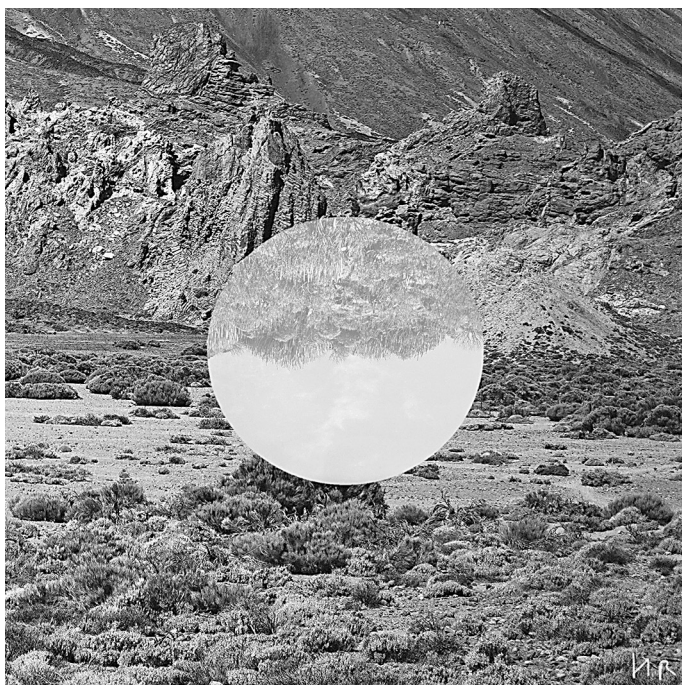
Jäätis sulab mu peos.
Üks piisk kukub kleidile.
Lasen tal olla.
Usundid vaidlevad olemise üle.
Filosoofid arutlevad olemise üle.
Minul aga
on
üks tume plekk
riietel.

Üks lugu, üks pudel

Tema pea on raamatukogu, kus kõik riiulid
on kokku kukkunud. „Sa kuivad ära,” ütleb ta kaktusele
ja loeb tema okastest leevendust oma sisalikunahale.
Kõrb – oled põgusalt teadvusel,
sest veri tilgub ja ihad
lähevad tolmuja segamini.

Hommikud pole siin just vaiksed

Päev on nii ilus, et just nüüd, just praegu
võiks maailm lõppeda.
Lennuki möire taevas tundub seda kuulutavat
ja sulepeast tilkuv tint
ennustab hävingut.
On vaikne ilus hommik.
Ongi aeg, on aeg. Telefon heliseb.

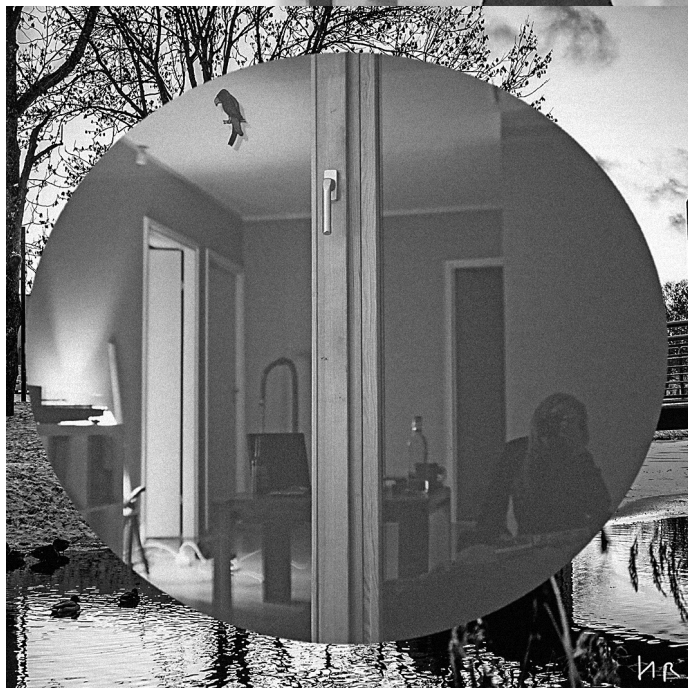

Pärastlõunased linad

Nööri külge aheldatud, võitlevad nad tuule
piitsahoopidega, vihma pilgetega. Usuvad,
et keegi paneb nad sahtlisse,
voldib õhtul õrnalt kokku.
Nad ei tea, et kõik läksid ära,
aga nemad jäid aja meelevalda.

AURELIA AASA

PUNASTE HUULTEGA ELULE VASTU

I

Margo askeldas köögis, kaheksakümnendate hitid taustal mängimas, lilleline hõlmikkleit lohakalt selga visatud. Naine segas pliidil praadivaid kartuleid, suits käes. Lauale olid laotatud lapselapse joonistused. Ühel oli vist tema: punaste huulte ja laia naeratusega. Üleeile olid nad vesivärvidega plätserdanud. Nüüd ei teadnud ta, mida piltidega peale hakata. Üks sahtel oli juba täis. Teist ei raatsinud ta tühjaks koukida. Kas oleks liiga suur patt lapselapse joonistused ära põletada?

Kerge ohkega kogus ta need siiski kokku ja pressis köögisahtlisse. Ainult ühe, arvatava portree temast asetas lauale lillevaasi kõrvale.

Margo tõmbas sigaretist pika sõõmu ja vaatas kalendrisse, pisike küllaline pidi uuesti saabuma alles kolme nädala pärast. Ehkki talle meeldisid lapselapsega köögipõrandal veedetud vesivärviseansid, hingas naine kergendatult kevadesse.

Mesilased sumisesid. Must 87. aasta Audi kihutas kummide vilises esimesse päris sooja õhtusse. Margo kummardus aknast välja. Sume maipäike mängles värskelt punakaspruuniks toonitud juustel. Hoolimata lähenevast 47. eluaastast oli ta endiselt kaunis, pikka kasvu ja klaari jumega ning huuled olid tal alati värvitud – see oli ainus ema õpetus, millest oli Margo terve elu kinni pidanud.

*

Viimased kümme aastat oli Margo töötanud kohaliku Kaubamaja kosmeetikaosakonnas. Punastest tellistest hoones, mis laiutas maamärgina keset linna, ehkki kunagisest hiilgusest olid järel ainult riismed. Vaateaknaid ehtisid nüüd valged ja beežid käekotid, täpilised sokid ja päikeses tuhmiks pleekinud reklaamplakatid. Ülakorrusel müüdi pesu, sukkpükse, odavaid ülikondi. Uhkete tellisvõlvide all laiuv allkorrus oli kosmeetika ja ehte päralt.

Margole meeldis küll telliste vahel laiuv elu, aga ta märkas ka seda, kuidas küpses eas naised jõlkusid juuksehooldusvahendite ja huulepulkade vahel üha sagedamini ringi pigem sentimentaalsusest kui vajadusest. Üks ostis sahtlisse kõrvarõngaid, mida ta sisse õpitud vagurusest kunagi ei kandnud. Teine tuli igal kuul uue odava juuksevärvi järele, näkku kulunud üha rohkem kortse ja tüdimust. Sealsamas, juuksevärvide vastas, olid lõngad, niidid ja kudumisvardad. Roosad, punased, sinised. Vaikiva vihjena sellele, et isegi kui ilu kuivetub, jäävad veel kaminapraksumise, rahu ja villaste sokkide aastad.

Ainult kevadel ja suvel, kui linnas askeldasid turistid, oli Kaubamajas värsket hingamist. Jõukamad daamid asetasiid klaasist letile uhkeid käekotte ja ostsid poe kalleimat jumestuskreemi. Päikesest kõrbenud nägudega noorpaarid tuhnisid riiulitelt päevitusõli. Teismelised võõpasid silmi sinise ja roheline, huuli kirsipunasega – südames värin saabuva õhtu või järgmise hommiku ees.

Üha sagedamini sammus Margo ruumides aga üksi. Kotsade klöbin kulunud kiviplaadidel meenutas pigem kiriku või hauakambri kaja.

Üksiolekus oli kibedat naudingut. See tuletas Margole meelde tobedaid unistusi, mis olid teda ennast kahekümne aasta eest saatnud, siis, kui ta oli tulnud ostma huulepulka ja ripsmetušši, silmis nooruse üleolek ja teadmatust.

*

Sellest veel kümmekond aastat varem jalutas Margo Kaubamajas koos emaga. Ta mäletas tänini ema tumepunaseks võõbatud huuli, mis Kaubamaja ridamisi jooksvatel peeglitel välkusid. Vaimusilmas elas Margo sageli ajas, mil tema vanemad olid üle linna paar. Ta mäletas neid sügisesse vajunud tänaval, mõlemal seljas pikk kaamelipruun villamantel. Isa hoidis emal

ümbert kinni. Ta oli tulnud töölt, portfelli käes. Margo arvas alati, et leiab samasuguse elu: koduse rahu ja kindluse. Õnne linnaäärses talveaiaga majas ja tähtpäevad, mida sõpradega suursugustel aiapidudel tähistada. Ent elu kandis teisiti. Ta oli olnud õnnelik, oli nüüdki. Aga tema õnn oli teist karva – hehtilisem ja muutlikum. Pigem juhuslik kui püsiv rahulolu, mis end näkku kirjutab.

*

Paarikümne aasta eest alustas Margo oma õnne teekonda. Üüris linna äärde kerkinud uuselamusse korteri, lubades tunnetel end liiga noorelt kaasa viia. Tollal ei tundnud ta muret tuleviku ega majandusliku kindlustunde pärast. Roidunud päikese all veeretasis nad tunde lugemata mööda päevi ja öid.

Mõnikord pörkas Margo tänaval kokku oma tollase armastusega. Peale igapäevase viisakuse ja ühise tütre ei ühendanud neid enam miski. Linnakõlakateta ei teadnuks ta sedagi, millega mees tegeleb. Vaid kunagiste tuttavate kaudu oli kõrvu kostunud, et mees töötas Soomes. Väikelinna paradoks: isegi kui ei soovi, pörkad polettide vahel kokku kunagise klassiõe või töökaaslasega, kes arvab, et teeb linnauudiseid pajatades sulle teene.

Margo ei kahetsenud oma kunagist tormakust, naiivsust ega liigset kannatlikkust, mis ta pärast romantika möödumist pikkadeks tundideks, vahel päevadekski lapsega üksi jättis. Aasta-aastalt kahetseski ta üha vähem.

Kui üldse, oli Margol kahju, et aastad olid ta lahutanud oma tütre Lilist. Nad armastasid teineteist, aga nii nagu tihti kõige lähedasematega, heitsid nemadki üksteisele vaikides ette paljusid eluvalikuid, suutmata kunagi kedagi teist peale iseenda täielikult mõista.

Viie aasta eest oli Margo valinud Lilile ülikooli. Isegi kogunud üüriraha, et tütar ei peaks ühikatoas konutama. See ootusärevus! Nii mõneski mõttes oleks see pidanud olema nende ühine seiklus. Liliti vastuseisust kodulinna tolm jalge alt pühkida kuulis Margo alles viimasel hetkel. Sel gümnaasiumijärgsel suvel, kui pole kohustusi ja tulevik näib hetkeks olevat valla.

Kuidas Margo oli keelitanud, palunud. Hiljem kodu üksilduses pettumusest nutnud ja ennast süüdistanud.

Ta ei mõistnud tänini täielikult otsuse tagamaid. Oli see hirm? Alateadlik elumustrite kordamine või väikelinna üldine vaim, mis püsis läbi aastakümnete muutumatuna?

Nagu paljud Liliti sõbrannad, oli temagi tütar valinud töö ja korteri. Mõned olid hiljem siiski pagenud. Austraaliasse. Inglismaale. Lilit jäi aga kahekümneselt lapseootele, olles õnnelik ja kindel oma kaasa toes ning elu stabiilsuses.

Mõnikord hoidis Margo tütre pisipõnni. Nad plätserdasid vesivärvidega, lugesid muinasjutte, korjasid aiast lilli või sõid naabruskonna tänavatel rosinatega vanillijäätist. Ehkki viimasel ajal ei olnud seda enam eriti poest saada. Üksnes väikesed, külapoodi meenutavad viinahõngulised toidu-kauplused pakkusid möödunud aegade pärleid: rosinajäätist, barankasid, isegi saiakatet, millest Margo eemale hoidis, ehkki kunagi ammu oli ta vanaema juures seda roosakat ollust kilode kaupa pehmele saiale määrinud.

Margo ei olnud muinasjuttude mustervanaema, kes küpsetab pannkooke ja jagab heldelt taskuraha. Võib-olla heitis Lilit seda talle salamisi ettegi. Sest kas see polegi elu – hoida põlvkond põlvkonna järel teiste võsukesi, kasvada koos vanaks, korraldada suguvõsakokkutulekuid, käia seenel, istutada kirsipuid. Margo tundis üha sagedamini, kuidas ümbritsevad inimesed seda temalt ootasid, eeldasid. Endalegi märkamatuks oli ta jõudnud eluetappi, kus ta vallalise naisena teelt tõugatakse. Ta oli endiselt hinnas töötaja, kliendi, ema, isegi võimaliku elukaaslasena.

Ent oma ihad pidanuks ta vaikselt kõrvale jätma. Valima aianduskooli, villima kodus veini, õppima leiba küpsetama ja tegema läbi stiilimuutuse. Ainult endiselt näkku kirjutatud noorus hoidis välimusemuutust tagasi.

Margo pelgas, et selle viimase õlekõrre kadumine kannab ta lõpuks sinna, kuhu on kandnud tuhandeid: kibestumise, umbusu, pettumise ja viiekümnendate eluaastate väikelinna üksilduse rüppe. Paika, kus pole võõrast nägu ega anonüümsust, kuhu pageda.

Mõnes miljonilinnas võinuks ta ootustele käega lüüa. Sukelduda metroo haisvatesse käikudesse, luusida mööda toidupoodide lette, vahetada tänaval vihaseid pilke ja istuda liiklusummikus. Siin, Kaubamaja iluletis, oli ta üha enam osaline vestlustes, mis algasid küsimusega: „Kuidas lapselapsel läheb?”

Vahepeal mõtles ta kohvrid pakkida.

Sisimas teadis ta aga sedagi, et tegelikult ei ole tal võimalik põgeneda. Ta ei uskunud elukestvasse õppesse ega keskea edulugudesse, mille musternäiteid kaubana maha müüakse. Ta tundis maailma ja inimloomust liiga hästi uskumaks, et kusagil mujal on parem kui seal, kuhu ta juba juhuse või saatuse tahtel on maandunud.

*

Kui Margo oli teinud aastate eest otsuse jääda, oli see mõneti olnud just samal põhjusel – armastusest elu vastu. Teda ei huvitanud elu, mille ajasid liiga keeruliseks konkurents, draama, ühiskondlikud debatil ja pidevalt muutuvad trendid. Püüa, kui palju tahad, viimastest jääd ikka maha.

Väikelinnad aitavad elul sabas püsida, sest nad ei muutu. Kui keegi karjubki öhtul teleri ees vihaseid sõnu või taob närviliselt klaviatuuril, pole väikelinnas kohta ometi liiga keerulistele teemadele nagu immigratsiooni-kriis või palgalõhe. Väikelinna elu on aus ja lihtne. Võrdselt väikesed palgad, odavad õlled, värvimist ootav majasein, loperdav kuuriuks, ülehinnatud kohvikud, suvised festivalid, vanad tuttavad, päevitamiskultuur, usk traditsioonidesse ja suvede lõputus. Aastatega oli Margo sulanud linna rütmiga ühte. Nagu Kaubamajagi, oli ta mässumeelne maamärk, mis püsis paigal raskete aegade kiuste, hoides endas ammuseid unistusi ja öhtuste kohtumiste ootusärevust.

Vahel see väsis. Teisalt aga, sammudes mööda lapsepõlvest tuttavat, sinililledesse vajunud teed, tundis ta endas paigaloleku rahu ja õnne elu märgata.

Paraku saab väikelinna rütmiga õnnelikult kokku käia üksnes see, kes käib elukaarega sama sammu. Pooleldi juhuse läbi oli ta seda alati teinud: kõndinud noore emana mööda tänavaid, teinud läbi uljad suhtevalikud, leidnud stabiilse töö, õppinud küpsetama kooke ja pirukaid. Viimastel aastatel oli Margo püüdnud traditsioonide eest ära põigata.

Elu oli teinud temast vanaema, ent see roll jäi talle kaugeks.

Ehk tundis ta isegi endale teadvustamatut vimma, et oli saanud vanaemaks nii noorelt?

Alles oli ta näinud ja toetanud oma tütre sirgumist. Nüüd pidanuks ta uuesti ohjad haarama. Ühelt poolt kartis ta tütre pärast, kes oli liiga palju õlule võtnud. Veelgi enam kartis ta aga iseenda kaotamist, alandlikku ühiskonna ootustele allumist.

II

Margo ninna tungis kõrbelõhn. Ta lükkas panni tulelt, viskas kartulid taldrikule, võttis kõrvale klaasi vett ja juba jahtunud kohvi. Akna all süües silmitses ta tühja tänavat. Vaid õrn tuul vihises rohetavates okstes. Rong vilises. Naabrid vaidlesid. Tänav püsis tühi. Alles pärast toidu lõpetamist, vajunud aknale uueks sigaretiks, silmas ta eemal oma tütart. Lilit hoidis pisipõnnil käest ja osutas näpuga teeserva. Võib-olla nägid liblikat. Või lindu. Lilit oli viimase vindi peal rase. Hele pluus liibus muidu hapra keha ümber, beež mantel lendles kevadtuules. Ta kõndis iga päevaga üha aeglasemalt.

Tema kaasa Karl sammus naise kõrval, pilk telefonis, teine käsi taskus. Nad pöörasid kiiresti paralleeltänavasse, aga isegi kaugelt eristas Margo vaistlikult Lilit pilku, mis vilksatas korraks lapsepõlvekodu poole. Kes teab, ehk silmas ta Margot.

Tütrelle polnud kunagi meeldinud ema suitsetamine, kuigi Margo ei teinud seda just tihti. Pigem oli ta alati olnud sportlikku tüüpi. Ent vahetevahel, kevade saabudes või melanhooliahoos, lubas ta mõne oma sahtlipõhjas vedelevast pakist. Täna, enne oma parima sõbranna 50 aasta juubelit tundis ta ennast eriti nostalgiliselt.

Tütart vaadates läbis Margo rinda valusööst. Ta teadis, et viieteistkümne, kui mitte kümne aasta pärast jääb Karlist järele fassaad, mis püsib veel üksnes tänu kodusoojusele ja hapra naise eneseohverdusele. Ehkki mees töötas ehitusfirma juhtkonnas, raamistas tema nägu juba praegu, 27-aastasena, tühimuse ja rutiini vari. Margo oli seda õppinud lugema sünnipäevadel või neil külas käies, kui mees vajus sügavamale ja sügavamale oma maailma, apaatse ja huvitundmatuna. Ta oli teinud kõik nii, kuis kästi: kolinud naisega kokku, saanud lapse. Ta tegi head grill-liha, käis saunas, tõmbas sõpradega vesipiipu, vahetas ise oma autol rehve ja värvis kodus köögiseinu. Oli truu. Kui välja arvata need üksikud korrad, kui ta peol mõne võõra näitsikuga suudles. Aga sellest polnud lugu, sest õhtu lõpuks tuli ta alati koju, oma kallima juurde, keda ta kahtluse varjuta armastas. Armastas tema hellust ja soojust, ilu ja malbust, millesarnast kohtas üha harvem.

Margo teadis, et kui tütres on veidigi tema verd, pakib ta ühel hetkel kohvrid ja läheb ära. Tulgugi see alles kümne või kahekümne, isegi kolmekümne aasta pärast. Ent ta ei osanud ette kujutada, millised on Liliti võimalused maailmas, mida ta oli tundma õppinud vaid koduse sfääri ulatuses.

Teda ärritas, et ta ei saanud tütart aidata.

Kõrvalseisja jaoks näis abi peituvat lastelastega veedetud tundides, ühistes poeskäikudes, toiduvaaritamises. Tema nägi selles pelgalt leeven-
dust Liliti unetutele öödele.

Margo soovis, et tütar vaataks kaugemale. Haaraks ohjad. Sealsamas oli ta õppinud, et tema sõnad lendavad tuulde, kadudes argielu valikutesse. Lilitis peegeldusid tema veri ja noorus, ent ta ei saanud seda elu juhtida, manitseda, veel vähem moraali või juhtlõngadega tallata. Otsus oli juba tehtud.

Margo endagi otsused olid tehtud, kirjutatud sisse tema iseloomu, geneetilisse koodi ja vereringesse.

*

Kui tema nägi oma tütres habrast naist, siis mida nägi Lilit temas? Oma emas? Margo kahtlustas, et kui Lilit oligi teda aknal märganud, ei näinud ta seal muud kui üksikut naist, kes otsib tröösti tühjades ajaviidetes ega ole osanud leida oma elus teist, stabiilsemat teed.

Tal oli õigus – Lilit oli teda näinud. Küll ainult vilksatusena. Aga aknale vaatamatagi teadis ta, et Margo istub seal, omades mõtetes, suitsu suus. Nii palju oli ta oma ema aastatega tundma õppinud küll. Ta teadis sedagi, et ehkki Margo pidas ennast mittesuitsetajaks, tuli tal suitsu nõudvaid nostalgiahetki ette üha rohkem ja rohkem. Selle suhtes oli Lilit muutunud aastatega leplikumaks, kui Margo arvas. Enne uut rasedust oli ta ise ka vahepeal suitsetanud. Noil harvadel minutitel poeskäigu ja õhtusöögi valmistamise vahel, kui tütar magas pastelses voodis hilist lõunaund ja mees ei olnud veel koju jõudnud. Endalegi tunnistamata hindas Lilit neid hetki üha enam. Isegi igatses neid.

Vaadates oma lapsepõlve koduaknaisse, ihkas Liliti hing vabaduse ja lihtsama elu järele. Koduaknais nägi ta kunagist kodusoojust ja tugevat naist, kes tegi nii, et kõik oleks alati olemas. Ta nägi elupõletamist ja liigset enesimehtlust. Nägi iseennast, sorimas ema kosmeetikakotis, otsides oma lemmikut, heleroosat huulepulka. Ta polnud kunagi hinnanud ema liiga avara dekolteega kleite või armastust veinipunase, kirsipunase ja õhtupunase värvi vastu. Ta ühteaeu kadestas ja imetles ema enesekindlust ja sitkust, teades samas, et ta ei suuda iial oma ema täielikult mõista. Selles polnud

tilgakestki viha või pettumust oma lapsepõlve vastu – seda oli ta alati hinnanud, kahtlemata emaarmastuses või -hooles. Alles hilisemas elus oli ta õppinud lugema Margo püsimatust ja õnneotsijalikkust. Tema nii ei suudaks. Ta vajab liiga palju teiste tuge ja heakskiitu. Stabiilsust, millest oli saanud tema taak.

III

Väikelinna õhtusesse rahusse vajunud tänavatel vaarudes tundis Lilit telefoni värinat. Ta lootis, et ehk mõni sõbranna kirjutab. Kutsub külla või uurib, kuidas käsi käib. Seal seisis aga sõnum emalt.

„Kuidas läheb?”

Lilit tundis hinges soojust, aga ei vastanud kohe. Selg valutas. Pisar tungis silmanurka. Ta näitas tütrele krookuseid, mis nende kõrvale jääva maja aias laiutasid.

„Kas sa tahaksid mõni päev Margole külla minna? Võiksime kooki küpsetada või aias grillida. Pühapäeval lubab ilusat ilma,” pöördus ta lootusrikkalt Karli poole.

Karl tõstis telefonilt pilgu. „Ma võin sind ära visata, aga ma tahaksin poistega sauna minna. Vaba päev ju.” Ta võttis naise ümbert kinni ja tegi põsele musi.

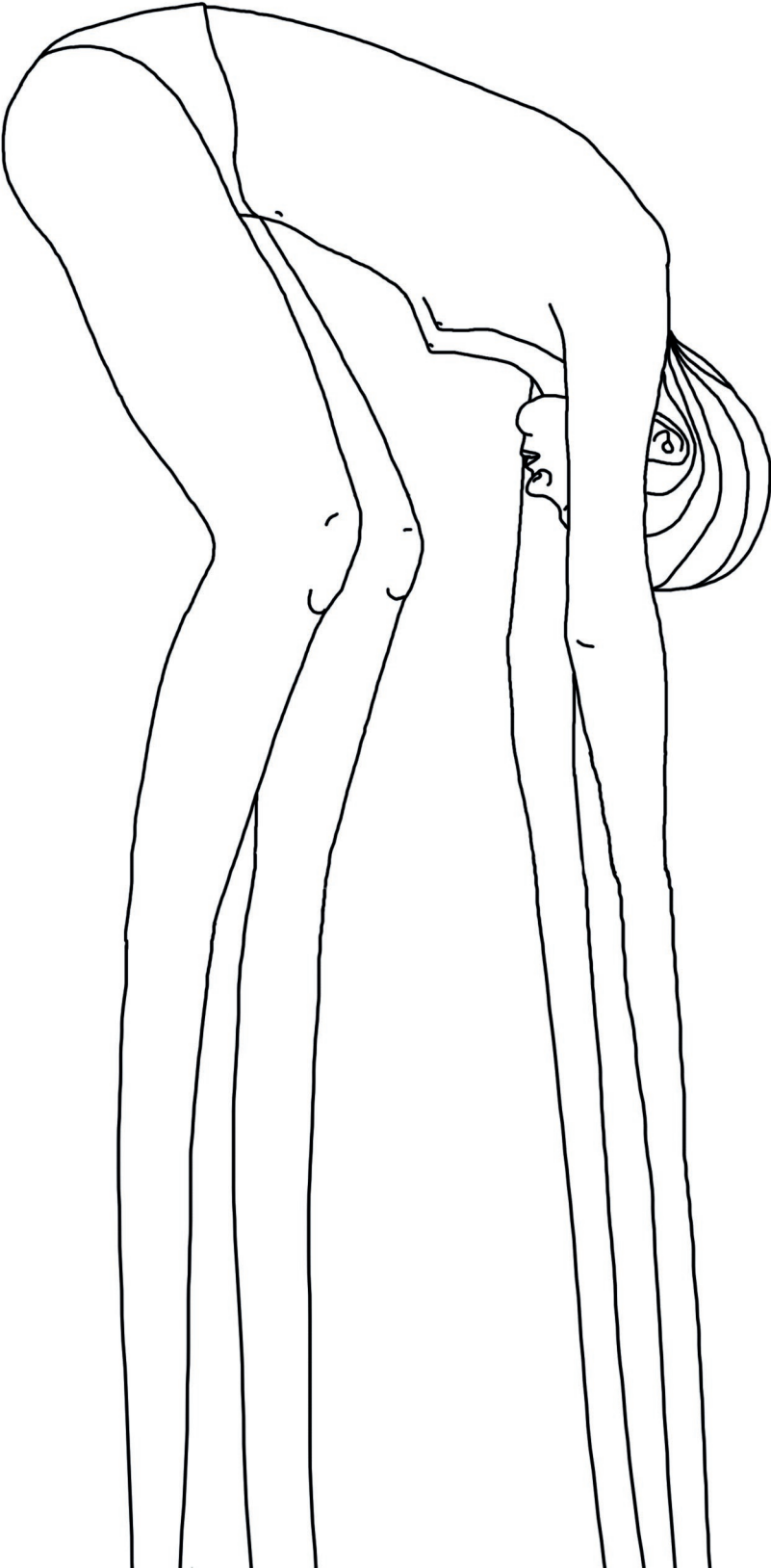
Lilit vaikis, näol õpitud naeratus.

*

Margo ootas veidi tütre vastust. Mõtles helistadagi, aga jättis asja sinnapaika. Ta kartis, et ju pole Lilitil parasjagu tuju või on Karliga omad jutud.

Ta läks magamistuppa, tegi kapiukse lahti, seal rippus uus sinine kleit. Ehkki ilm oli endiselt kevadiselt kaval, plaanis ta selle selga panna, peale heleda mantli. Paari tunni pärast pidi Toomas talle järele tulema. Enne Margo sõbranna sünnipäeva oli neil plaanis kiire jalutuskäik. Nad polnud ammu näinud, umbes paar nädalat. Nüüd pidi Toomas jääma nädalaks lähedalasuvasse sauna ja päikesepoolse rõduga suvemajja. Võib-olla oligi see tegelik põhjus, miks Margo oli lasknud nende mitteametlikul suhtel juba poolteist aastat kedrata. Või oli see üksildus, mis nende mõlema hinge vaikselt sunnitud stabiilsuse poole tõukas? Oligi sel üldse tähtsust?

Sisimas ei tahtnud Margo muud kui nautida oma küpse nooruse kuldset suve, leppides sellega, et ühel päeval seisab ta suure tõenäosusega üksildase krahvinnana vaikselt hääbuva linna kosmeetikaletis. Endiselt väljapeetud, punaste huultega ja elukogenud naine, kelle näolt võib aastaid lugeda. Ta uskus, et saab sellega hakkama. Küll hakkas ta aga üha rohkem kahtlema, kas ka Kaubamaja selleks päevaks veel püsti on.

ANETE KRUUSMÄGI

*

Luu midagi, mida varem ei olnud,
ehitusmaterjaliks inimesed.
Hüpata voodi paremal poolel,
näidata ainult head,
alustada, ainult alustada.

Imestada, kui palju on maailmas head.
Olla see suur kõrv,
terrassil juua kohvi,
tuul sasimas kõrvu, juukseid ja hetki.
Aina pimenevas öös
kaotab kõik üleliigne tähtsuse.
Me puutume klaveri kõige madalamaid toone,
heidame endalt näivuse, uhkuse.

Nagu ühe maja lapsed.

*

Ma vaatan alla neisse soojadesse kallistustesse
ja narrivatesse naeratustesse,
lootust täis silmadesse
ja igapäevastesse asjadesse, mis ühtäkki seikluseks saavad.
Ja mõistan, et see paadisõit ei kesta igavesti.
Enne veel, kui oled vihmast läbi ligunenud
ja süda on nii paha, et see on ainus, mis loeb.
Enne veel, kui su nägu katab tuhat suudlust
ja tunned hingeõhku oma kaelal,
kolksatab paat vastu kindlat kallast.

Säh sulle, elu. Võta ja ela mind. Ehita ja valmistu.
Ja siis kõnni mu rada päevade kaupa läbi.
Vaata mulle silma igal hommikul
ja vala piima igal lõunal
ja mõtiskle, kes olid nad,
kes tulid kord üle mere,
teadmata.

*

Liinibussis jäätuvad aknad.
Mu hing – akvaariumikalad.
Talv on jäätanud kinni kõik elava.

Vanavanaema sõrmed
kootud kindas kanged.

Kotis on kommid ja raamat.
Ma vaatasin surmale silma.

Helesinistesse silmadesse,
mille värv aegamööda tuhmub,

kuni kõik on valge
nagu värskelt pestud linad,

mida sanitar voodil tõmbab sirgu.
Jäsemed kanged, kuskil veel: elu.

Miski muu ei loe. Kõik on kõrvaline.
Sunnin pilgu raamatusse,

avan raske ukse, et näha,
midagi muud ei ole.

Kui pimedus sajab maale,
on parem, värvid ei ole olulised.

Valge, hall ja must,
kollased haigla seinad ja sinised silmad.

Pimeduses kobamisi. Tänavalt on kadunud kõik elav.
Tänav on kadunud. Kellegi sammud

lähvad sassi ja maa kaob jalge alt.
Hetkeks imestan, siis kukun.

Jää kõrvetab põlve.

Tunne: elan veel.

Su käsi on soe, kõik on sama,
ainult keegi tõmbab tolmuimejaga hinge.

Me hoiame kinni ümber voodi,
aga maa pöörab kevade ette.

Mustast mullast tuleb lumikelluke.
Kuhu sa tuled? Õue ei tohi minna.

Su käsi on soe. Me kõik tuleme surmast,
jookseme trepist üles, pilk segane, süda
uhmris peeneks jahvatatud. Me kõik oleme
lagunemisele liiga lähedal seisnud,

surmale silma vaadanud. Siin me oleme,
vastaskaldal, elus.

Nõjatume vastu pliiti,
istume kamina ees vaibal
ja teame asju, mida teised ei tea.

2019

Kõik ümberringi on surnud.
Lumi ei sulagi ära.

Üle lumemägede ja jääväljade
raagus puude oksad igavesti.

Kevad ei tule, sest isa ei kirjuta
kevade ilma märkmikusse üles.

Kevad jäi seisma, pliiats lauale,
toidunimekirjad ja joonistused,

taskurätt taskusse. Astume üle surma läve.
Toad on täis inimesi, ootamas.

Surnuid, suud lahti. Seisame nagu bussipeatuses,
aga keegi ei oota.

Ikka on südames lootus ja toasussid voodi ees valmis.
Võib-olla on sellel haiglal ka teine pääs välja.

RISTE SOFIE KÄÄR

*

mind valdab
rauge rahutus
ja kaugelt kasutuna
tunnen end

sest kõik mis teen jääb minule
jääb tähtsusetuks tühiseks
jääb olematuks uniseks

püüdeks.

mis sest et kahtlen nüüd veel
kas üleüldse olla tasub
kui õlul vastutuskoozem lasub
ükskõik mis teen
siis parem olla enesel
kui hüüda kõrbes magajaid
kes uneski
näpud nukkideni kõrvus

naeru lagistavad.

Mustamäe kevad I

paneelmajade haprad võrgud
tulitavjalu punutud
mõttetud käigud
kurblikrohelised männivõrad
lõputult korratud lugu
mis ikkagi
pudeneb meelest
ja mu väsinud pea kohal rippuv betoon

täna teeb südame kõvaks ega
räägi minuga.

järjekordne
märtsilõpu libapäike
ei pane mind tähelegi
minul aga
teiste jaoks silmi ju pole.

*

äraütlemata paljuütlev
vaikus
sinu tahmunud hambus
karastunud kangeks
ma habrast hetke lõhkuda ei tihka
ning jälle
jätan ütlemata kõik
mis oli plaanis
ja plaanimata
mis sest
et kümne päeva hingus
mul kulund kahekõnele
iseendaga
ja pole eales olnud
ega küllap tule sobivamat
hetke
et kõik klaarimata jäänu
klaarida

mets mets

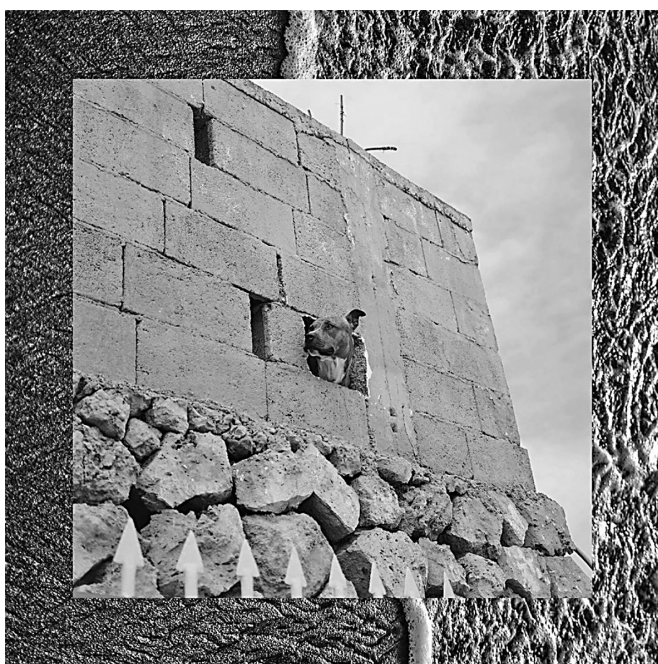
kujutan ette
et masinamüra on meri
ja mina
ei olegi muud kui lapike leidmata maad
mis sest
või seda enam
et sealpool vett
kõigil nii kiire-kiire naeratus on
ja karistusea
ei pääse keegi meist
sest lunastus on hüpotees
üksnes illusioon idüll ja kolmas vaatus
mille ajal publik ammu magab

*

mu emotsioonidel
on komandanditund
kõik mida teen või mõtlen
näib justkui nähes und
on jahtund maha tunded
ja silmist keerleb lund
ma pole vabatahtlik
mis sest et puudub sund

MITTESÜRREALISTLIK ELU, AE?

Elsbeth Hanna Aarsalu

Tõnis Vilu

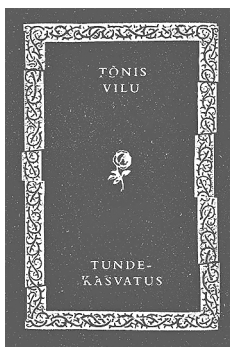
„Tundekasvatus”

Häämaa, 2020

Lugesin kaks talve tagasi Tõnis Vilu blogist Kanada Euroopa asunike ja kohalike pärismaalaste järeltulijatest *métis*'dest. Mõte liikus automaatselt mütoloogilisele okeaniidile Metisele, ent Vilu kirjutas hoopis menuloo „Red River Valley” kujunemisest.¹ Sain teada, et jõe ääres asus *métis*'te koloonia, mille ümber koondas ajutise valitsemiskeskuse Louis Riel, kes seisis esimesena selle rahva õiguste eest ning kes alistus rahumeelselt Red Riveri mässus Kanada valitsusjõududele. Laulus igatseb *métis*' naine sõdurist armukest, kes peab pärast sõjaretke lahkuma. Red Riveri nimi asendatakse hilisemates versioonides küll New Yorgi osariigis voolava Mohawki, küll Kesk-Hispaania Jaramaga, ka kohandatakse vastavalt laulusõnu, aga näib, et alistuv rahumeelsus ja armsama (inimese-, kodumaa-, rahu)igatsus jääb ükskõik mis maailmanurgas loo põhiliseks sõnumiks. Blogipostitus kinnitas nii mõnigi kord ahastusse ajavat, aga vajalikku arusaama: selleks et hetkeseisust paremini aru saada – eeldades, et see soov on olemas –, tuleb minevikku vaadata.

Olin tolleks hetkeks juba mõnda aega jagelenud Aldous Huxley „Hea uue ilma” seitsmenda peatüki alguses oleva sõna *isthmos* eri tõlkevastetega: originaalkeeles „väin” (*strait*), saksa keeles „maasäär” (*Isthmus*) või „merekitsus” (*Meeresenge*), prantsuse keeles taas „väin” (*détroit*), vene keeles *пролив* ehk „väin, merekitsus”, saksakeelse tüve algkodus vanakreeka keeles aga „maasäär/-kitsus” (*isthmos*). Henno Rajandi tõlkis 1989. aastal selle merekitsuseks, aga ka see ei pakkunud lohutust: kuidas saab sama koht olla korraga nii maismaa kui ka vesi? Üritasin loo tegevuspaika, Mesa asulat (mis asub sellel kitsusel või kohal või meres (kuigi sel juhul peaks see ikkagi saar olema)), silme ette manada ning otsisin abi illustratsioonidest. Käisin veel kord läbi need tõlked, millest jõud üle käis, ja püüdsin välja lugeda, kas tegu on maa või merega.

Maakitsus maakitsuseks ja väin väinaks (kui jääda originaali juurde, siis küllap Mesa – saarele kohaselt – ühes väinas asub; hiljem taipasin vaadata, mida hispaaniakeelne

1 Vt <http://ilmavilus.blogspot.com/2017/09/uhe-laulu-lugu.html>.

mesa tähendab: lava- või mägismaa). Vilu blogipostitus tule-
tas meelde, et sõnade (tähistagu need etnilisi gruppe, rahvust,
maakitsust jm) tähendus ajas muutub ja on kogu aeg muutu-
nud: *isthmos* tähistas Kreeka-Pärsia sõdade aegu tõepoolest
maakitsust, nooremates keeltes on selle tähendus liiku-
nud maismaalt merele, igasuguse teadusliku tõe või punkti-
pealt-nii-on-arusaamiseta – selline etümoloogia juba on.
Veel ühes sõnastuses: mõnede asjadega tuleb lihtsalt lep-
pida. Leppimise juures võib aga mõtlemisega (sealhulgas üle-
ja seosmõtlemisega) ikka tegeleda. Vähemalt nii palju, kui see
võimalik on. Huxley muid kirjutisi ja utoopilise jutustuse ise-
äralikkusi uurides jõudsin aja mõisteni, mis viib mõttearen-
duse Vilu loomingus esinevate küsimusteni. Nendele vastata
püüdes tuleb leppida veel palju muugagi, kindlasti ka sel-
lega, et on küsimusi, millele üht ja ainumast vastust polegi.

Naer läbi pisarate

Nii nagu inimenegi, muutub aja jooksul ka sõnade tähen-
dus. Kirjutades tuleb „aeg” kuidagi omaks teha, esmalt
näiteks valida esimese või kolmanda isiku vaatepunkti ja
grammatilise mineviku või oleviku, või kui keel lubab, miks
mitte ka tuleviku vahel. Jutustada või hetke jäädvustada
(kas see pole mitte klassikaline proosa ja luule erinevus?).
Tõnis Vilu lugedes mõtlesin aja peale palju, aga esmalt tõi
„Tundekasvatuse” pealkiri meelde Jean-Jacques Rousseau
põhiteose „Émile ehk kasvatusest”. Nii nagu vastuoluline
valgustusfilosoof alustab täitsa algusest, lapse kasvata-
misest, jõuab ka täiskasvanud Vilu luulemina lapsemotiivi
või teatud lapseliku algseisundi igatsuseni. Autori kol-
mandas luulekogus, virtuaalavarustes üles haritud „Uues
eesti aias”, ehitub Ljuba-nimelisele lapsele teose viimase
kolmandiku kirjeldusliin ja ka „lgaveses kevades” on lapse
tegelaskuju(de)l oluline osa. Huxley teoses „Geenius ja
jumalanna” sõnab loo jutustaja John Rivers, et lapsed tun-
netavad kõike erakordselt intensiivselt: vaimustuvad rabar-
berist ja vahukoorest, naudivad kaarikujuhi kõrval istudes
hobusehigi ja naha lehka, tunnevad naudingut hirmust, ja
nii edasi.² Ilus oleks ka täiskasvanuna nii vahetult kogeda,
aeg n-ö peatada. „lgaveses kevades” on lapse tegelaskujude
taustal juttu pisut sarnasest, tardunud ja justkui igavesti

olevikulisest ajast (ja seda värskena-
valt virtuoosses vokabulaaris, nõnda et
lugemisest on siiani kõlama jäänud tuu-
millesid, šatiimaõied, sasilee ja šeemot).
„Uue eesti aia” kolmest looarendusest vii-
mases kaob aga ajalikkus sootuks, suu-
budes ajatusse olekusse.³ Pole ajavaba
„Tundekasvatuski”, Vilu luulekogudest

2 Aldous Huxley. „Geenius ja jumalan-
na” – Tallinn: Varrak, 1995, lk 21–22.
Tlk Pille Runtal.

3 Hasso Krull nimetab Vilu luule n-ö
tühja aega utoopiliseks. Vt Hasso Krull.
„Tardumus venitatud avaus. Tõnis
Vilu utoopiline aeg” – Vikerraar, nr 9,
2016, lk 100–108.

seitsmes, kus autori luulemina asub maailma ja iseenda kallale kahes ajaliinis ja kohas, Eestis ja Jaapanis.

Brita Melts mainib „Tundekasvatuse” arvustuses,⁴ et autorile muidu nii omast „lugu” siin ei taju, kuid mul tuli teos kannatamatu lapse(!) kombel siiski ühe korruga läbi lugeda, nagu oleks tegu romaaniga. Oma roll võib olla dialoogivormil, vägagi tajutaval narratiivil, aga ka tõusva päikesese maa elanike nagu varrukast puistatud tarkuseteradel:

**Nii mõnigi kord kannab Vilu
luuleridade esimene värss
juhtmotiivi rolli, generaalbassina
saadab teemaarendusi aga seesama
aegumatu konstant, igavene häda,
aga ka loomisalge – minevik.**

„Mõnikord piisab ka sellest, kui sa ei lase /
endal muutuda halvimaks versiooniks /
iseendast” (lk 30). Nii mõnigi kord kannab
Vilu luuleridade esimene värss juhtmotiivi
rolli, generaalbassina saadab teemaaren-
dusi aga seesama aegumatu konstant,
igavene häda, aga ka loomisalge – mine-
vik. „Justkui oleks kõige peal / päiksekõr-
benud nahk, üleminevik, / mis tuleb lahti
katkuda. Lihtsalt sellepärast, et / ta on
olemas.” (lk 63) Tahaks ka ühe meeldivalt

rütmilise motiivi esile tõsta, on ju ajal muusikaski tähtis osa:
„Pikaleveninud hommik tükeldabaju laiali” (lk 8). Motiive on
veel, kuid „Tundekasvatus” jutustab – seda rohkem kui ainult
rütm ja muusikaga – luulele koduste vahenditega. Jutustava
laadi eriti heaks näiteks on teose lõpus olevad dialoogid,
ning siinkohal sobib proosažanrile kohaselt öelda, et jutus-
taja ja tema naise vahel (lk 81–83, 85–87).⁵

Selline tajumehhanismi pooldumine (lüüriline vs. jutus-
tav laad) toimub ka lugedes: ühes liinis nopitakse vaatlus-
likes, tärniga tähistatud luuletustes muu seas lapsepõlvest
mälestusi üles, teises, kaldkriipsuga märgitud Tokyo-
ülestähendustes joostakse Tonisu-saniga Miyazaki-samale
teed viima: „Miyazaki-sama, teie tee.” // „Oi aitäh-aitäh,
Tonisu-san. Sul... on nii / tõsine ilme täna, ja ära ütle jälle,
et sul ongi / selline nägu, ma tean, et see ei ole tõsi.” (lk 5)
Kuigi luulemina on siin tõsise ilmega, siis leidub teoses
koomilisust, ja Vilu varasemale loomingule mõeldes pole
see üllatav.

Koomilisust on raske seletada, aga usun, et sellel on Vilu
loomingus oluline koht. Meenub Nora Pärdi „Õõulikoolis”

peetud loeng Athose püha Sofronist⁶, kel-
lelt ühes teiste staaretsitega küsiti, miks
nad nii palju naeravad. „Sest öösiti, kui me
üksi oleme, me nutame,” vastas Sofroni.
Ja nii ei pruugi naeratamine tähendada
seda, et naerataja oleks rõõmus: „Tahtsin
talle öelda, et kunagi ma naeratasin vaid /
sellepärast, et mul polnud rõõmu, mida
varjata ja / iseendale hoida” (lk 17). Teksti

4 Brita Melts „Kuidas tunda täpsemi-
ni, peenemalt, huvitamalt?” – Sirp,
03.04.2020.

5 See võib olla ka üks hääle kaikumine ja
mõttearendus, nõnda et dialoogina esi-
tub hoopis üks kahekõneks vormista-
tud monoloog. Igatahes pakuvad need
vestlused lugemisnaudingut.

6 Vt yliikool.ee/et/13/nora_pardi.

on hõlbus visualiseerida: „Mõned aastad tagasi isa juubelil jõin ennast tooliks. / Tunne oli nii nurgeline, et olin selles täiesti / kindel.” (lk 52) Aga visuaalsetest kaadritest ja nende salvestamisest ei piisa, kui elul puudub tegemisi ümbritsev vorm. Üks Vilu luulemina Jaapanisse mineku põhjuseid näibki olevat eluisu (mis on ka ju teatud sorti vorm) kadumisest tuleneva tühjuse (ehk siis *tühja vormi*) täitmine, ja seda „[j]ust siis, kui üldse midagi teha ei suuda. / Nagu kivist läbi vajuv kivi.” (lk 89) Mis hääled jäävad ka eemal olles kõnelema, mis püsivused ja pained minekut saatma?

Keele mitu palet

Koomika on tihedasti seotud keelega, ja sellest vormuva tähenduse jälile „Tundekasvatuses” ka minnakse. Nii tuleb

Üks Vilu luulemina Jaapanisse mineku põhjuseid näibki olevat eluisu (mis on ka ju teatud sorti vorm) kadumisest tuleneva tühjuse (ehk siis *tühja vormi*) täitmine.

Vilu luuleminaal tõi, et „eluperioodid vahelduvad nagu erinevad keeled / ja iga kord olen uues keeles nälgane” (lk 11). See võib olla märk rändavast hingest, hirmust ühe ja õige tähendusvälja ees, aga ka soovist rohkem kogeda. Tunnetamise kasvatamisele viitab ka luulekogu enda pealkiri. Värvetajuavad inimesed erinevalt, inimsuhete perspektiivierinevustest rääkimata: üks mõistab nii, teine naab, ja kindlat tähendust olukordadel, aga ka tundmustel,

polegi. Tähenduste paljususes tiksuv looval inimesel sees ikkagi oma, tähendustest vaba(m) või vabaks murda sooviv keel, mis Vilul leidis kujundlikema väljenduse 2018. aastal ilmunud „Libaveres”.⁷ Selles kasutatud keel – ehk siis teatud mõttes vorm – rõhutab sisulist mitmetähenduslikkust ning luulekogus käsitletud armastuse-, poliitika- ja üksinduseteemad jäävad keele tugevasse mõjupiirkonda. Võib-olla just „Libavere” järelkajana kostab nüüd (keeleliselt korrektse) „Tundekasvatuse” ridade vahelt: „Ma kardan natuke seda tähenduste sügavtrükki. / Kõik keeled juba inimeses olemas, õh...” (lk 12) Juba jälle meenub Rousseau – millisena inimene sünnib, mis on talle kaasa antud ja mis hakkab kasvavat isikut mõjutama? Perekond, kool, väärtused, ühiskondlikud olud, ühesõnaga *tabula rasa* – jah, ei? See küsimus võib jääda õhku rippuma – mina ei oska, Vilu ehk ei soovi vastata –, aga keele kaudu maailma küsimuse alla sead-

mine tuleb meelde, et tähendusnäljas inimene loeb tekstist alati midagi välja, erinevus on selles, mida. Ja lõpuks võib ka ümbritsevat maailma „tekstina” tajuda: inimeste kogemusväli on lai ja isegi kui lugedes (elades) tekstist (maailmast) midagi kindlat välja ei loe, siis kogemine

7 Keele tähendustevabadus on muidugi üksnes näiline: „Keel küll ei hooli puhtusest ja / graciast, a ta kohe kindlapäälle / hoolib psüühilistest südämetun- / ndest. Seda o lausa kuulda kohe.” (Tõnis Vilu. „Libavere” – Tartu: Häamaa, lk 44.)

ise on ju ka väärtus. Optimist lisaks, et sel kogemise teel ette juhtuvad arusaamatused, millele „Tundekasvatuses” nii Eesti kui ka Jaapani ülestähendustes viidatakse, annavad elule jumet ja tuletavad meelde, et kõigest ei olegi võimalik aru saada, tuleb leppida.

Keel jääb siiski vahendiks, mis võimaldab mõtteid sõnadeks vormida, seepärast tundub õigustatud Vilu luulemina küsimus: „Miyazaki-sama, kas jaapanlane loeb Saigyōd / kuidagi teisiti kui näiteks mina?” (lk 54) Ja mõnikord annab keeletus, keeleoskamatus teatud rahu („võib-olla oleks vaja hoopis sellist umbkeelse / ukraina keevitaja moodi und, / et need maa-alused torud lõpuks ometi vett / pidama hakkaksid”, lk 14). Koha keelt oskamata on seal elada mingis mõttes lihtsam, aga see lihtsus lõikab isiku kogukonnast ära – on ju arusaamisihalus inimesele päris sagedasti, kui mitte enamasti, ikka omane. Keele juurest tuleb aga liikuda ühiskondlike küsimusteni, sest nii päevapoliitilistel teemadel kui ka kogukonnal on „Tundekasvatuses” oma koht.

Häda kalli kodumaaga

Keelega saab poeetiliselt mängida, aga keel on ka võimul olevate inimeste tööriist. Mingis punktis pole enam tegu eksperimendiga, vaid sõnadesse pandul on riiklik kaal (mitte et luulel seda ei oleks, aga natuke teistmoodi). Poliitilises avalikkuses kõike päris otse näkku ei öelda, aga äkki kuluksid mahlakamad ja siiramad sõnad ka juhtpositsioonidel olevatele isikutele marjaks ära?⁸ „Tundekasvatuses” leiab otseütlemist küll: „Helmed on munnid, Kuusik on munn, Põlluaas / on munn, Kaalep on munn, Reitelmann on munn, / Järvik on munn, kõik nad on munnid / [kaja: munnid, munni, munn...]” (lk 45), millega meenub üks viisike – midagi lapsepõlvest –, mida laulsime õega väiksena pikematel autoreisidel, vanemate ees tuli üks koht ära muuta: *minnikene, mannikene, monnikene, mu-uu-nikene, muunikene, monnikene, mannikene, minni-kene* jne.

Autoreisiga küll vähe seotud (ehkki kui tarvis, saab alati midagi kas siis vanemate, iseenda, lugeja või laiem avalikkuse eest varjata, sõltub ainult ümbersõnastamise oskusest), ent minu ja Vilu ühisel kodumaal on poliitiline olukord mäda. Lugejale probleemi täpset sõnastust ei esitata ja küllap luulega seda ei tehtagi, viidatakse üksnes häiriva olukorra olemusele: „Okei, päris isiklikus elus puutusin kokku pigem / karulaugupesto rahvuslusega – sel line suht ohutu / maitseainete segu. Aga räpane tunne oli ikka. / See tähendab üldisel tasandil.” (lk 30) Vahemärkusena tuleb öelda, et kritiseeritud kodumaa on väga ülikoolilinnakeskne, mis pole halb, aga

8 Meenub, et keegi pakkus Saksamaal poliitikute nimilikumaks muutmisel lahendust nad kõik kord kuus või vähemalt aastas kaasaegse tantsu töötuppa saata, raputagu end seal selgemaks.

**Keele kaudu maailma küsimuse
alla seadmine tuletab meelde,
et tähendusnäljas inimene loeb
tekstist alati midagi välja.**

võib vaatlust kitsendada. Emajõe Ateena toob luulesse nii Mihhail Lotmani kui ka meie seast mullu suvel lahkunud Marju Lepajõe. Kriitikas jõuab Vilu ka kogukonnaküsimuseni: „Lugupeetud kogukonnaentusiastid, isiklikul / tasandil teie süsteem ei / tööta. Möiste „kommuun“ on nagu liiga / realistlik eriefekt mõnes õudusfilmis. / Kõik, mis mulle loomupärane, on eraomand / kuskil kaugel Jaapani mägikülakeses.” (lk 33) Siinkohal meenub Margit Lillaki

dokumentaali „Südamering“ viisaastak, kus ökokogukonna loomine päädib armu- kolmnurga ja vaenupuntraga, kogukonnatunne jääb üksikisiku tunnete varju. Ja tõesti, kust küll leida see kogukond? Või ongi inimene lõpuks üksi? Igatahes on ükskõik mis vormis ühiskondlikus korralduses tasakaalu leidmine raske, nii nagu on raske üksikisikut ja ühiskonda käsitlevalt luulelt oodata probleemi selget sõnastust: „Indiviidi positsioon ühiskonnas on katki, aga / oleks siis teada, mis on see positsioon ja mis / täpsemalt on katki” (lk 13).

„Tundekasvatuse“ ütelugemise järel leidub selgitus selle kohta, mis ja kes on Eestis vildakil. Seda ridades, kus Vilu luulemina ütleks, kui vaid oskaks, valitsusele: „[V]aiba alla lükatud inimesed ja kitsed tähendavad / reetlikku jalgealust” (lk 69). Mõistsin neid ridu nii, et inimene ei saa Eestis kaasa rääkida. Seitsmekümne esimesel leheküljel on juttu välistest põhjustest, mis on inimese murdnud. Eesti teemaga teos ka lõppeb (taas nende *mu-u-unnide* juures). Seega on pidanud tekstide kirjutamise eel ja ajal kodumaal valitsev olukord autorit päris korralikult pitsitama.

Isiklik lepituskatse

Vabadus on keeruline. Vabadus otsustada ja tegutseda, mitte otsustada ja mitte tegutseda, olla ja olemata jätta. Samas poleks ükskõik mis muu piirav variant etem. Jean-Jacques Rousseau üleöö kuulsuse toonud arutluse „Kas teaduste ja kunstide taassünd on aidanud kaasa kommete puhastumisele?” kirjutamise eel tabanud teda deliiriumilaadne seisund, millest toibumise järel visandas filosoof kirjatükis oma õpetuse tuuma: inimene on loomult hea, aga ühiskond ja tsivilisatsioon on ta laastanud. Essee esimeselt lehelt leiab kirjakoha, et kõigil aegadel leidub inimesi, keda kammitsevad nende sajandi, riigi ja ühiskonna arvamused. Kui tahes ajast ja arust Rousseau mõned arusaamad ka polnud, on see tõdemus oma üldsõnalisuses tõepoolest kestev. Arutluse eessõnas öeldakse, et selle pealkirjas on sõnastatud üks tähtsamaid ja kaunimaid küsimusi, mille

üle eales arutletud. Sest küsimus on inimese õnne kohta.

Tõnis Vilu luule tekitab minus hulgaliselt küsimusi, aga küsimine on hea. Alates sellest, kuhu tõmmata žanripiirid, kuni kodumaakriitika laiemale tähendusele. „Tundekasvatuse” lugeja visatakse avakosmosesse ja nii ei jää üle muud kui seal – orientiiri leidmata ja natuke segaduses – ringi vaadata. Lõpuks tähendab luulekogu enim selle kirjapanijale endale – kirjutamisprotsess ise vastab küsimustele, ja kui selle käigus ühiskonna kohta nii üht kui ka teist avaldub, siis nii on.⁹ Lugejana proovin nende küsimustega lihtsalt leppida, mis sest, et autor sedastab: „Ekslik on mõelda, et mõtete äramõtlemine on / mõtete ära mõtlemine” (lk 25). Ja selginemisihalusele pisut teises sõnastuses kaasa noogutab: „Sürrealistliku kunsti (laias) tähenduses puhul on / ülimalt tore see, et totalitaarsed režiimid / enamasti vihkavad seda. Nad lihtsalt ei saa / sürrealistliku kunstiga hakkama ja seega on see / hea relv. // Sürreaalne *elu* aga (laias tähenduses) nii mõnus / ei ole.” (lk 8) Kui väga vastuseid ka ootaks, ühte kindlat tõde pole ja ehk pidigi „Tundekasvatus” seda meelde tuletama. Nii nagu siinse kirjatüki alguses visandatud maakitsuse ja väina vastasseis ning ühe põlisrahva laulu lugu. Selle loo sõnades tajutav igatsus ehk siis tunne on aga universaalne küll. Tunnetega muudmoodi nagu ei saakski.

*

Pikema mõtiskluse järel olen jõudnud arusaamisele, et „Tundekasvatusest” ei leia tekste, mida loeks igavikuliste teemade üle järele mõtlemiseks, pigem tekitavad nad positiivset tuska ja tugevdavad tegutsemisindu. Iseenda ja oma ajaga rahutegemise, kodumaamure, üksinduse, *isthmus*’te, Achilleuse kanna ja indiviidi staatuse, üle kahe ja poole sajandi taguste filosoofiliste esseede ning palju muu kõrval ongi tegutsemine ise kõige tähtsam. Ja toredam.

9 „Luule nagu üldse kunsti funktsioon on kahe otsaga: ta kas aitab ühiskondlikke sidemeid tihendada või hoopis meid sidemetesüsteemist vabastada, ta kas näitab tegelikkuse alternatiive või lepib meid tegelikkusega.” – Märt Väljataga. „Mis on luule I” – Keel ja Kirjandus, nr 3, 2013, lk 154.

UNENÄOLISED KÕNELUSED UNENÄOLISTE UNENÄGUDEGA

Alexandra Tuuling

Paul Raud

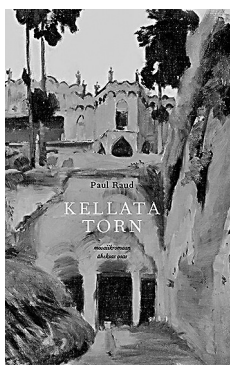
„Kellata torn. Mosaiikromaan üheksas osas”

Tänapäev, 2019

On laupäev, vihmane ennelõuna, ja te olete sõbraga tänas-tes plaanides kokkuleppele jõudnud: lähete kunstimuuseumisse. Pole nimelt paremat viisi jahtuvate sõprussuhete ja kultuursuse hoidmiseks kui kunstimuuseumisse minek. Peatute nagu muuseas ühe mosaiikteose ees. Kuna andsite üksteisele lubaduse eriti hoolikalt kunsti süveneda, asute spekuldeerima teose loo ja sõnumite üle. Arutlus elavneb, jõuate nii mõnegi intrigeeriva mõtteni, ent juba õhtuks on see kõik suuremas osas peast pühitud.

Peab tunnistama, et oma unustusehõlmadest hoiab Paul Raua debüütromaan „Kellata torn” kiivalt kinni. Paotanud neid just nii palju, et sisemises rinnataskus midagi välgataks, tõmbab teos need kohe jälle tihedasti koomale ja kaob öhe kui unenägu, mida hommikul enam ei mäletata. Üheskoos raamatu peategelase Nicolasega asub lugeja eriskummali-sele rännakule tuttavlikel, ent ometi võõrastavatel maas-tikel, et leida tema jäljetult kadunud sõber Bruno. Kuhugi jõudmise või otsitava leidmise asemel peab lugeja aga lep-pima lõpplahendusega, mille hargnenud otsi ilusatel sõna-del ja pea kohal hõljuval suuremal mõttel ei õnnestu hästi omavahel kokku siduda. Nagu mõni meeli erutanud arutlus või kummastav unenägugi jääb lugu kummitama fragmen-tidena, mitte tervikuna.

„Kellata torni” fragmentaarsus resoneerib selle taotlu-sega olla mitmeosaline mosaiikromaan. Teose tervikpilt jääb aga raskesti tabatavaks, seda eelkõige eklektilise värvi- ja killukompositsiooni tõttu. Üheksaks osaks jagunenud sünd-mustik sõidutab lugejat ringi mööda tänapäeva Eestimaad, mille kontuure võib läbi vahelduvalt vahemereliku ja maagi-lis-realistliku loori üksnes aimata. Peale fanaatilise teatri- ja maaeluarmastuse pakuvad äratundmist ka üksikud eestipä-rased koha- ja perenimed nagu Järve, Vennavere või Korjus. Otsesõnaliste viidete puudumisel peab lugeja aga ikka ja jälle mõtisklema mõne tegevuspaiga olemasolu või selle puudumise üle. Lõpuks paneb isegi kirjeldus ühest vana-linna suurimast, kunagisest äikese- ja tulelembesest kiri-kust oma ajalooteadmistes kahtlema. Autori fantaasia on lennukas ja väljendusriikas ning see väljendub iseäranis

tegevuspaikade kujutamisel. Arvatavasti kõige eredamalt jäävad meelde romaani kolmandas osas figureeriv ooperimaja ja seitsmendas osas Bruno venna Leo niinimetatud kodukontor, vahetu kombinatsioon büroohoonest ja elumajast. Sürrrealistlikkus põimub mõrkja reaalsusega, milles ooperimaja pakitseb koorekihi imitaatorite hedonismist ning „kodukontor” tänapäevases eluviisist elada töötades ja töötada elades. Aga enesestmõistetavalt ei mahu Eesti nüüdisaega õlilambid haridusasutuses või oliivi- ja viinapuustanduste süleluses asuvad mõisad. „Kellata torni” viga ei peitu selle elavas kujukuses, vaid sidususe puudumises, iseäranis seoses peanarratiiviga – Bruno otsimisega.

Nimelt pole mosaiigiosi ühendavaks liimiks mitte Bruno ega isegi Nicolas, vaid see niinimetatud suurem mõte, tänapäeva argielu kibe essents, mis kirvendab keelel seda enam,

„Kellata torni” tugevusteks on selle kujundlikkus ja sõnavara.

mida edasi teos kulgeb. Puhtaks kriitikaks ei sobi seda nimetada, meenutades pigem varba külma jõevette kastmist või harilikust pliiatsist jäänud visandijooni vesivärvimaalil. Nähtavasti on autor kirja pannud omaenese unenäod ja unistused üheskoos tähelepanekutega kummastava ebaõiglasest ühiskonnast, lootuses luua

midagi tähenduslikku. Muinasjutuliselt kirjeldatud rikaste ülevoolav pidutsemine, ratsa tagaajamised ning maagilised raamatukogud segunevad täielikuks virvarriks reaalset eksisteerivate nähtustega nagu heitunud üliõpilased, masinlik töökultus ja ühiskondlikud stigmad. Lugejal õnnestub sellest padrikust küll välja noppida ajakohaseid viiteid ja mõtlemapanevaid killukesi, aga terviklikku lugemiskogemust ei teki.

Bruno on juba teose alguses kadunud. Teises osas, kus lugu õieti peale hakkab, satub Nicolas vana kooli raamatukogus Bruno lennu aastaraamatuid uurima ja võõraks jäänud poisi üle mõtisklema. Sealjuures esineb pidurdav tõik: Bruno ja Nicolas pole kunagi kuigi lähedased olnud. Nad on käinud samas koolis ja ülikoolis ning nagu hiljem välja tuleb, ka töötanud samas kohas. Sellele vaatamata tõdeb peategelane, et tema tutvus Brunoga on põgus – pärast paariaastast mittenägemist sõandaks Nicolas Brunot vaevu tuttavaks, veel vähem sõbraks nimetada. Ehk tuleneb soov Brunot leida kahe inimese intellektuaalsest haakumisest, mille mälestus püsib nostalgilise pinnuna mõtetes, olenemata vastastikusest lähedusest või selle puudumisest? Võimalik, et Nicolas haarab sellest tundmusest kinni mingis üksildushoos, misjärel kujuneb see omamoodi kinnisideeks. Tal pole nimelt ühtegi lähedast inimest peale salapärase Tema, kes esineb nostalgiliselt üksnes jutustaja mõtetes.

Noormehe reaktsioon Bruno kadumisele ja aeg-ajalt tärkav igatsus Tema vastu tunduvad teineteist peegeldavat. Nii Brunole kui ka Temale mõtleb Nicolas üldjuhul ainult paikades ja seltskondades, kus nad on varem koos viibinud. Seetõttu kutsub peategelase käitumine esile nii mõnegi kulmukergituse, näiteks kui ta elab poole kohaga Bruno korteris või läheb tema nime all tema suguvõsa kokkutulekule. Jääb mulje, et Nicolas tiirleb ümber Bruno varju rohkem leigest huvist kui siirast soovist teda leida. Tema liikumine eri seltskondades ning vestlused Brunost lihtsasti unustatavate tegelastega mõjuvad küllaltki sihitult. Hilisem kirjeldus Nicolasest kui Bruno ainukesest ja parimast sõbrast, kes ei märganud terve aasta vältel, et nad istuvad tööl põhimõtteliselt kõrvuti, on samuti kõnekas. Kui Bruno väärtustas sõprust Nicolasega palju rohkem kui Nicolas ise, süveneb üksnes küsimus, miks noormees Bruno tegemiste vastu üldse huvi tunneb. Tundnuks ta siirast muret, oleks ta Bruno kadumisest politseid teavitanud – aga ehk poleks see ühele niivõrd fantastilisele romaanile sobilik.

Vaieldamatult on „Kellata torni” tugevusteks selle kujundlikkus ja sõnavara, millele osutab ka romaanivõistluses saadud (ning igati ära teenitud) Eesti Keele Instituudi ja Emakeele Sihtasutuse keeleauhind. Just teose tegevuspaikade detailsed ja atmosfäärilised kirjeldused loovad eredaid pilte, näiteks kirjeldus sinikollaseks tilgaks sulanud vitraažaknast või tüdrukukesest, kes käib oma roosades kingakestes edasi-tagasi, üha kasvav raamatuvirn pea peal.

Nicolase tegemistes puuduvad tuntav tahtejõud ja loogika, mistõttu aheneb teose sündmustik lihtsakoeliseks unenägude ahelaks, mõrkjasmagusaks kompotiks killustunud fantaasiast ja reaalsusest.

Kohati leiab romaanist ka tabavat koomikat, mis on tingitud tegelaste jaburusest ja sellest, kuidas see tänapäeva ühiskonda kajastab. Eranditult kõige naljakam stseen on Nicolase ja tema tuttava Sabina kõnelus teemal, kuidas naine soovib oma esivanemate kombel elada. Inimliku totruse äratundmistunne on peaaegu valulik, kui Sabina kommenteerib, kuivõrd mugav esivanemate elu kord „keset kõike seda imelist loodust” oli ja Nicolas seepeale küsib: „No ja kuidas kohalik kubjas teisse suhtub?” (lk 133) Raamatu olustik on läbi-

valt värvikas ja intrigeeriv, kiusatus sündmustevooluga lihtsalt kaasa minna kaalub üles impulsi iga detaili kriitiliselt lahata.

„Kellata torn” on ideaalne õhtuseks kaminaäärseks lugemiseks, ometi tundub see järgmise hommiku hallis valguses pentsik. Lugeja tunneb end nagu Nicolas, ärgates majas, mille katuse ja seinad on tuul öö jooksul minema viinud. Kõik on ühteaegu tuttav ja võõras – oli see nüüd päriselt

või kõigest üks palavikuunistus? Tunnet süvendab seegi, et romaani peategelane ei kujuta endast aktiivset protagonist, vaid oma maailma kapriisidele alluvat hampelmanni. Nicolase tegemistes puuduvad tuntav tahtejõud ja loogika, mistõttu aheneb teose sündmustik lihtsakoeliseks unenägude ahelaks, mõrkjasmagusaks kompotiks killustunud fantaasiast ja reaalsusest. Laisad „Miks? Sest sellepärast” mittepõhjendused jätavad teose maailma seest õõnsaks ning *deus-ex-machina*’likud võtted röövivad tegevustikult igasuguse kaalu.

Samas peab lisama, et kui „Kellata torni” unenäolisus pole tingimata selle miinus, siis võib ometi see lugemisela-must teiste puudujääkide tõttu mõneti pärssida. Lugeja, kes on raamatu kätte võtnud huvi pärast, mitte eesmärgiga krii-tiliselt analüüsida, arvatavasti naudib seda ega hooli mehaa-nilistest iseärasustest. Lugeja, kes on raamatu kätte võtnud eesmärgiga kriitiliselt analüüsida või vähemasti müstee-riumi jälile jõuda, tõenäoliselt pettub teose tulemusetuses. On aga märkimist väärt, et Paul Raual kui noorel debütan-dil on õnnestunud luua omamoodi lingvistiline kunstiteos. Seda võib jällegi erimoodi tõlgendada: ühest küljest pakub romaan hulgaliselt meeilelu, teisest küljest peitub selle sügavus pigem lugeja teadvuses. Nagu vaikne kunstiteos veelgi vaiksemas muuseumisaalis kutsub ka „Kellata torn” enesega kõnelema, lastes seejärel mõõdajuhtujal kas mõne mõtte võrra rikkama või vaesemana – või siis üldsegi mitte puudutatuna – argipäevaga edasi minna.

HELESININE LILLELÕHNALINE MELANHOOLIA

Martha Rattus

Peedu Saar

„Mailased”

Kirjastus Paradiis, 2019

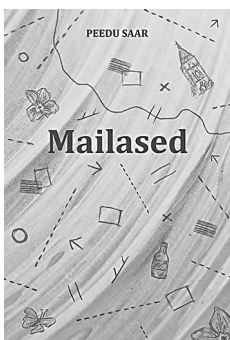
„Sa loed jälle „Mailasi”?” on küsimus, mida olen arvustuse kirjutamisele eelnevatel nädalatel sõpradelt palju kuulnud. Tõepoolest. Loen jälle „Mailasi”. Jõuan lõppu ja lähen jälle algusesse tagasi. „Mailased” on haarav lugu, mille võlust väljapääsemine ei ole lihtne. Ent mis see on, mis selle pealtnäha lihtsa õnnetu armumise loo niivõrd paeluvaks teeb?

Peedu Saar on bioloog, kes – nagu ka romaani minategelane – uurib lilli ja liblikaid (rohkem vist siiski lilli). Saare tulek kirjandusse on olnud edukas. Esimene romaan „Pascual” (2018) saavutas kirjanduskonkursil „Bestseller 2017” II koha. Peatükk „Mailastest” pälvis Värske Rõhu aastapreemia proosa kategoorias. Peale selle nomineeriti teos tänavu ka Eesti Kultuurkapitali kirjanduse aastapreemiale.

Mingis mõttes võib seda käsitleda kui rännakuromani. Ka Peedu Saar ise liigitab oma teosed seiklusjutu žanri.¹ Minategelane rändab Tartus, aga kroonikutöö käigus ka terves Eestis. Ent kõige rohkem rändab ta oma mõtetes, mälestustes ja unistustes.

„Mailased” räägib õnnetust armumisest, Tartust, muusikast, lilledest ja liblikatest (pigem lilledest). Loo sisu võtab kõige paremini kokku tegelane Katja: „Nii, lugu on lihtne: poiss armastab, aga tüdruk ei armasta. Aga see teeb muidugi poisi kurvaks. Poiss hakkab jooma ja hoorama ja kaklema ja varastama, ühesõnaga, käib natuke alla. Kõige sügavamates aukudes, pohmellihommikutel lohutab end lugudega neist, kel veel halvemini on läinud – mingid vanad klassikaaslased, sõbrad, L ja Mart ja kes nad sul on. Kõik kokku üpris tavaline lugu, kõik teavad, lihtsalt elu selline ...” (lk 125)

Minategelane hakkab oma armastatut kutsuma mailaseplikaks ehk selle ladinapärase nime järgi Veronicaks. „[M]ailaste järgi sinetas treppide kõrval, kus me laupäeva varahommikul esimest korda kohtusime, kus ma Sind justkui ootasin, suits näpus, pudel käes ja purupurjus” (lk 83–84). Muide, üht mailaste liiki (külmamailane; *Veronica chamaedrys*) on rahvakeeles nimetatud muu hulgas ka meestetruuduseks ja vanapoisililmaveeks.² Vaevalt

1 Piret Põldver. „... Ega ma ei oska intervjuud anda. Intervjuu Peedu Saarega” – Värske Rõhk, nr 64, 2020, lk 64–73.

2 Vt <http://bio.edu.ee/taimed/oistaim/kymail.htm>.

et autori puhul, kelle päevatööks on uurida lilli ja liblikaid (lilli!), see pelk kokkusattumus on.

Teos on küll kirjutatud minavormis, aga on selgelt adresseeritud minategelase armastatule. Selline intiimne stiil, mina-sina-vormidega mängimine, tekitab lugejas kohati kohmetu tunde – nagu vaataks tänaval võõrast aknast sisse. Ent hoolimata selgest adressaadist mõjub „Mailased” siiski pigem intiimse sissevaatena minajutustaja mõtetesse ja tunnetesse.

Saarel on omapärane lausestus: enamasti on laused pikad, voolavad ja luulelised: „Tundus, kogu see puust pehkinud linnake on otsapidi juba kusagil kollektoris, laguneb

Teos on küll kirjutatud minavormis, aga on selgelt adresseeritud minategelase armastatule. Selline intiimne stiil, mina-sina-vormidega mängimine, tekitab lugejas kohati kohmetu tunde.

laiali ja kaob pilbastena asfaldisse pressitud kaevukaante ribide taha” (lk 22–23). Luulelist efekti loovad siin epiteedid ja algriimi kasutamine. Teinekord aga kuhjab Saar laused üle paljude lühikeste osalause- ning sulgudes olevate täpsustustega: „Kõndisin ühest toast teise (maja on küllalt suur), võtsin midagi kätte, raamatu või pildialbumi, aga viskasin samas käest, keskenduda ei suutnud üldse, lehekülg siit, teine sealt, siis tegin võileiva (olin hakanud naeruväärselt palju võid sööma!

Sa turtsatad jälle?), siis vaatasin tööasju, tegin kirjakasti lahti” (lk 5–6). Peale hüpliku lausestuse on ka jutustamisstiil hüplik justnagu inimese mõttetulvgi. Minategelane hüppab põhisündmustest ette-taha: kord nooruspõlve, kord tulevikku.

„Mailaste” lugu jõuab lõpuks ringiga algusesse tagasi. See oli ka üks põhjuseid, miks seda mitu korda üle lugesin. Sündmused ja tegelased on tugevasti läbi põimunud, moodustades tiheda võrgustiku, mida on esmapilgul ehk raske märgata. Seega tahaks raamatu lõppu jõudes minna tagasi algusesse, lugeda uuesti üle, leida üles detailid, millele esimesel lugemisel ei osanud veel tähelepanu pöörata. Samas mõjuvad teose kaks viimast peatükki üldises kompositsioonis üleliigselt: raamat võinuks lõppeda kaks peatükki varem ehk peatükiga, mille lõpp on samasugune nagu esimese peatüki lõpp, sest sedasi moodustuks nii loo kui ka teose ülesehitusest ideaalne ring.

„Mailaste” omalaadsele ülesehitusele ja poeetikale lisaks paistab lugedes silma ka selle võimalik omaeluloolisus. Piir minategelase ja autori vahel tundub hägune: neil on sama amet, minategelane ise ei maini küll kordagi oma nime, ent me saame selle kohta vihjeid meenutuses, kus vanaema teda Petokeseks kutsub. Ka klassivend Mardi prototüübile on väga lihtne jälile jõuda. Tundub, et autori jaoks

on fiktsiooni ja päriselu piiri hajutamine teadlik võte. Vaevalt et Saar sellega lugejat ninapidi vedada püüab või lugeja usaldust kuritarvitab. Hämar omaeluloolisus, hüplik jutustuslaad ning mõttetulva imiteeriv lausestus tekitavad tunde, et minategelane on päris inimene, mis omakorda muudab loo usutavaks ja kaasahaaravaks, soodustades peategelasega emotsionaalse sideme tekkimist.

Kuna „Mailased” on kirjutatud minajutustaja perspektiivist, kirjeldatakse ka Veronicat subjektiivselt. Minategelane kasutab tema iseloomustamisel väheseid omadussõnu: liiga noor ja ilus. „Sest Sa oled liiga noor ja liiga ilus. Punkt. Nii ma endale korrutasingi: liiga noor ja liiga ilus.” (lk 99) Tähelepanelikult lugedes võib ridade vahelt välja lugeda (või juurde luuletada), et Veronica on katkise hingega leinav tütarlaps. Jah, ta on noor, tõenäoliselt ka ilus, kuigi me tema välimuse kohta suurt midagi teada ei saa (välja arvatud, et tal on pikad mustad juuksed ja ta on noor). Veronica on andekas, suurte unistustega muusik, aga minategelane näeb ainult seda, et ta on liiga noor ja liiga ilus.

Paistab, et minategelane ei ole armunud mitte Veronicasse kui inimesse, vaid kui ideesse. Kujutlusse, mille ta on Veronicast enda peas loonud. Minategelane mõistab seda ka ise ning tunnistab Katjale, et mõtles endale tüdruku välja. Aga võib-olla projitseerib ta Veronicle oma kunagist kiindumust surnud klassiõe vastu? Neiuga esimest korda kohtudes tundub tema nägu tuttav: „Võib-olla meenutasid Sa kedagi, mu vana klassiõde? Kedagi, keda pole aastaid kohanud, kelle tänast nägu ma ei tunne, mistõttu on kerge näha mälus hajuma kippuvaid näojooni sobivas vanuses võõrastel tüdrukutel.” (lk 74) Hiljem saab ta teada, et Veronica on muusik, ning tema kontserti oodates mõistab minategelanegi neid paralleele: „Mõtlesin ma endast ja Veronicast ja kellestki tüdruku alles lapseohtu peikast või hoopis oma keskkooli ajast: Mardist ja L-ist ja musta Mercedesega tüübist? Või vahet pole?! Sest üks ja sama, peaaegu üks ja sama muster sobib nii siia kui sinna.” (lk 167) Nii saab Veronicast pigem vahend, kelle kaudu minategelane minevikutraumadele otsa vaatab.

Selline ühekülgne naistegelane, kes on lihtsalt mehe unistuste või isikliku kasvamise kogemuse kehastus, on ingliskeelses maailmas tuntud *Manic Pixie Dream Girl*³. Mingis mõttes sobitub Veronica sellesse troopi küll, ent Veronicast veelgi enam kehastab maniakaalset unistuste

haldjatüdruku Katja. Kui ülejäänud tegelased – L, Mart, Veronica ja minategelane – on omavahel tihedasti seotud, jääb Katja neist eraldiseisvaks. Ta ei suhestu õigupoolest ühegi teise tegelasega. Katja

3 Vt https://en.wikipedia.org/wiki/Manic_Pixie_Dream_Girl. Tuntumad näited on Claire „Elizabethtownist” (2005) ja Ramona filmist „Scott Pilgrim vs. the World” (2010).

ilmutab end peamiselt peategelase purjakil eneserefleksiooni hetkedel: „Katjal oli oskus välja ilmuda just siis, kui olin päris üksi ja päris täis” (lk 114). Katja aitab minategelasel lugu mõtestada ning jõuda arusaamani, et kehad, mida ei armastata, on võõrad ja ebatäiuslikud.

„Mailased” on lummas, stiililiselt paeluv ja kompositsiooniliselt suurepärase tervik. Ainsa nõrkusena tõstaksin nagu Keiu Virrogi⁴ esile üheülbaised naistegelased. „Mailased” sattus mu ellu täpselt õigel hetkel. Ajal, kui kogesin ise valusalt ühepoolse armumise kibedust. Võib-olla oleks mul mõnel teisel eluperioodil seda uuesti lugedes hoopis teised emotsioonid. Aga eks kõik ole vist kunagi õnnelt armunud olnud ja suudavad samastuda minategelase helesinise lillelõhnalise melanhooliaga.

4 Keiu Virro. „„Mailaste” iseloomuga Tartu ja iseloomuta naised” – Eesti Päevaleht, 09.01.2020.

LAPSELIKU AJALOOKÄSITLUSE OBJEKTIIVNE INIMLIKKUS

Ruudi Angerpikk

Patrik Ouředník

„Europeana. Kahekümnenda sajandi lühiajalugu”

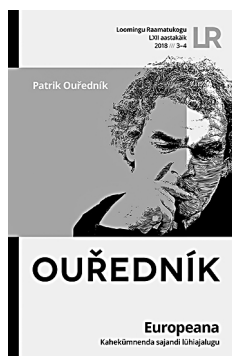
Tõlkinud Küllike Tohver

Loomingu Raamatukogu 3–4, 2018

„Ameeriklased, kes aastal 1944 Normandias langesid, olid suurt kasvu poisid ja nende keskmine pikkus oli 173 cm ja kui nad oleksid üksteise järele ritta laotud, jalatallad vastu järgmise mehe pealage, siis oleks see rida saanud 38 kilomeetrit pikk. Ka sakslased olid suurt kasvu, aga kõige hiiglaslikumad olid Senegali kütid Esimeses maailmasõjas, nemad olid 176 cm pikad ja nad saadeti alati esiritta, et sakslased pelgaksid. Esimese maailmasõja kohta öeldi, et inimesi varises seal nagu seemneid, ja Vene kommunistid arvutasid pärast välja, kui palju väetist saab ühest kilomeetrist laipadest ja kui palju annaks välismaise väetise pealt kokku hoida, kui kasutada väetamiseks reeturite ja kurjategijate laipu.” (lk 5)

Niimoodi algab Patrik Ouředníki teos „Europeana”. Raamat, nagu võib järeldada nimestki, räägib kahekümnenda sajandi Euroopast kõrvalepõigetega mujale maailma. Humoorika käsitletusega ei jää ei esimene ega teine maailmasõda, kommunismi ega natsionaalsotsialismi püüdlused, tollaste psühhoanalüütikute teooriad ega saientoloogia loomine.

Raamat käsitleb kahekümnendat sajandit põhjalikult, päevakorda võetakse nii suuremad teemad nagu maailmasõjad kui ka väiksemad, näiteks üksikjuhtumid ja eri režiimide vähetuntud teod oma kodanike vastu. Teose teemad lõimuvad, ning kuigi ajaline järjestus puudub, on üleminek ühelt teisele sujuv ja loogiline. „Europeana” üks tugevustest ongi eri fenomenide temaatiline, mitte kronoloogiline käsitlemine, mis annab raamatu edenedes aina laiemat ülevaadet mingist kindlast süsteemist, organisatsioonist või ühiskondlikust liikumisest. Samas ei jäeta läbivõetud teemasid kõrvale, vaid need tuletatakse sobivatel hetkedel uuesti meelde – näiteks rasestumisvastaseid tablette mainitakse mitmel juhul, kui juttu on naiste emantsipatsioonist, mis on omakorda seotud paljude sündmustega. Raamatu alguses räägitakse 1944. aasta hukkunute laipade pikkusest ja kasutusviisidest, keskel aga üheksakümnendate

tarbijaühiskonnast, lõpus mainitakse 1989. aastal loodud teooriat ajaloo lõpust – ühiskonna lõplikust vormist.

Teos paistab silma eripärase jutustamisstiiliga: laused on küll pikad, aga autor kasutab võrdlemisi lihtsat sõnavara, mis mõjub naivistlikult. Kuigi esmapilgul on sellist stiili raske tõsiselt võtta, tekitab see omapärasema atmosfääri kui paljud teised ajalugu käsitlevad teosed. Mitte ainult lihtsus pole oluline – autor toob sisse ka palju meeldejä-

„Europeana” üks tugevustest ongi eri fenomenide temaatiline, mitte kronoloogiline käsitlemine, mis annab raamatu edenedes aina laiemat ülevaadet mingist kindlast süsteemist, organisatsioonist või ühiskondlikust liikumisest.

vaid näiteid. Näiteks jutustab ta natsiprojektist, mille eesmärk oli, et saksa naisi viljastavad aarja rassist mehed, et luua uue jumalataoline inimrass. Või tuletab meelde, kuidas psühhoanalüütikud seostasid kõike seksi ja seksuaalrepressiooniga. See, mis jätkaks ajalooraamatutele omases teaduslikus või akadeemilises kõnepruugis kuiva ja ebasümpaatse mulje, muutub Ouředníki stiilis omamoodi huumoriks. Samuti korratakse pidevalt itaalia sõduri kirja oma õele, kus on öeldud:

„TUNNEN, ET KÕIK HEA, MIS MINUS OLI, ON HAKANUD PIKKAMISI HÄÄBUMA, JA MA TUNNEN, ET OLEN PÄEV-PÄEVALT POSITIIVSEM” (lk 9), mida poleks lihtsõduri pihtimusena tavalises ajalootekstis isegi mainitud, aga mis annab sõjaaegset tunnet hästi edasi. Samuti jutustab Ouředník Uus-Kaledooniast pärit väikeametnike Euroopa-seiklusest, keda eksponeeriti pärismaalastena ja pandi kivikirvest ihuma ning kes ühel hetkel tagasi kodumaale põgeneda otsustasid. Vahest veidi üllataval kombel on kogu teos oma lihtsuses väga neutraalne.

Ilustusteta kirjeldustest hoovab inimlikkust. Võib ju vaielda, et see on lihtsalt alternatiivne jutustamislaad, ent sellest hoolimata jäi isiklikust vaatenurgast „soe” mulje, mida akadeemilised ajalooteosed sageli tekitada ei suuda. Ouředník sündis Prahas, kus kõrgkoolid teda pärast poliitvangide vabastamise petitsioonile allakirjutamist tõrjusid. Nii katsetas ta mitut ametit – lõpuks võimaldas tööde kõrvalt malega tegelemine tal Prantsusmaale emigreeruda, kus temast sai proosakirjanik. Kahtlemata on tema kogemused mõjutanud ka omapärast ning erilist stiiliatmosfääri ja -tunnetust.

„Europeana” on tänu eespool nimetatule parim raamat, mida olen lähiajal lugenud. Kuigi kõiki fakte ajaloost esitatakse võrdlemisi erapooletult, on see teos vähetuntud ja obskuursete juhtumiste tutvustamise läbi minu arvates intellektuaalselt väga stimuleeriv ja provokatiivne. Jutustuse vorm muutis teoses käsitletavat teemat tõeliselt kaasahaaravaks ja tekitas nende vastu lausa reaalse

huvi, samuti tegi see mind teadlikuks paljudest väiksematest juhtumitest, millest mul varem aimugi polnud. Tõepoolest, ma ütleksin, et see on ilmselt ajaloolisi teemasid käsitlevatest raamatutest minu uus lemmik.

Arvustus pälvis arvustuste võistlusel Ulakass Värske Rõhu eripreemia.

RAAMATU- SOOVITUSED

Friedebert Mihkelson, „Hingemaa”

Noor-Eesti, 1906

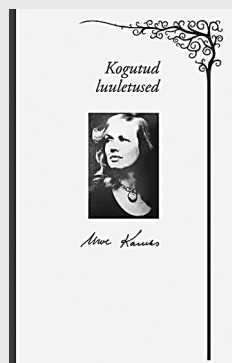
Kui ilmus Friedebert Tuglase esikraamat, oli autor alles 20aastane; esimene variant olla valminud kolm aastat varem. Novell annab edasi noore, rahvalalgustusest unistava kooliõpetaja muljeid, kes otsib möödunud sajandi alguse maakolkas teed ja peavarju. Autori isiklike kogemustele tuginev olupilt on nii ehe, et mõjub ajarännumasinana. Fiktiivse kooliõpetaja või Tuglase asemel olen selles – mis siin seletada, masendavas – olustikus mina ise ja vaatan tõtt ainult mõni põlv vanema eestlasega, kes ei osanud omariiklusest undki näha. Üks kange klõmakas, kuhu paistab muu hulgas olevat kontsentreerituna sisse valatud terve Eduard Vilde „Mahtra sõda” ja tõrts Joseph Conradi „Pimeduse südantki”.

Urve Karuks, „Kogutud luuletused”

EKSA, 2019

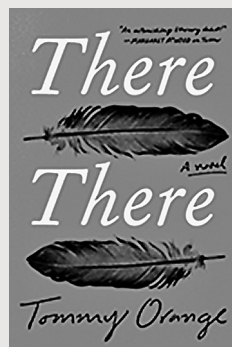
Avastasin Karuksi paarkümmend aastat tagasi ega jõudnud ära imestada, kuidas küll saab ühe Eestimaast ja eestikeelsest keskkonnast nii kaua eemal elava inimese eesti keel alles hoida sellise külluse, ilu ja tervise. Karuks pages perega Eestist kaheksa-aastasena ja elas alates 1951. aastast Kanadas, kuhu ta 2015. aastal ka maeti. Temast pole palju räägitud ega kirjutatud, ometi on ta minu meelest üks elegantsemaid ja loomulikumaid keelevaldajaid eesti luules. Karuksi tekstidest leiab palju botaanilisi metafoore, mis paneb seda enam mõtlema juurtele ning küsima, millised imelised õhujuured aitasid küll tema emakeelel nõnda kasvada ja õitseda ... Eks ta oli ise ka võluv kui lill.

Tommy Orange, „There There”

Harvill Secker, 2018

Noore põlisameeriklase esikromaanis toimetab kaksteist eri taustaga n-ö linnaindiaanlast, kelle lood annavad aimu indiaanlase elust tänapäevases linnakeskkonnas ja sellest, kust nad tulevad ja mis neid siin varitseb. Valge ema ja indiaanlasest isa poeg Thomas vaevab end näiteks küsimusega, mida tähendab, kui sinus voolab nii ohvri kui ka agressori veri. Põneva struktuuriga romaani ei pea lugema tingimata indiaanivõtmes, sest siin mõtiskletakse kuuluvuse ja kultuurikonfliktide üle ka laiemas tähenduses, aga näiteks sellegi üle, mida oma etnilise pärandiga tänapäeval üldse pihta hakata. Eriti intrigeeriv on raamatut lugeda, kui teadvustada Eestitki omamoodi reservaadina.

Heili Sepp

AUTORID

Elsbeth Hanna Aarsalu (26):

„Minu salakangelasel Mati Sirkelil leidub üks mõte: „Vahel aeg justkui tiheneb, nii et mõni ärev aastakümme võib kätkeada terve sajandi jagu sündmusi, nagu need kulgevad rahulise-
mal ajal.” Tiheneb, tiheneb.”

Aurelia Aasa (27)

kirjutab eri teemadel, praegu peamiselt filmist.

Ruudi Angerpikk (19)

on krooniline enese kriitik ning traditsioonilise arhitektuuri ja looduslähedase miljöo austaja.

Sveta Grigorjeva (32)

on luuletaja ja lavastaja.

Johan Haldna (21)

on üliõpilane Amsterdami Ülikoolis ning kirjutab tühjusest ja vaikusest või sellest, mida peab tühjuseks ja vaikuseks. Tahab, et ta luule oleks miski, mis läheb inimese sisse ja meenutab talle eimiskit või tühjust (John Cage).

Legna Rodríguez Iglesias (35)

on kuuba kirjanik, kes on avaldanud luulet, lühiproosat, näidendeid ja ühe romaani. Tema tekstid on mängulised ja natuke absurdsed, tihti eksperimenteerivad ka vormiga. Siinsed luuletused on kakskeelsest kogust „Pealkiri” („Título / Title”, 2020), mis tegeleb igapäevasuse koleduse ja vaesuse poeetikaga. Praegu elab autor Miamis Floridas.

Riste Sofie Käär (17):

„Kui käsitsi kirjutan, on iga täht ise fondist. Mul pole aimugi, mida sellest järeldada.”

Anete Kruusmägi (34)

saadab päevi õhtusse, otsides kõige tabavamat sõnastust. Kirjutab endale ja teistele, raha eest ja tasuta. Kõige meelsamini kaob lugude maailma ära. Elus hindab liikumist ja muutuseid. Tahab avastada, reisida ja õues olla. Jalutab (peaaegu) igale poole. Õo meeldib rohkem kui päev.

Siim Lill (32):

„Kas etiooplane saab muuta oma nahka või panter oma täppe? Sel juhul saaksite head teha ka teie, kes olete harjunud kurja tegema.” (Jr 13,23)

Kaisa Ling (30)

on vabakutseline kulturnik,
mh tõlkija, bluusimutt, vannoloog.

Katariin Mudist (25)

on Tallinnas elav ja töötav kunstnik, vabakutseline graafiline disainer ning animaator. 2018 lõpetas ta Tartu Kõrgema Kunstikooli meedia- ja reklaamidisaini eriala. Praegu õpib Mudist EKAs, samuti on ta ennast täiendanud Budapesti Moholy-Nagy Kunsti ja Disaini Ülikoolis. Tema töid on eksponeeritud nii Eestis kui ka rahvusvahelistel festivalidel.

Adel Mürsepp (19)

joob õõsel kohvi, elab raamatus kaasa kurjadele tegelastele ning üle kõige armastab tormi ja äikest. Tundub, et kui asju teha tagurpidi, saab aimu ümbritsevatest piiridest.

Natalja Nekramatnaja (32),

vt lühiintervjuud lk 7.

Mari-Liis Mürsepp (28),

vt lühiintervjuud lk 49.

Helin Raudsepp (26):

„Piltnik, koerajalutaja, kohvijooja.”

Martha Rattus (24)

loeb ja kirjutab, luuletab ja laulab. Vahel ei tee mitte midagi.

Alexandra Tuuling (19):

„Olen peatne tudeng. Praegu töötan klienditeenindajana. Mõtlen palju mõtteid, millest mõned leiavad tee paberile. Suurimaks unistuseks on osata kirjeldada päikesevalgust niisama ilusasti, kui Aivazovski seda maalis.”

Ketty Blanco Zaldivar (35)

on pärit väiksest Guáimaro linnast Kuubas. Tema debüütktogu „Kes seal on” („Quién anda ahí”), kust on pärit ka siinsed luuletused, ilmus 2019. aastal, peale luuletuste kirjutab ta ka proosat ja lastekirjandust. Praegu elab Madridis.

Joosep Vesselov (23)

on „tundnud, et mul pole”.

VÄRSKE RÕHU KRIITIKAKONKURSS

Värske Rõhk kuulutab teist aastat välja noorte kriitikute konkursi. 15. augustist kuni 19. oktoobrini toimuvale võistlusele on oodatud osalema kõik kuni 30aastased kriitikahuvilised. Arvustus peab olema kirjutatud 2020. aastal ilmunud luule-, proosa- või tõlketeose kohta. Arvustuse pikkus on 6000 – 10 000 tähemärki (koos tühikutega).

Konkursi raames toimuvad septembris ja oktoobris Tartus kriitikaseminarid, mis aitavad kirjanduskriitikat ja selle kirjutamist paremini mõtestada. Seminaridel osalemine on tasuta, täpsemat infot vt ajakirja kodulehelt

www.va.ee/kriitikakonkurss.

Parimad arvustused kuulutatakse välja 23. oktoobril Tartu Kirjanduse Majas. Konkursi auhinnafond on 600 € ning rahalisele preemiale lisandub ka avaldamisvõimalus Värskes Rõhus, ajakirja aastatellimus ja üllatusauhinnad. Osaleda võib mitme arvustusega.

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Hanna Linda Korp

Luuletoimetaja: Maarja Helena Meriste

Keeletoimetaja: Lydia Raadik

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule: maarjahelena.meriste@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Katariin Mudist

Fotod Helin Raudsepp

Fotod lk 62, 67–71 Joosep Vesselov

Foto lk 64 Ekvilibrist

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Johanna Ross, Joosep Susi, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: Tallinna Raamatutrükikoda

Värske Rõhk nr 66 (4/2020)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

1	Natalja Nekramatnaja
8	Siim Lill
18	Legna Rodríguez Iglesias
24	Sveta Grigorjeva
36	Adel Mürsepp
41	Mari-Liis Mürsepp
51	Joosep Vesselov
62	Intervjuu Joosep Vesseloviga
73	Johan Haldna
79	Ketty Blanco Zaldivar
85	Aurelia Aasa
95	Anete Kruusmägi
100	Riste Sofie Käär
107	Elsbeth Hanna Aarsalu Tõnis Vilust
114	Alexandra Tuuling Paul Rauast
118	Martha Rattus Peedu Saarest
122	Ruudi Angerpikk Patrik Ouředníkust
125	Raamatusoovitused
126	Autorid
128	Värske Rõhu kriitikakonkurss

Hind 2.90 eurot

9 771736 295428